

TARTALOM

ÓVODAVÁLASZTÁS A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

FERENC VIKTÓRIA: BEVEZETŐ	5
MÁRTON JÁNOS: MAGYAR GYEREKEK MAGYAR NYELVŰ ÓVODÁBAN: ERDÉLYI SZÜLŐK ÓVODAVÁLASZTÁSI MOTIVÁCIÓI	7
RÁKÓCZI KRISZTIÁN – TAMÁS KINGA: SZÜLŐI MOTIVÁCIÓK A SZLOVÁKIAI MAGYAR ÓVODAVÁLASZTÁSBAN	31
ÁGYAS RÉKA: A VAJDASÁGI MAGYAR ÓVODÁK HELYZETKÉPE AZ ODAJÁRÓ GYERMEKEK SZÜLEINEK TAPASZTALATAI ALAPJÁN	57
FERENC VIKTÓRIA – NÁNÁSI-MOLNÁR ANITA: KIK VÁLASZTJÁK A MAGYAR ÓVODÁKAT KÁRPÁTALJÁN? SZÜLŐI MOTIVÁCIÓK KÁRPÁTALJAI UKRÁNOK ÉS MAGYAROK KÖRÉBEN A 2013-14-ES FORRADALMI ESEMÉNYEK UTÁN	87
RESUME	113
SZÁMUNK SZERZŐI	117

BEVEZETŐ

ÓVODAVÁLASZTÁS A KÁRPÁT-MEDENCÉBEN

A külhoni magyar nyelvű oktatás fenntartása, fejlesztése a nemzetpolitika egyik kiemelt területe, hiszen a család közössége mellett, a magyar tannyelvű oktatási intézmények (óvodától az egyetemig) teremtik meg a etnikai identitás szocializációs közegeit és biztosítják a nemzeti reprodukció alapjait.

A Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Programhoz¹ csatlakozva a Nemzetpolitikai Kutatóintézet külhoni demográfusok bevonásával demográfiai elemzést és prognózist készített a magyar születések és az óvodások számának alakulásáról a Kárpát-medencében. A magyar nyelvű óvodai hálózat intézményeivel kapcsolatba lépve felmérte azok befogadóképességét, valamint külhoni kutatók segítségével vizsgálta a szülői attitűdöket, motivációkat az óvodaválasztás folyamatában. A kutatás a Nemzetpolitikai Államtitkárság és Grezsa István Kárpátalja fejlesztéséért és a Kárpát-medencei óvodafejlesztési programért felelős miniszteri biztos felkérésére készült.²

Módszertani szempontból a demográfiai prognózisok mellett, online kérdőívvel kerestük meg az összes külhoni magyar nyelvű óvodát, amelynek során 734 magyar nyelvű csoporttal is rendelkező intézményt (a teljes hálózat 46%-át) sikerült elérnünk, valamint a négy nagy régióban (Erdély, Felvidék, Vajdaság és Kárpátalja) kérdőíves felmérésre került sor a szülők körében. Ez utóbbi kutatási elem kapcsán olyan szülőkkel kerültünk kapcsolatba, akik gyermeke (teljesen vagy részben) magyar nyelvű óvodába, óvodai csoportba jár, és legfőképp arról kérdeztük őket, hogy milyen szempontokat mérlegelve választották ki a gyermek jelenlegi óvodáját, mennyire elégedettek az intézménnyel, illetve hogyan fognak majd iskolát választani.

1 A program honlapját lásd itt: www.ovodaprogram.eu

2 A kutatás eredményeit bemutató kiadvány: Ferenc Viktória – Rákóczi Krisztián: *Magyar óvodásnak lenni jó! Jelentés a Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Programkeretében végzett kutatásról*. Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt: Budapest, 2018. A kiadvány elérhető a Nemzetpolitikai Kutatóintézet honlapján: www.npki.hu

A négy nagyobb külhoni magyar régióra kiterjedő kérdőívezést a magyar nyelvű óvodahálózat településtípusa szerinti reprezentatív minta alapján, kérdezőbiztosok segítségével bonyolítottuk le a 2017/2018-as tanévben. A Kárpát-medencében összesen 152 településen, 161 intézményhez kötődően, 1977 szülővel kérdőíveztünk. Erdélyben 702, Felvidéken 468, Kárpátalján 407, Vajdaság 400 kérdőívet gyűjtöttünk. A Kisebbségi Szemle jelen lapszámában a szülői attitűdkutatás főbb eredményeivel foglalkozunk, amelyeket az egyes régiók szerint mutatunk be négy tanulmány keretében.

Ferenc Viktória
kutatásvezető

MÁRTON JÁNOS

MAGYAR GYEREKEK
MAGYAR NYELVŰ ÓVODÁBAN:
ERDÉLYI SZÜLŐK ÓVODAVÁLASZTÁSI
MOTIVÁCIÓI

A külhoni magyar tannyelvű óvodákban tanuló gyerekek szüleit megcélzó, a 2017/18. tanév első felében végzett kérdőíves felmérés illeszkedik azoknak a kutatásoknak a sorába, amelyek az elmúlt években a Nemzetpolitikai Kutatóintézet koordinálásában, a Magyarországgal szomszédos magyarlakta régiókban vizsgálták a kisebbségi oktatás különböző szegmenseit. Két kutatás a magyar tannyelvű, valamint a többségi tannyelvű intézményben tanuló gyerekek szülei körében vizsgálta az iskolaválasztást befolyásoló tényezőket,¹ egy reprezentatív kérdőíves kutatás pedig a magyar nyelvű óvodapedagógus- és tanítóképzésben tanuló középiskolás diákok és egyetemi hallgatók pályaválasztási motivációit, képzésről alkotott véleményét. Jelen tanulmányunkban az óvodaválasztásra vonatkozó szülői attitűdfelmérés legfontosabb erdélyi eredményeit ismertetjük, reflektálva a már említett kutatások következtetéseire, valamint a magyarországi Oktatókutatási és Fejlesztő Intézet által a 2014/15. tanévben végzett átfogó – szülői felmérést is tartalmazó – óvodakutatás eredményeire.²

A tanulmány keretei nem teszik lehetővé a romániai óvodai oktatás szervezési és működési kereteinek részletes ismertetését, néhány dolgot azonban fontosnak tartunk hangsúlyozni. A romániai oktatás működését szabályozó 2011. évi 1-es számú oktatási törvény az óvodai oktatást a korai nevelés részeként határozza meg, annak második, 3–6 éves kor közé eső szakaszaként. Több EU-s országhoz hasonlóan, Romániában nem kötelező az óvodai oktatás, bár a közelmúltban történtek kezdeményezések ebben az irányban.³

1 A magyar tannyelvű iskolaválasztást vizsgáló kutatás eredményeit összefoglaló tanulmányok a *Kisebbségkutatás*, 2012. 21 (3). számában jelentek meg, a többségi tannyelvű iskolákban tanuló gyerekekre vonatkozó iskolaválasztást vizsgáló kutatás eredményeit összefoglaló tanulmányok a *Kisebbségkutatás*, 2013. 22 (4). számában.

2 A kutatás eredményeit összefoglaló kötet: Török Balázs (szerk.): *Változások az óvodarendszerben. Véleménykutatások eredményei (2014/2015)*. Oktatókutatási és Fejlesztő Intézet: Budapest, 2015.

3 2018 májusában a parlament által megszavazott törvénymódosítás többek között arról rendelkezik, hogy az óvodai oktatás is a kötelező oktatás részévé válik (2020-ig a nagycsoport, 2023-ig a középső csoport és 2030-ig a kiscsoport), ez azonban az államfő által emelt alkotmányossági kifogás miatt egyelőre nem lépett érvénybe.

Az oktatás és képzés terén folytatott európai együttműködés stratégiai keretrendszerére (*Oktatás és képzés 2020*)⁴ vonatkozó dokumentumában az Európa Tanács az általa meghatározott öt referenciaérték egyikeként a kisgyermekkorú nevelésben való részvételnek – mint a későbbi oktatás sikeressége alapjának – a növelését célozza meg, különösen a hátrányos helyzetűek esetében, és előírja, hogy 2020-ig a 4 éves kor és a kötelező általános iskolai oktatásba lépési életkor közötti gyerekek legalább 95%-ának részt kell vennie a kisgyermekkorú nevelésben. Romániában egyelőre az érintett korcsoportból óvodai ellátásban részesülő gyerekek aránya elmarad az EU-s átlagtól: az Eurostat adatai szerint 2012-ben 93,9% volt az EU átlaga, míg a romániai átlag 85,5%,⁵ a romániai Oktatástudományi Intézet és az UNICEF adatai szerint pedig a 2015/16-os tanévben az 5 évesek körében városi környezetben 93,81%, vidéki környezetben 79,48% ez az arány.⁶

A 2017/18-as tanévben Romániában összesen 507 285 gyerek vett részt óvodai oktatásban, közülük 487 002 fő állami oktatásban. A magyar tannyelvű óvodai oktatásban tanuló gyerekek száma 32 754 fő volt (6,45%), közülük városi óvodában tanult 48% (15 710 fő), vidéki óvodában 52% (17 044 fő).

A kutatás eredményei

A kutatás erdélyi eredményeit három téma szerint vizsgáljuk: az óvodaválasztás és az azt befolyásoló tényezők, a szülők kapcsolata az óvodával és az óvodapedagógussal, illetve a majdani iskolaválasztás főbb szempontjai. Ezt megelőzően a mintával és az adatfelvétellel kapcsolatos legfontosabb adatokat, illetve a felmérésben részt vevő szülők szociodemográfiai jellemzőit ismertetjük.

4 A Tanács következtetései (2009. május 12.) az oktatás és képzés terén folytatott európai együttműködés stratégiai keretrendszeréről („Oktatás és képzés 2020”). 2009/C 119/02. *Az Európai Unió Hivatalos lapja*, 2009. 05. 28.

5 EUROSTAT: Participants in early education (aged between 4-years-old and the starting age of compulsory education).

6 Horga, Irina – Jigău, Mihaela – Apostu, Otilia – Fartușnic, Ciprian: *La școală. O privire asupra participării la educație folosind analiza pe cohortă*. Editura Alpha MDN: București, 2017. 14.

Minta és adatfelvétel

Erdélyben a kérdőíves adatfelvétel 700 fős, településtípus szerinti reprezentativitást biztosító mintán zajlott.⁷ A mintába 19 városi és 30 vidéki intézmény került. A 2017. október és 2018. február között⁸ történő kérdezés során végül 702 személy töltötte ki a kérdőívet,⁹ 680 fő szülői minőségében, 19 fő nagyszülőként, 3 fő a gyerek nevelőjeként.¹⁰ A mintavétel egysége az óvoda volt, akár önálló intézményként működött, akár más intézmény (pl. egy nagyobb óvoda vagy iskola) részeként,¹¹ ugyanakkor a minta elemzési egységét a szülők képezték.

A minta alapján lekérdezett kérdőívek mintegy kétharmadát (66,2% – 465 kérdőív) vidéki óvodában, egyharmadát (33,8% – 237 kérdőív) városi óvodában tanuló gyerekek szüleivel töltöttük ki. A városi kérdőívek 70%-a megyeszékhelyen működő óvodában, a vidéki kérdőívek 75%-a községközpont rangú faluban volt kitöltve, a fennmaradó kérdőívek kisvárosokban és nem községközpont falvakban. A megkérdezett szülők 95%-ának azon a településen volt az állandó lakhelye, ahol az óvoda is működik, 5%-uk (35 személy) más, általában valamely közeli településen él.

A szülők szociodemográfiai jellemzői

A szülők nemek szerinti megoszlása nagy aránytalanságot mutat: a válaszadók 89,4%-a nő volt. A két legnépesebb korcsoportot a 26–35 év közöttiek (1982–1991 között születettek) és a 36–45 év közöttiek jelentik, előbbiek 55%-át, utóbbiak 32%-át teszik a válaszadóknak. A legfiatalabb válaszadónk 18 éves volt, a legidősebb válaszadónk 74 éves (egy nagyszülő). A szülők átlagéletkora 33,1 év.

7 A mintát a Nemzetpolitikai Kutatóintézet munkatársai állították össze. A mintavételi eljárás biztosította a minta településtípus (városok és falvak) szerinti reprezentativitását azokra a településekre vonatkozóan, ahol működik magyar tannyelvű óvodai oktatás.

8 A 702 kérdőívből 668-at (95,2 százalék) 2017-ben, 34-et (4,8 százalék) 2018-ban kérdeztünk le. A 34 kérdezőbiztos részvételével zajló kérdezést az Omnibus Kft. (Gyergyószentmiklós, Hargita megye) koordinálta.

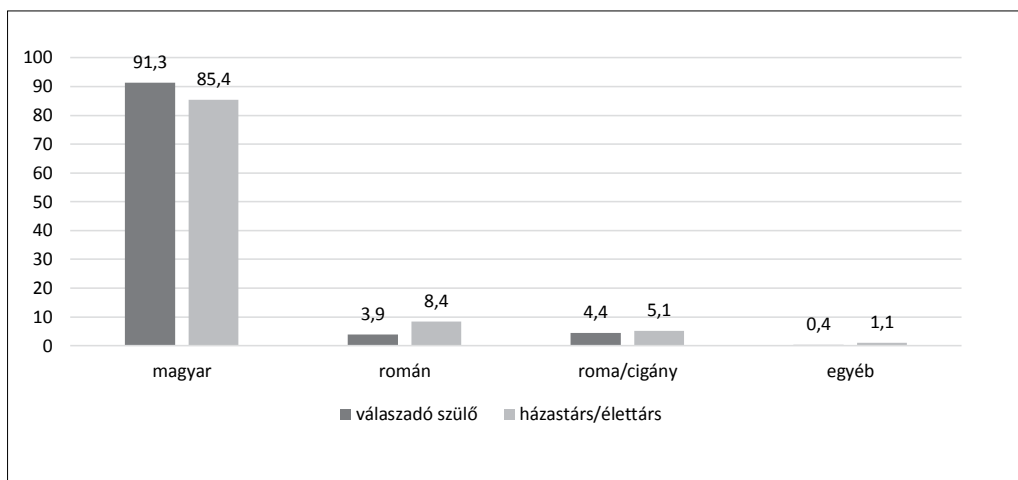
9 Három településen egy-egy szülővel többet, egy településen egy szülővel kevesebbet kérdeztünk.

10 Az egyszerűség kedvéért az elemzés során egységesen a szülők megnevezést használjuk.

11 Romániában mind a román, mind a magyar tannyelvű oktatásban gyakori jelenség, hogy az óvodák többsége jogilag nem önálló intézményként, hanem egy iskola alárendeltségében működik. Ez különösen a vidéki településeken és kisebb városokban jellemző, de nagyobb városokban is előfordulnak iskola-óvoda párosítások.

A szülők jelentős többsége (86,3%) házasságban él, további 6,6%-uk pedig élettársi kapcsolatban. Az egyedülállók vagy elváltak aránya nagyjából azonos (2,6–2,7%). A leggyakoribb a kétgyerekes családstruktúra: a vizsgált családok közel felének két gyereke van, további harmadának pedig egy gyereke; kettőnél több gyereke 16,3%-uknak van. Az átlagos gyerekszám a megkérdezettek körében 1,9.

A minta és célcsoport jellegéből adódóan nem meglepő, hogy a válaszadók zöme magyar nemzetiségű (lásd az 1. ábrát). Kettős identitás a szülők 6,6%-ára jellemző: 78%-uk a magyart, 17%-uk a románt jelölte meg első nemzetiségéként. A házastársak/élettársak körében alacsonyabb, de ugyanúgy jelentős (85,4%) a magyar nemzetiségűek aránya. Román partnere a válaszadók 8,4%-ának, roma partnere 5,1%-ának van. Kettős identitást a házastársak/élettársak 4,4%-a esetében jelöltek meg.

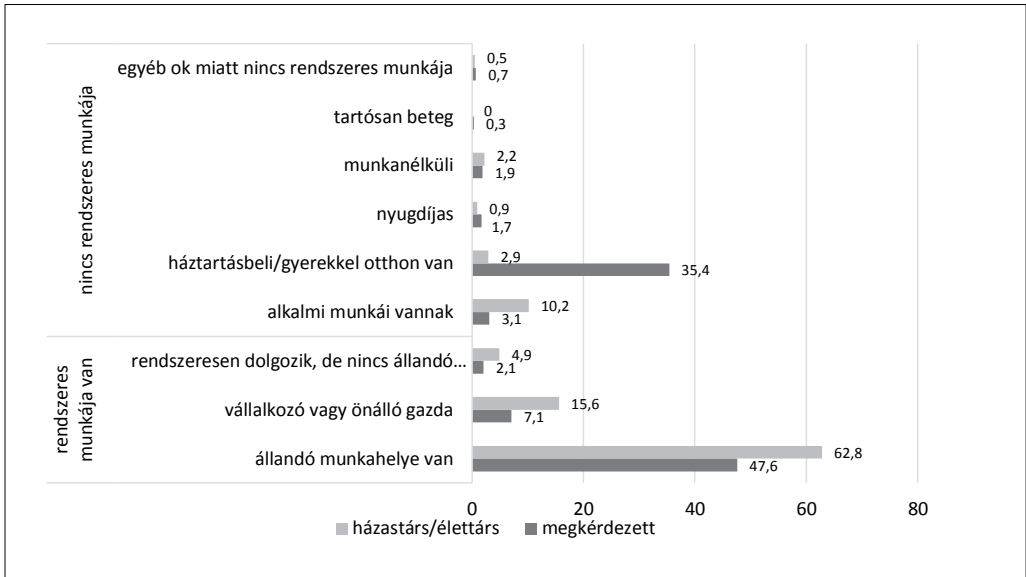

1. ábra: Nemzetiség – 1. opció (% , érvényes válaszok)

A házastárssal, vagy élettárssal rendelkezők közel 90%-a etnikailag homogén – többségében magyar–magyar – párkapcsolatban él.¹² A teljes mintában a homogén magyar párkapcsolatban élők aránya 82,9%, a magyar–román vegyes párkapcsolatban élőké pedig 8,3%.

¹² Mindkét szülő esetében csak az elsőként megjelölt nemzetiséget vettük alapul.

A szülők több mint felének rendszeres munkája van (56,8%), közöttük is túlsúlyban vannak azok, akik állandó munkahellyel rendelkeznek.¹³ A gazdaságilag inaktívak zöme háztartásbeli, vagy gyerekkel otthon lévő szülő. A házastársak/élettársak munkaerőpiaci helyzete ettől jelentősen eltér, körükben a foglalkoztatottság aránya lényegesen magasabb: 83,3%-uk rendszeresen dolgozik, illetve a rendszeres munkával nem rendelkezők jelentős részének is vannak alkalmi munkái.

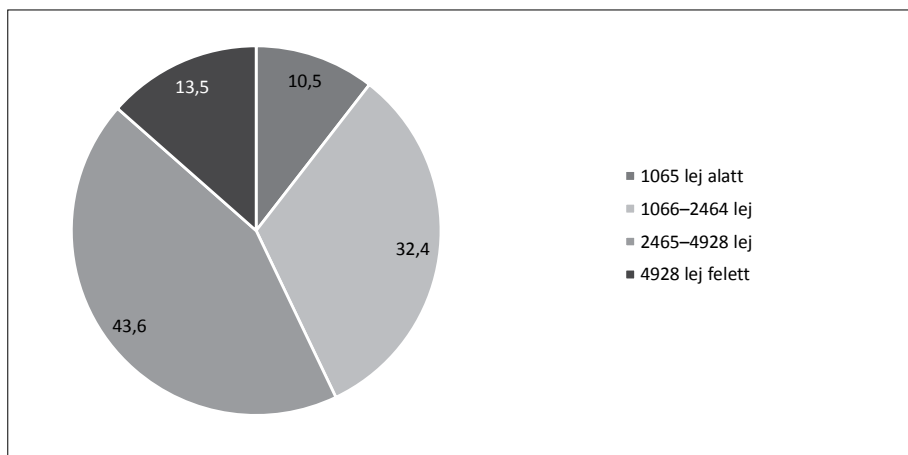
2. ábra: A megkérdezett és házastárs/élettársa munkaviszonya (% , érvényes válaszok)

A vizsgált célcsoport anyagi helyzetét a válaszadó szülők szubjektív megítélése alapján mértük. Ennek megfelelően a családok 62,3%-a beosztással jól kijön a havi jövedelméből, 22,7%-uk pedig gondok nélkül él. Kisebb-nagyobb megélhetési gondjai a válaszadók összesen mintegy 15%-ának vannak. Hogy mennyire relatív az, ahogyan a megkérdezettek családjuk anyagi helyzetét megítélik, a jövedelemre vonatkozó kérdés válaszai jelzik:¹⁴ a

13 A 2011-es romániai népszámlálási adatok szerint a romániai magyarok körében a gazdaságilag aktívak aránya 43 százalék, a nők körében 37 százalék. (Erre vonatkozóan lásd: Veres Valér: *Népességszerkezet és nemzetiség. Az erdélyi magyarok demográfiai képe a 2002. és 2011. évi népszámlálások tükrében*. Presa Universitară Clujeană – Kolozsvári Egyetemi Kiadó: Kolozsvár, 2015. 114.) Bár az általunk használt felosztás kategóriái nem teljesen egyeznek a népszámlálási adatsorokban használt kategóriákkal, az megállapítható, hogy a kutatásunk során megkérdezett szülők körében felülreprezentáltak a gazdaságilag aktív személyek, különösen, hogyha a nemek szerinti összetételt is figyelembe vesszük.

14 A kérdésre a megkérdezett szülők csak mintegy 70%-a válaszolt.

családok tizede egyhavi nettó minimálbérnél kisebb összegből él, további egyharmada pedig két nettó minimálbérnél kisebb összegből. E két kategóriával nagyjából megegyező arányban (43,6%) vannak azok, akiknek jövedelme két nettó minimálbér és két nettó átlagbér közé esik,¹⁵ az ennél jobban keresők aránya pedig 13,5%. A válaszadók családjának havi nettó átlagjövedelme 3323,8 lej volt.¹⁶

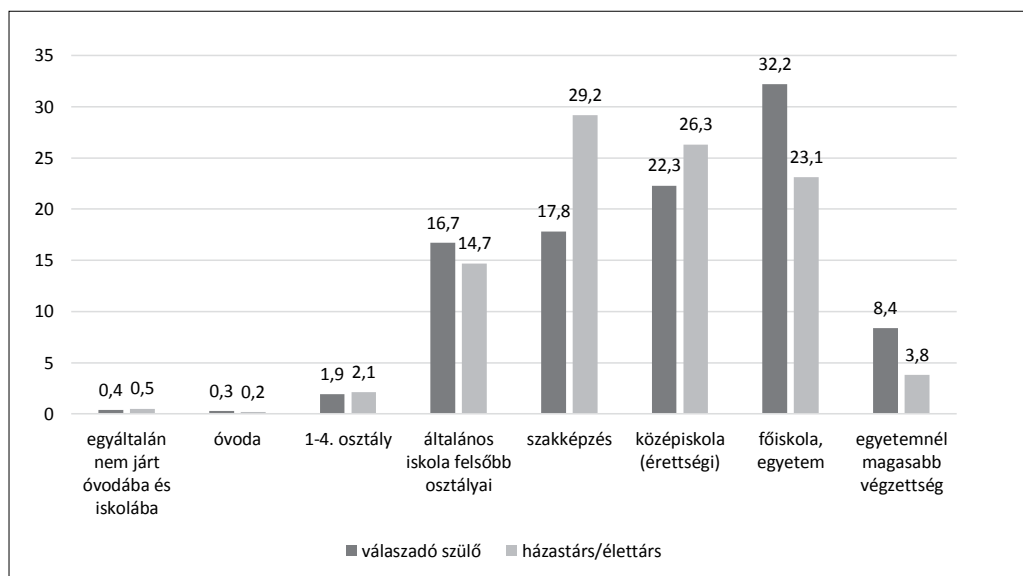
3. ábra: család havi jövedelme (% , érvényes válaszok)

Iskolai végzettségüket tekintve a szülők körében nagyjából azonos a felsőfokú és a középfokú végzettséggel rendelkezők aránya (40,6%, illetve 40,1%). Előbbiek többsége főiskolát vagy egyetemi alapszakot végzett, utóbbiak körében valamivel magasabb az érettségizettek aránya, mint a szakmunkás végzettségűeké. A válaszadók közel ötöde legfeljebb nyolc osztályos végzettséggel rendelkezik.¹⁷ A házastársak/élettársak alacsonyabban képzetek, mint maguk a megkérdezettek: esetükben a felsőfokú diplomások aránya 26,9%, a középfokú végzettségűeké pedig 55,5%.

15 A romániai nettó minimálbér 2017 utolsó negyedévében 1065 lej, a nettó átlagbér 2017 novemberében 2464 lej volt.

16 A Román Nemzeti Bank 2017. novemberi átlagárfolyamán számolva ez 223 795 forintnak (100 HUF = 1,4852 lej), illetve 718 eurónak (1 euró = 4,6314 lej) felel meg.

17 A 2011-es népszámlálási adatokkal összevetve megállapíthatjuk, hogy válaszadóink között felülreprezentáltak a felsőfokú diplomások (a népszámlálási adatok szerint 10,2 százalék az arányuk a 10 év fölötti népesség körében), az általános iskolai végzettségűek pedig alulreprezentáltak (az ő arányuk 2011-ben 30,5 százalék volt). Lásd: Veres, 2015. Népegyeszerkezet és nemzetiség, i.m. 78.

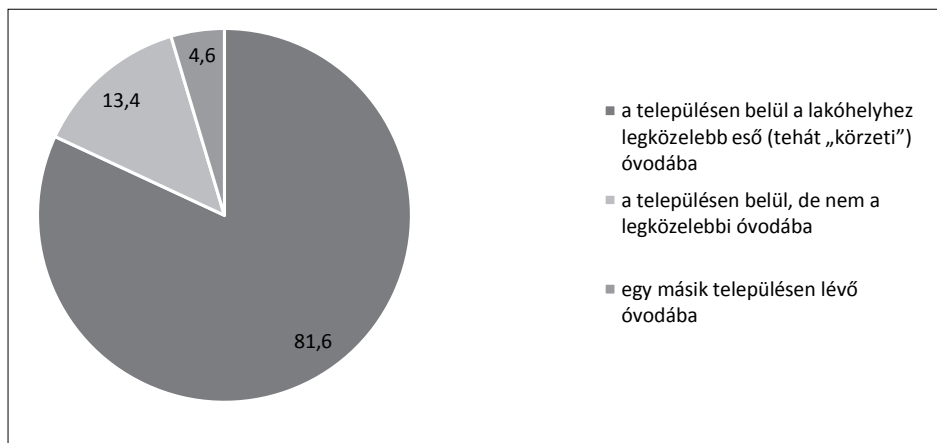

4. ábra: A megkérdezettek és a házastársak/élettársak iskolai végzettsége (% , érvényes válaszok)

Kérdőívünkben a szülők által elvégzett oktatási szintek tannyelvére is rákérdeztünk. A válaszokból kiderül, hogy alacsonyabb oktatási szinteken (óvoda, elemi és általános iskola) a magyarul tanulók aránya meghaladja a 90%-ot (az óvoda esetében 92,1%), középiskolától kezdődően azonban nő az állam nyelvén tanulók aránya: az érettségizettek ötöde, a szakmunkás képzésben részt vevők harmada, a felsőfokú diplomások több mint fele románul végezte tanulmányait. Az élettársak, házastársak esetében minden oktatási szinten magasabb a románul tanulók aránya: óvodában, valamint elemi és általános iskolában 10–15% között, középiskolában 30–40% között, egyetemen pedig 60% felett.

Az óvodaválasztás és befolyásoló tényezők

A kérdőíves felmérésben részt vevő szülők több mint 80%-a a lakóhelyen belüli legközelebbi, körzeti óvodába járattja gyermekét, 13,4%-a szintén lakóhelyen belüli, de nem körzeti óvodába. A gyermeküket más településen óvodáztatók aránya 5% alatt van (5. ábra). Utóbbiak jellemzően közigazgatási szempontból alacsonyabb rangú, illetve kisebb lélekszámú településeken élnek (beosztott falvak), a városokban és a községközpontokban, valamint a 2000 fő feletti településeken élő szülők körében minimális a településváltók aránya. A mobilitás jellemzően a kisebb települések irányából a nagyobb települések, a falvak irányából a városok irányába történik, bár a fordítottjára is van példa.

5. ábra: Az óvoda helyszíne (% , érvényes válaszok)

A választott óvoda helyszíne és az iskolai végzettség között szignifikáns kapcsolat van: a más településen működő óvodát választó szülők közel fele felsőfokú diplomás, egyharmada érettségivel rendelkezik, a legfeljebb általános iskolai végzettségű szülők aránya pedig 5% alatt van a településváltók között. Szintén szignifikáns módon befolyásolja a településváltást a családok jövedelmi szintje: a magasabb jövedelmi kategóriákba tartozók körében 5–6% körül van a más települést választók aránya – és a jövedelemmel növekszik a településen belül, de nem a körzeti óvodát választók aránya is. A legalacsonyabb jövedelmi kategóriába tartozókra ezzel szemben egyáltalán nem jellemző az óvodaválasztás során a településváltás, az ő gyerekeik kivétel nélkül a lakhely szerinti település óvodájába járnak, mi több, településen belül is a legközelebbi, ún. körzeti intézménybe.

Az óvodaválasztás egyik kulcskérdése, hogy a szülők közül mennyinek adatott meg a választás tényleges lehetősége, illetve mennyien éltek ezzel. A szülőktől kapott válaszokból kiderül, hogy csak mintegy kétötödüknek (39,4%) volt lehetősége legalább két óvoda közül választani: ők általában kettő (42,3%) vagy három (36,3%) óvodából választhattak. Egy óvodánál többet a választási lehetőséggel rendelkező szülőknek kevesebb mint kétharmada tekintett meg, mintegy 30%-uk egy óvodába látogatott el, 5,7%-uk pedig egyetlen óvodába sem. Tényleges választási helyzet – lehetőség legalább két óvoda közül választani és legalább két intézmény előzetes megtekintése – a válaszadó szülők mindössze negyede esetében állt fenn.

Adatainkat a bevezetőben említett magyarországi óvodakutatás hasonló adataival összevetve azt látjuk, hogy az erdélyi magyar szülők körében alacsonyabb azok aránya,

akiknek volt választási lehetőségük az óvodai beiratkozás során, mindemellett azonban a választható és megtekintett óvodák számában nincs jelentős különbség.

Akárcsak Magyarországon, Erdélyben is a falvakban élők vannak hátrányosabb helyzetben a választás során: számukra szignifikánsan kisebb mértékben adatott meg a választás lehetősége, mint a városi lakhelyű szülők számára. A szülők iskolai végzettsége és anyagi helyzete szintén jelentős módon befolyásolja az óvodaválasztást: a képzettségi szint, valamint a jövedelem növekedésével szignifikáns mértékben nő a választás lehetősége is.

	Erdély – 2017/18	Magyarország – 2014/15
Választási lehetőség (%)	39,4	50,0
Választható óvodák száma (átlag)	3,2	3,2
Megtekintett óvodák száma (átlag)	1,89	2,0
Beiratkozás a választott óvodába (%)	97,0	92,0

1. táblázat: A választás lehetősége az erdélyi és a magyarországi szülők körében¹⁸

Függetlenül attól, hogy tudott-e több intézmény közül választani, az óvodába történő beiratkozás előtt a szülők jelentős részének alkalma volt mind az óvoda megtekintésére, mind a leendő óvónők megismerésére (lásd a 2. táblázatot). Lényegesen kisebb azok aránya, akik az óvodába járó többi gyerek szüleit, vagy az óvoda pedagógiai programját is megismerhették, az óvodáról online vagy nyomtatott anyagokból pedig még ennél is kevesebb szülő tájékozódott. A magyarországi eredményekkel összevetve a fentieket, megállapíthatjuk, hogy a felsorolt lehetőségek többsége vonatkozásában az erdélyi szülők hátrányban vannak: három tényezőnél viszonylag alacsonyak a különbségek (az óvoda megtekintése -6,7%; az óvónők megismerése -1,5%; a pedagógiai program megismerése -7%), van viszont két tényező, ahol jelentős (20–25%-os) az eltérés: az internetes vagy nyomtatott tájékoztatókhoz való hozzáférés a magyarországi szülők számára jóval nagyobb mértékben volt adott. Ennek valószínűleg nem az erdélyi szülők ilyen irányú érdeklődésének a hiánya, hanem a hasonló tájékoztató jellegű anyagok hiánya az oka.

18 A magyarországi adatokat lásd: Török, 2015. Változások az óvodarendszerben, i.m. 79.

	Erdély – 2017/18	Magyarország – 2014/15
az óvoda megtekintése	84,3	91
a leendő óvónők megismerése	75,5	77
az óvodába járó gyerekek szüleinek megismerése	38,9	18
a pedagógiai program megismerése	34,0	41
interneten történő tájékozódás az óvodáról	13,7	32
egyéb, nem interneten elérhető tájékoztató elolvasása az óvodáról	6,4	30
a fentiek közül egyik sem	6,7	1

2. táblázat: A beiratkozás előtti lehetőségek az erdélyi és a magyarországi szülők körében – több válasz lehetséges (%)¹⁹

Az óvodaválasztásra vonatkozó elemzésünk másik fontos eleme a döntést elősegítő, befolyásoló tényezők vizsgálata volt. A kérdőívben ezt egy 26 elemből álló kérdésblokkal mértük, arra kérve a választási lehetőséggel rendelkező szülőket, hogy egy négyfokú skálán adják meg, az illető tényező milyen mértékben befolyásolta saját óvodaválasztási döntésüket.

A kisebbségi magyarok oktatási részvételére vonatkozóan Papp Z. Attila az iskolaválasztást befolyásoló tényezők kapcsán makroszinten (az oktatási rendszer egészével kapcsolatos), mezoszinten (az iskolához szorosan kapcsolódó) és mikroszinten (az egyéni döntések szintjén) értelmezhető motivációkról beszél, mindhárom esetében elkülönítve az etnicitással (azaz kisebbségi oktatással) közvetlenül összefüggő és közvetlenül nem összefüggő szempontokat. Megjegyzi ugyanakkor, hogy a gyakorlatban az egyes szintek, valamint az etnicitás dimenziója mentén értelmezett tényezők is gyakran összeecsúszhatnak.²⁰

Hogyha a szóban forgó modell keretében próbáljuk értelmezni az erdélyi magyar szülők óvodaválasztási attitűdjeit, megfigyelhetjük, hogy a legfontosabbnak ítélt tényezők (lásd

¹⁹ Uo. 79–80.

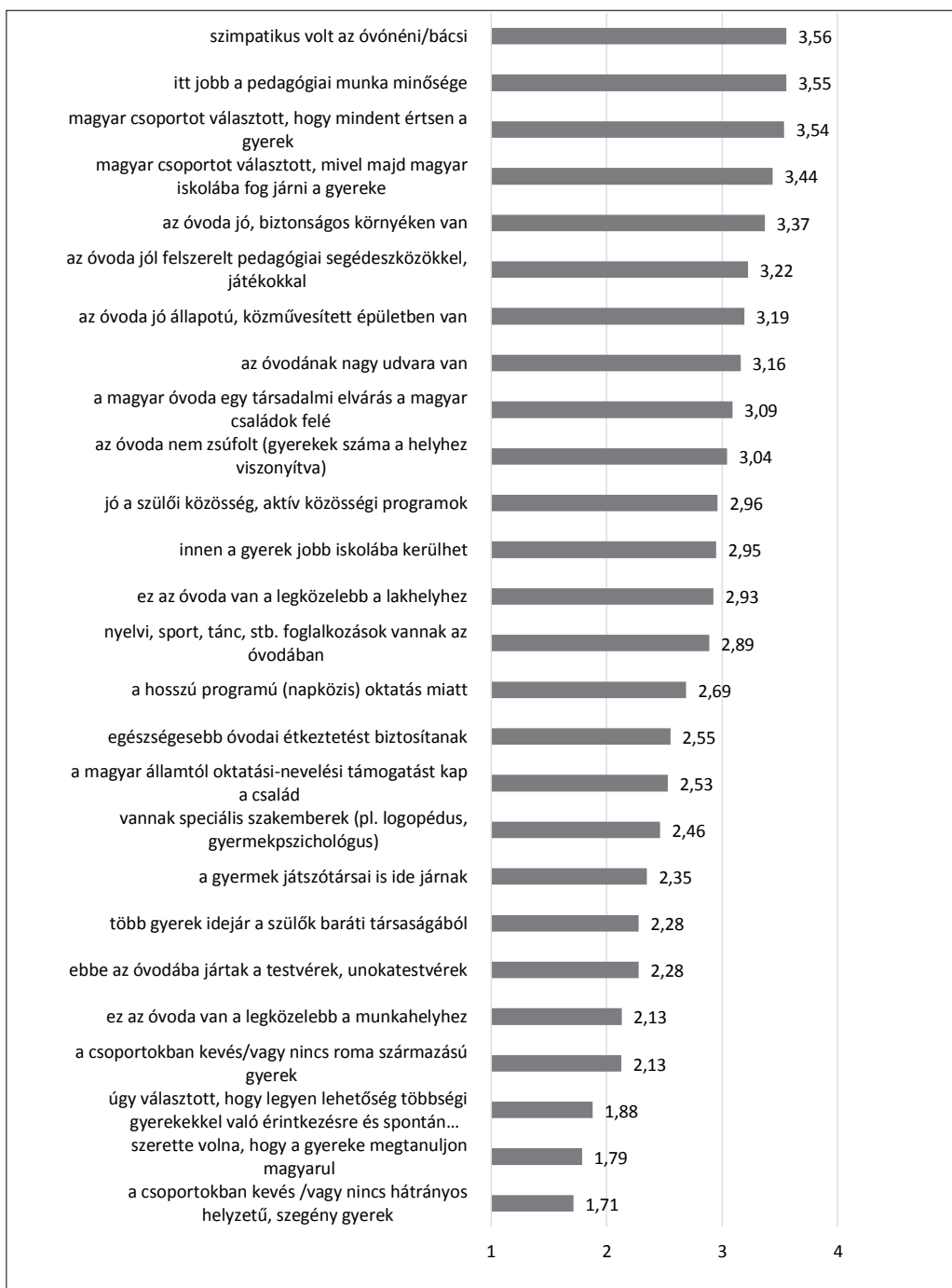
²⁰ Papp Z. Attila: Az iskolaválasztás motivációi és kisebbségi perspektívái. *Kisebbségkutatás*, 2012. 21 (3). 410–412. és Papp Z. Attila: Kisebbségi magyarok oktatási részvételének értelmezési lehetőségei. *Educatio*, 2012/I. 8–9.

a 6. ábrát) elsősorban a mezoszínhez és mikroszínhez kapcsolódnak, és egyaránt jelen vannak az etnicitással összefüggő, illetve attól független motivációk. Az óvodaválasztást leginkább befolyásoló tíz-tizenöt tényező többsége etnikailag semleges, és elsősorban az intézményi színhez kapcsolódik: minőség (pedagógus személye; pedagógiai munka; tanrenden kívüli foglalkozások), infrastruktúra (jó állapotú, közművesített épület; nagy udvar), felszereltség (pedagógiai segédeszközök, játékok), elhelyezkedés (biztonságos, jó környék; lakóhelyhez való közelség), illetve egyéb pragmatikus szempontok (nem zsúfolt; hosszú program). Az etnikai jellegű tényezők elsősorban a képzés (magyar) nyelvvel függenek össze, és egyéni szinten befolyásolják a döntést (értsen mindent a gyerek; magyar oktatási életpálya terve; társadalmi elvárás). A fenti felsorolásban szereplő tényezők többségéről alkotott szülői véleményeket – függetlenül attól, hogy összefüggenek-e az etnicitással vagy sem – a szülők iskolai végzettsége és jövedelmi szintje nem befolyásolja szignifikáns módon. Kivétel ez alól az óvoda lakóhelyhez való közelsége, amely fontosabb az alacsonyabb jövedelmű és végzettségű szülők számára.

A családi mintának (ebbe az óvodába jártak a testvérek, unokatestvérek), valamint a kortárs csoportok hatásának (a gyerek játszótársainak vagy a szülők barátai gyerekeinek jelenléte az óvodában) kisebb a jelentősége az óvodaválasztásban. Bár ezek megítélését a háttérváltozók közül az iskolai végzettség és jövedelem is szignifikáns módon befolyásolja: a magasabb jövedelemmel és magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők számára kevésbé fontos az, hogy a gyerek játszótársai, illetve saját barátaik gyerekei is ugyanabba az óvodába járjanak.

A roma, illetve hátrányos helyzetű gyerekek óvodai jelenléte még a felsorolt tényezőknél is kisebb mértékben befolyásolja az óvodaválasztást, a kapott válaszok alapján úgy tűnik, hogy az említett csoportokhoz tartozó gyerekek alacsony száma nem elvárás a szülők részéről akkor, amikor meghozzák gyerekük óvodáztatására vonatkozó döntésüket.

A makroszintű tényezők közül külön kiemelnénk a magyar állam által biztosított oktatási-nevelési támogatást, amelynek szintén nincs jelentős szerepe, a szülők óvodaválasztási döntésére gyakorolt hatása csak átlagosnak mondható (a válaszokból számolt 2,53-as átlag a skála középtérékéhez van közel), a felsőfokú diplomások és a legmagasabb jövedelmi kategóriába tartozók körében pedig még kevésbé fontos.

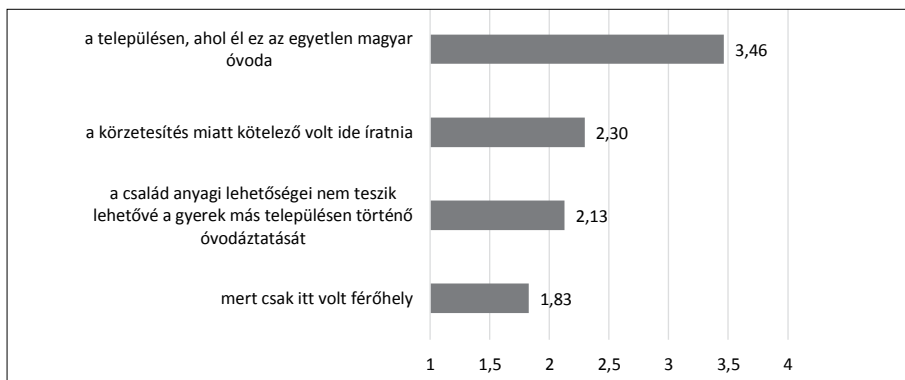

* Négyfokú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem, 2 – inkább nem, 3 – inkább igen, 4 – nagyon

6. ábra: Az óvodaválasztást befolyásoló szempontok (átlag, érvényes válaszok)

Az iskolaválasztást vizsgáló korábbi kutatásaink tükrében megállapíthatjuk, hogy az óvodaválasztásnál is erőteljesen érvényesül két szempont, ami a tömbmagyar vidékeken élő, gyermekeik számára magyar nyelvű iskolát választó szülők elsődleges volt: a pedagógus személye, illetve az iskola és az ott zajló pedagógiai munka megítélése.²¹ Megfigyelhetjük ugyanakkor azt is, hogy az óvodaválasztás során mintha nagyobb hangsúlyt kapnának az intézmény infrastrukturális adottságai, mint az iskolaválasztás során, bár ennek részben az is lehet az oka, hogy az iskolaválasztásra vonatkozó kutatásunk során vizsgált intézményekben – tömbvidéken és szórványban egyaránt – ezek az adottságok többnyire átlag felettiak voltak, így a választásban játszott szerepük is értelemszerűen kisebb volt.²²

Azoknál a szülőknél, akiknek nem volt lehetőségük több óvoda közül választani, szintén vizsgáltuk az ebben szerepet játszó tényezőket. Legtöbb esetben a választási lehetőség hiányának oka, hogy a településen, ahol élnek, csak egyetlen magyar nyelvű óvoda működik (7. ábra).²³ A körzeti óvodába történő iratkozás kötelező jellege elsősorban városokban vetődik fel, ez azonban a jelenlegi romániai viszonyok között nem tekinthető egy erős megszorító tényezőnek, hiszen viszonylag könnyen ki tudják játszani a szülők. A család anyagi helyzete és az óvodai férőhelyek hiánya kevésbé befolyásolta a választási lehetőségeket. A férőhelyek hiánya mint óvodaválasztást befolyásoló tényező leginkább a 100 ezer fő feletti lakossággal rendelkező városok esetében merül fel (ennél a változónál a nagyvárosokban élő szülők válaszaiból számolt átlag 2,3).

* Négyfokú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem, 2 – inkább nem, 3 – inkább igen, 4 – nagyon

7. ábra: A választási lehetőséggel nem rendelkezők döntésében közrejátszó tényezők (átlag, érvényes válaszok)

21 Bodó Barna – Márton János: Magyar iskolaválasztás Erdélyben. *Kisebbségkutatás*, 2012. 21 (3). 430–435.

22 Uo. 435. és 455–456.

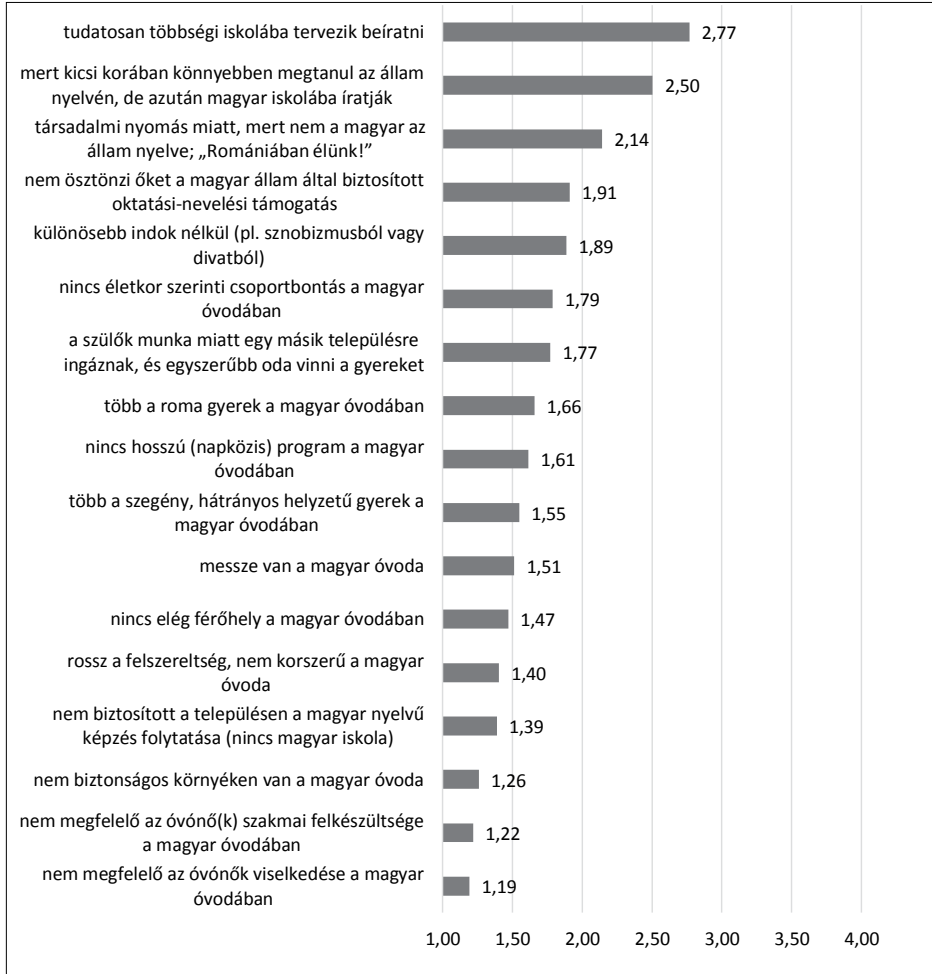
23 A vidéki településeken élők számára szignifikánsan kisebb mértékben volt adott a választás lehetősége, mint a városokban élőknek. Ez egyébként jelentős mértékben az erdélyi magyar oktatás szerkezetéből adódik: a legtöbb vidéki településen, illetve a szórvány kisvárosok jelentős részében is többnyire csak egy óvodában van magyar nyelvű oktatás.

A romániai magyar oktatás vonatkozásában viszonylag kevés információval rendelkezünk a többségi oktatásban tanuló kisebbségi gyerekekről és az intézményválasztást befolyásoló szülői motivációkról, az óvodaválasztás kapcsán pedig ez még inkább érvényes. Bár jelen kutatás is elsősorban magyar tannyelvű óvodákba járó gyerekek szüleinek attitűdjét vizsgálta, közvetlen módon próbáltunk adatokat szerezni azoknak a magyar vagy részben magyar szülőknek a motivációiról is, akik román nyelvű óvodába íratják gyerekeiket. Az általunk megkérdezett szülőknek kb. egyharmada ismer legalább egy olyan személyt szűkebb környezetében (baráti, ismerősi kör, család), akinek gyereke nem magyar nyelvű óvodába jár.²⁴ Őket arra kértük, mondjanak véleményt arról, hogy szerintük milyen tényezők játszanak leginkább szerepet ismerőseik román nyelvű óvodaválasztásában. A kapott válaszok alapján viszonylag egyértelműnek tűnik a kép, hiszen az általunk felsoroltak közül mindössze két olyan tényező van, ami a válaszadó szülők szerint fontos szerepet játszik a döntésben. Az egyik a tudatosan választott román nyelvű oktatási életpálya opciója (mely szerint a román óvodát választó szülők a majdani iskolaválasztáskor is tudatosan román nyelvű intézményt választanának gyerekek számára), a másik az államnyelv elsajátításának egy kompromisszumos módja (a szülők úgy gondolják, hogy kisebb korában könnyebben elsajátítja gyerekek a román nyelvet, a későbbiekben viszont magyar oktatási életpályát terveznek számára). A többi tényező többségi óvodaválasztásra gyakorolt hatását inkább elutasítják a szülők, különösen azokat, amelyek az intézményi szintre vonatkoznak (minőség, infrastruktúra, felszereltség, elhelyezkedés). Ez tehát azt is jelzi, hogy a szülők szerint, akik román tannyelvű intézménybe íratják gyerekeiket, elsősorban az egyéni szinthez kapcsolódó érvek alapján döntenek így, és nem azért, mert a magyar tannyelvű intézmények kevésbé volnának versenyképesek a román tannyelvű intézményekhez viszonyítva. A szülők szerint az sem jelent döntő tényezőt a román nyelvű óvodaválasztásban, ha a (lakóhely szerinti) településen nincs magyar tannyelvű iskolai oktatás, ezáltal pedig a gyerek számára nem biztosított helyben egy anyanyelvű iskolai életút lehetősége.

A többségi iskolaválasztásra vonatkozó korábbi kutatásunk során a tömbben élő szülők motivációit illetően hasonló következtetésekre jutottunk. Az egyik jellemző forgatókönyv szerint a szülők tudatosan választanak román nyelvű oktatási életpályát (amely az esetek egy részében a román nyelvű óvoda választásával indul), annak érdekében, hogy gyerekeik megfelelő szinten elsajátítsák az állam nyelvét és a későbbiekben jobban boldoguljanak. Ebben a kontextusban szinte egyáltalán nem számítanak egyéb (az iskola felszereltségével, infrastruktúrájával, minőségével, pedagógusokkal összefüggő) tényezők a választás során. Egy másodlagos forgatókönyvként a vegyes családok esetében belép a domináns szülő szerepe, akinek a

24 A szülők lakóhelyének etnikai összetétele szignifikáns módon befolyásolja a válaszokat: minél kisebb a magyarok aránya a településen, annál több szülőnek van ilyen ismerőse.

nemzetisége, anyanyelve döntő befolyással lehet a választott iskola nyelvére.²⁵ Szórványban a román nyelvű iskolaválasztáskor a családi minták hatása jóval hangsúlyosabb, illetve az etnikai/nyelvi/kulturális tényezőkön túl nagyobb szerepet kapnak egyéb pragmatikus tényezők is (intézmény, pedagógusok, távolság).²⁶ A román nyelv elsajátítása mint cél, a szórványban kevésbé tevődik fel, hiszen a többségi környezetben a magyar gyerekek az oktatási rendszertől függetlenül elsajátítják az állam nyelvét; megjelennek viszont itt is azok az érvek, amelyek a gyerek későbbi boldogulásával indokolják a többségi intézményválasztást.

* Négyfokú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem igaz, 2 – inkább nem igaz, 3 – inkább igaz, 4 – teljes mértékben igaz

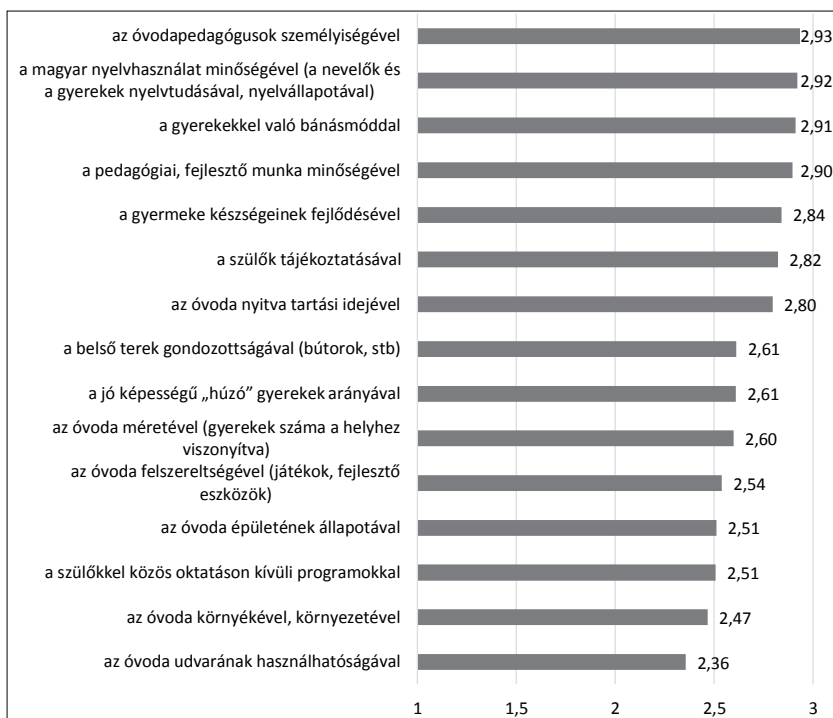
8. ábra: Többségi óvodát választó szülőket befolyásoló tényezők (átlag, érvényes válaszok)

25 Márton János: Többségi nyelvű iskolaválasztás székelyföldi magyar nemzetiségű diákok körében. *Kisebbségkutatás*, 2013. 22 (4). 50.

26 Bodó Barna: Magyar fiatalok többségi iskolaválasztása Aradon. *Kisebbségkutatás*, 2013. 22 (4). 46–47.

Kapcsolat az óvodával és az óvodapedagógussal

Kutatásunk keretében a szülők óvodával kapcsolatos elégedettségét is vizsgáltuk: felsoroltunk tizenöt tényezőt, és arra kértük a szülőket, hogy egy háromfokú skálán fejezzék ki az ezekkel kapcsolatos elégedettségüket. Van három tényező, amivel a megkérdezett szülők több mint 90%-a elégedett (a 9. ábrán – ahol a magasabb értékek jelzik a nagyobb fokú elégedettséget – a 2,9 fölötti átlagot elérő tényezők): az óvodapedagógus személyisége, a magyar nyelvhasználat minősége az óvodai oktatásban, valamint a gyerekekkel való bánásmód. Az óvodában zajló munkát (pedagógiai, fejlesztő munka minősége; gyerek készségeinek fejlődése), illetve az óvoda kapcsolattartását illetően (szülők tájékoztatási módja; óvoda nyitvatartási ideje) szintén nagyfokú a szülői elégedettség. Gyakorlatilag nincs is olyan az általunk felsorolt tényezők között, amivel a szülők többsége elégedetlen lenne, mégis, amikkel kevésbé elégedettek, azok elsősorban az óvoda infrastruktúrájához (udvar használhatósága; óvoda környezete; óvodaépület állapota; óvoda mérete), valamint felszereltségéhez kapcsolódnak. Leegyszerűsítve azt is mondhatnánk, hogy tartalmi és személyi kérdésekben nagyfokú a szülők óvodával szembeni elégedettsége, anyagi vonatkozású kérdésekben valamivel kisebb mértékű.

* Háromfokú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem elégedett, 2 – valamennyire elégedett, 3 – nagyon elégedett

9. ábra: A szülők elégedettsége az óvodával (átlag, érvényes válaszok)

Bár nem teljesen ugyanazon változók és skála használatával mértük a szülők óvodával való elégedettségét, mint az OFI 2014-es felmérése, több ponton is megfigyelhető hasonlóság a magyarországi és erdélyi szülők véleménye között. A magyarországi szülők is elsősorban az óvoda antropocentrikus viszonyulását (bánásmód gyerekekkel, szülőkkel) és kliensközpontúságát (nyitvatartás, fogadóórák) emelték ki pozitívként, a ranglista alsó felében pedig az óvoda infrastruktúrájával és a különböző programokkal kapcsolatos tényezők foglalnak helyet.²⁷

Az óvoda megítélését számszerű értékelés formájában is kifejezhetnék a szülők: egy tízfokú skálán pontozhatták az óvodát, ahová gyerekük jár. A válaszaikból számolt átlagpontoszám (8,9) nagymértékű elégedettségről tanúskodik. Hét pontnál alacsonyabb értékelést a szülők csupán 3,7%-a adott, és nyolc pontnál alacsonyabbra is csak 11,6%-uk értékelte gyereke óvodáját. Az erdélyi szülők tehát többnyire pozitívan ítélik meg az óvodát, ahová gyerekük jár.

Néhány háttérváltozó szignifikáns módon befolyásolja az óvoda megítélésének a változását: a városi szülők elégedettebbek az óvodával, mint a vidékiek (9,3-as, illetve 8,8-as átlag), a felsőfokú diplomával rendelkezők pedig szintén, szemben a középfokú végzettséggel (9,1-es, illetve 8,7-es átlag). A jövedelmi szint ugyancsak szignifikánsan hat: a jövedelmi kategória növekedésével az óvodával való elégedettség is növekszik (a legmagasabb, 4928 lej feletti jövedelemmel rendelkezők átlagosan 9,4-es pontszámmal, a legalacsonyabb, 1065 lej alatti jövedelemmel rendelkezők átlagosan 8,7-es pontszámmal értékelték az óvodát). Nagyobb az elégedettség azok körében is, akiknek volt választási lehetőségük az óvodába iratkozás előtt, illetve azok körében, akik gyereküket abba az óvodába íráthatták, amit első helyre rangsoroltak a választás során – bár, amint korábban láthattuk, a választás lehetősége összefügg a jövedelemmel és a végzettséggel is.

Gyerekük intézményének minősítésén túl arra is megkértük a szülőket, hogy nyílt kérdés keretében fogalmazzák meg, mit gondolnak a jó óvoda három legfőbb jellemzőjének. Az első opcióként megnevezett,²⁸ tehát a legfontosabbnak tekinthető tulajdonságok közül a négy leggyakoribb az összes említett tulajdonság közel háromötödét összesíti: ezek szerint a jó óvoda biztonságos (15,9%), gyerekbarát/gyerekcentrikus (15,1%) – ahol a gyerek boldog, jól érzi magát, ahová szívesen jár –, felszerelt (13,9%) – fejlesztő eszközökkel, játékokkal –, valamint tiszta, rendezett, higiénikus (13,8%). Megfigyelhető, hogy a szülők többsége a gyerekek óvodai biztonságához és komfortérzetéhez kapcsolódó tulajdonságokat tartja a

27 Török, 2015. Változások az óvodarendszerben, i.m. 149.

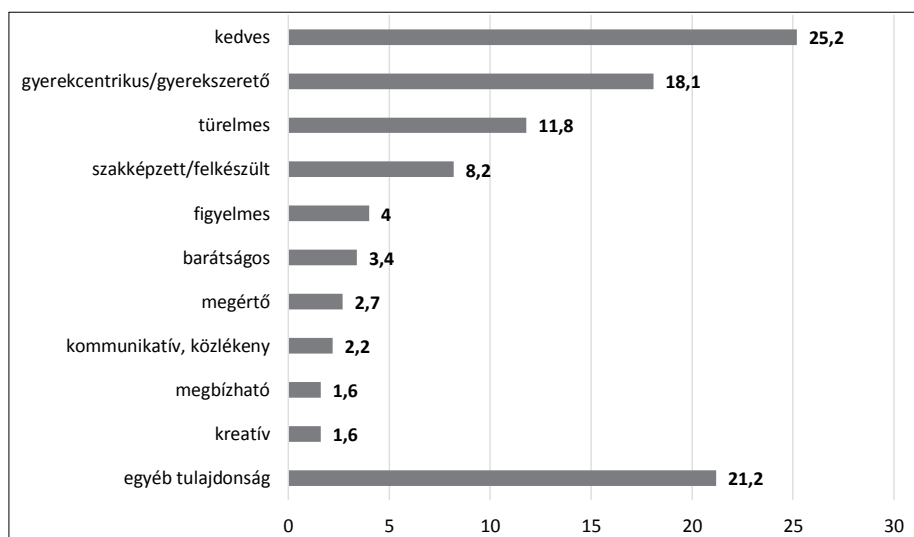
28 A szülők mintegy 95 %-a nevezett meg legalább egy tulajdonságot.

legfontosabbnak, és viszonylag alacsony azok aránya, akik az óvodában zajló munkához közvetlenül kapcsolódó tulajdonságokat részesítenek előnyben (mint pl. a humán erőforrás vagy a felszereltség).

A szülők az óvodapedagógusokkal való kapcsolatukat egyértelműen pozitívan ítélik meg: 98,4%-uk szerint nagyon jó vagy jó a kapcsolata az óvónővel, 1,6%-uk szerint pedig semleges. Olyan szülő gyakorlatilag nem is volt a válaszadók között, aki rossz vagy nagyon rossz kapcsolatról számolt volna be. A szülők és az óvodapedagógus közötti kapcsolat továbbá rendkívül szorosnak is mondható, amit az is jelez, hogy felük naponta, további 37%-uk pedig hetente beszélget az óvónővel gyerekére vonatkozó nevelési kérdésekről, és mindössze 5,3% azok aránya, akik ritkábban, mint havonta teszik ezt.²⁹ E beszélgetések gyakoriságával a szülők több mint 90%-a elégedett, és csak mintegy 8%-uk igényelne a jelenleginél gyakoribb kommunikációt. Azok aránya, akiknek egyáltalán nincs igényük hasonló beszélgetésekre, elhanyagolható, alig 0,4%. A leggyakrabban használt kommunikációs csatorna a szülők és az óvónők között a személyes beszélgetés, ez a szülők mintegy 96%-ára jellemző. Ezen kívül két további kommunikációs csatornát használnak a szülők: telefonon kb. felük szokott beszélni az óvónővel, online módon (Facebookon vagy emailben) pedig valamivel kevesebb mint negyedük.

Az óvodához hasonlóan az óvodapedagógusokra vonatkozóan is megkértük a szülőket, hogy nyílt kérdés formájában sorolják fel a jó óvónő legfontosabb jellemzőit. Az első opció keretében kapott válaszokat összesítve megállapíthatjuk, hogy a szülők által legfontosabbnak tartott tíz tulajdonság összesíti az összes megnevezett tulajdonság közel 80%-át (10. ábra). A szülők mintegy negyede úgy gondolja, hogy a jó óvónőnek kedvesnek kell lennie, 18%-uk szerint gyerekcentrikusnak/gyerekszeretőnek, további 11,8%-uk szerint pedig türelmesnek. Az óvónők szakmai felkészültsége, szakképzettsége csak a negyedik a fontossági sorrendben. A tízes lista többi helyén is elsősorban az óvónő személyiségével kapcsolatos tulajdonságok találhatók.

29 Ez a vonatkozó magyarországi kutatás eredményeihez viszonyítva szorosabb szülő-pedagógus kapcsolatot jelent, hiszen ott a napi vagy heti rendszerességű beszélgetések aránya együttesen 70 százalék, a havinál ritkább rendszerességűeké pedig 10 százalék. Lásd: Török, 2015. Változások az óvodarendszerben, i.m. 117.

10. ábra: A jó óvónő jellemzői – 1. opció (% , érvényes válaszok, N=679)

Iskolaválasztás

Bár a kutatás elsősorban a szülők óvodaválasztással kapcsolatos attitűdjeit vizsgálta, a kérdőívben külön kérdésblokkot szenteltünk az iskolaválasztásnak. A témát egyrészt a szülők már iskolás gyerekeire vonatkozóan, másrészt a jelenleg óvodáskorú gyerekük majdani iskolaválasztására vonatkozóan jártuk körül, vizsgálva a választott iskola helyszínét és tannyelvét.

A felmérésben részt vevő szülők 42,3%-ának van legalább egy iskoláskorú gyereke is. Ők az esetek többségében a lakóhely szerinti település valamely iskolájában tanulnak: az elsőként említett gyerekeknél ez az arány 83,4%, a másodikként említett gyerekeknél 76,2%.³⁰ A más településen tanuló gyerekek mintegy 80%-a egy közeli városba jár iskolába.

Óvodáskorú, a következő tanévekben beiskolázandó gyerekeikre vonatkozóan a szülők válaszai még nagyobb lokális kötődésre engednek következtetni: mintegy 90% azok aránya, akik a lakóhelyük szerinti településen működő iskolába íratnák gyerekeiket (75,3% a lakóhelyhez legközelebb eső iskolába, 14,6% pedig a településen belül, de nem a legközelebbi iskolába). Más települést döntően a vidéken, illetve az alacsonyabb lakosságú

30 Az egynél több iskolás gyerekkel rendelkező szülőket arra kértük, hogy a legidősebb, illetve a legfiatalabb iskolás gyerekükre vonatkozóan adják meg az adatokat. Ez a szülők mintegy 10 %-ánál áll fenn.

településeken élő szülők választánának. A település típusa és lakossága mellett a szülők iskolai végzettsége és jövedelmi szintje is szignifikáns módon hat a választandó iskola helyszínére: a magasabb iskolai végzettséggel, valamint magasabb jövedelemmel rendelkező szülők nagyobb arányban tervezik más településen, vagy a lakóhelyük szerinti településen, de nem a körzeti iskolába íratni gyerekeiket.

A tannyelvválasztás vonatkozásában szintén elég egyértelműek a szülői preferenciák: az elsőként beiskolázott gyermekét a szülők 97%-a, a legutóbb beiskolázott gyermekét pedig 100%-uk magyar tannyelvű iskolába íratja. Az első gyerekek esetében szignifikáns összefüggés van a párkapcsolatok etnikai összetétele és az iskolaválasztás nyelve között: a magyar–román vegyes házasságban és élettársi kapcsolatban élőknek negyede román tannyelvű iskolába íratja legidősebb gyermekét, a homogén magyar kapcsolatok esetében ez az arány alig 1–2%. Hasonlóképpen, a szülők által elvégzett elemi iskola nyelve is befolyásolja a gyerekek iskolai tannyelvének megválasztását: az alsó tagozatot románul járók 20%-a első gyereke számára is román iskolát választott, az elemi magyarul járóknak viszont csak a 2%-a tett ugyanígy.

Óvodáskorú gyerekeik majdani iskoláztatásáról hasonlóképpen gondolkodnak a szülők: 97,3%-uk magyar tannyelvű iskolát szándékozik választani, román tannyelvű iskolába 2,2%-uk, egyéb (esetünkben német) tannyelvű iskolába pedig 0,4%-uk íratná gyermekét. A román nyelvű iskolaválasztás szándéka szignifikánsan magasabb a román–magyar vegyes családok esetében (14,3%), mint a homogén magyar, illetve a magyar és egyéb nemzetiségű szülőkből álló vegyes családok esetében (mindkettőnél kevesebb mint 1%), illetve magasabb az elemi iskoláikat román nyelven végző szülők körében is.³¹ Érdekes ugyanakkor megfigyelni, hogy a román iskolát választani szándékozó szülők kétötöde olyan településen él, ahol a magyarok aránya meghaladja az 50%-ot, további közel fele pedig olyan településen, ahol bár kisebbségben vannak a magyarok, de számuk meghaladja a háromezer főt,

31 Bár kutatásunkban is kimutatható a vegyes családokban élő, illetve iskoláikat román nyelven végző szülők körében a nagyobb hajlandóság a többségi iskolaválasztásra, célcsoportunk esetében arányuk jelentősen elmarad az iskolaválasztásra vonatkozó korábbi kutatások hasonló eredményeitől. (Lásd erre vonatkozóan: Bartha Zsuzsanna: Az iskolaválasztás motivációs hátterének vizsgálata Erdélyben, hangsúlyosan szórványban. *Magyar Kisebbség*, 2014. 19 (2). 60–84. és Csata Zsombor: Az iskoláztatás nyelvének szociológiai háttere Erdélyben. In: Kiss Tamás (szerk.): *Népesedési folyamatok az ezredfordulón Erdélyben*. Kriterion: Kolozsvár, 2004. 257–279.) Ennek az okai valószínűleg több tényezőtől adódnak. Egyik feltételezésünk szerint a különbség a célcsoport eltérő jellegéből fakad: elképzelhető, hogy azok a magyar vagy részben magyar szülők, akik román nyelvű oktatási életpálya-modellben gondolkodnak és gyerekeiket román tannyelvű iskolába íratják, többségében már az óvodaválasztás során román nyelvű intézmény mellett döntenek. Ezek a szülők értelemszerűen kimaradtak jelen kutatás célcsoportjából. Feltételezésünk ellenőrzésére jelen kutatás keretei között nincs lehetőségünk, ehhez szükségesnek tartanánk az óvodaválasztás és iskolaválasztás összefüggéseit vizsgálni olyan magyar szülők esetében is, aki román nyelven óvodáztatják gyerekeiket.

tehát esetükben feltehetően nem a magyar tannyelvű iskola hiánya miatti kényszerválasztásról van szó, hanem tudatos tannyelv váltásról.

Akárcsak az óvodaválasztás kapcsán, a majdani iskolaválasztás vonatkozásában is vizsgáltuk a választást leginkább befolyásoló tényezőket. Az általunk felsorolt 26 szempontot a szülők az óvodaválasztásra vonatkozó hasonló kérdésünknel is használt négyfokú skálán értékelhették. A válaszokat összesítő 11. ábrán megfigyelhető, hogy az iskolaválasztás során is elsősorban a Papp által racionális motivációkként meghatározott tényezők érvényesülnek:³² ezek az iskolában zajló munkával (pedagógiai munka minősége, magas továbbtanulási arány, pedagógus személye, speciális szakemberek) és az iskola adottságaival (biztonságos környezet, pedagógiai eszközökkel felszerelt, jó állapotú, közművesített épület, nagy udvar) kapcsolatosak. Az óvodaválasztásnál legfontosabbnak számító tényező (a pedagógus személyisége) az iskolaválasztás esetében csak a hetedik legfontosabb.³³ Az ún. szimbolikus, a nyelv és kultúra átadásához kötődő motivációk közül csak kevés szerepel a szülők által a legfontosabbnak ítélt tíz-tizenöt tényező között: az anyanyelvű oktatás igénye a negyedik, a magyar iskolarendszer támogatása a kilencedik.

A szülők által legfontosabbnak ítélt tényező (pedagógiai munka minősége) megítélését több háttérváltozó is szignifikáns módon befolyásolja: az iskolai végzettség és a jövedelem (a felsőfokú diplomás és nagyobb jövedelemmel rendelkező szülők számára nagyobb jelentőséggel bír), illetve az életkor és a lakóhely típusa is (a 35 évnél idősebb és a városokban élő szülők számára szintén fontosabb). Érdekes módon a házasság etnikai összetétele szerint is szignifikáns különbség van a válaszok között: a vegyes családban élők iskolaválasztására ez a tényező nagyobb befolyással bír, mint a homogén magyar családokban élők számára, előbbiek továbbá a magas továbbtanulási arányt is fontosabbnak tartják.

Az iskolaválasztásra legkisebb befolyással levő tényezők többnyire ugyanazok, mint az óvodaválasztás esetében (legfeljebb a sorrendben tapasztalható eltérések): a hátrányos helyzetű gyerekek, illetve roma gyerekek alacsony száma,³⁴ valamint a kortárs csoportok hatása (barátok és rokonok gyerekeinek jelenléte) az adott iskolában.

32 Papp Z., 2012b. Kisebbségi magyarok oktatási részvételének értelmezési lehetőségei. i.m. 410–411.

33 Ez némiképp árnyalja az iskolaválasztásra vonatkozó hasonló kutatásunk eredményeit: ahogy korábban már említettük, a 2012-ben a magyar iskolát választó szülők motivációit vizsgáló kutatásunk arra a következtetésre jutott, hogy a döntő tényező az iskola kiválasztásában a pedagógus személye, és ez általában felülírja az iskola infrastrukturális és egyéb adottságaira vonatkozó szempontokat. Bodó–Márton, 2012. Magyar iskolaválasztás Erdélyben, i.m. 430–435.

34 A roma gyerekek kapcsán viszont azt mindenképpen érdemes kiemelni, hogy az iskolaválasztás során kevésbé elfogadott a jelenlétük, mint az óvodaválasztás során.

* Négyfokú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem, 2 – inkább nem, 3 – inkább igen, 4 – nagyon fontos

11. ábra: Az iskolaválasztást befolyásoló tényezők (átlag, érvényes válaszok)

Összegzés

Tanulmányunkban a 2017/18-as tanévben, külhoni magyar óvodás gyerekek szülei körében végzett kérdőíves kutatás erdélyi eredményeit ismertettük. Az adatfelvétel során 702 szülőt kérdeztünk meg; mintánk településtípus szerint volt reprezentatív az erdélyi magyar óvodai oktatásra nézve.

A gyerekeik óvodáztatásával kapcsolatos szülői attitűdöket három szempontból vizsgáltuk: 1. az óvodaválasztás és a befolyásoló tényezők, 2. a szülők kapcsolata az óvodával és az óvodapedagógussal, 3. a szülők iskolaválasztással kapcsolatos attitűdje.

Elemzésünk egyik legfontosabb megállapítása, hogy az óvodaválasztás lehetősége a szülők kevesebb mint felének volt meg: 40% azok aránya, akik legalább két intézmény közül tudtak választani. Az ő esetükben az óvodaválasztást elsősorban pragmatikus, az intézményi szinthez kapcsolódó tényezők (minőség, infrastruktúra, elhelyezkedés, felszereltség) befolyásolták, az etnikai jellegű tényezők jelentősége kisebb, a családi minta vagy a társadalmi hatások pedig még kevésbé számítanak. A választási lehetőséggel nem rendelkező szülők számára a legnagyobb akadályt a kínálat hiánya jelentette, vagyis az, hogy a lakóhelyük szerinti településen csak egyetlen óvoda működik.

A háttérváltozók közül a lakóhely típusa, az iskolai végzettség és a jövedelmi szint is szignifikáns módon hat a választási lehetőségre – a városokban élő, a magasabb végzettségű és a nagyobb jövedelemmel rendelkező szülőknek inkább volt lehetősége több intézmény közül választani –, ugyanakkor viszont a választást befolyásoló tényezők többségét nem befolyásolják statisztikai szempontból jelentős mértékben.

A többségi óvodát választó magyar szülőkről közvetett formában szereztünk információkat. Ezek szerint esetükben az óvodaválasztás egyfajta nyelvi-kulturális dimenzióban valósul meg, két fő szempont alapján: gyerekük román nyelvű életpályára való felkészítése, és az államnyelv elsajátításának elősegítése.

A gyerekek óvodájáról alkotott szülői vélemények alapján véve pozitívak, a választott óvodával tartalmi és személyi vonatkozású kérdésekben (minőségi oktatás, pedagógusok) nagymértékben elégedettek, infrastrukturális és anyagi kérdésekben ennél kisebb mértékben. A jó óvoda jellemzésekor a szülők elsősorban gyerekük biztonságát és komfortérzetét tartják szem előtt, a pedagógiai munkához kapcsolódó jellemzők (humán erőforrás vagy felszereltség) ezeknél kevésbé fontosak számukra.

A szülők és óvodapedagógusok közötti kapcsolat megítélése pozitív, a gyerekük óvodai fejlődésére vonatkozó beszélgetések pedig gyakoriak a szülők és óvónők között. A jó óvónő megítélésekor a szülők fontosabbnak tartják pedagógus személyiségével kapcsolatos tulajdonságokat (kedves, gyerekcentrikus, türelmes), mint a szakmai felkészültségüket.

A szülők iskolaválasztási preferenciáit a jelenleg iskolás gyerekeik már megtörtént iskolaválasztásához, valamint az óvodáskorú gyerekeik majdani iskolaválasztásához kapcsolódóan vizsgáltuk. Iskolás gyerekekkel a kutatásban részt vevő szülők 42%-a rendelkezett. Jelentős többségük magyar iskolában tanul, a román iskolába íratott gyerekek aránya 5% alatti. Jelenleg óvodáskorú gyereküket a szülők hasonlóan nagy – több mint 95% – aránya szándékozik magyar tannyelvű iskolába íratni. A román–magyar vegyes családokban élő szülők körében szignifikánsan magasabb (a homogén magyar családokhoz képest) azok aránya, akik román iskolába íratják gyerekeiket, illetve akik óvodás gyereküket szándékoznak román iskolába íratni.

Az iskoláztatás helyszíne a már iskolás gyerekek 75–85%-a esetében a lakóhely szerinti település, óvodáskorú gyereke számára pedig a szülők mintegy 90%-a tervezi a lakóhelyen belüli iskola választását. A településváltó szülők jellemzően magasabb iskolai végzettséggel és jövedelemmel rendelkeznek.

Az iskolaválasztásra vonatkozó döntés során inkább racionális tényezők érvényesülnek, a szülők az iskolában zajló munka (feltételezett) minősége és az iskola adottságai alapján döntenek, a szimbolikus (nyelvi-kulturális) tényezők, illetve a család és a különböző társadalmi csoportok befolyása kevésbé fontos.

Tanulmányunk csak egy szűk keresztmetszete a 2017/18. tanévi szülői attitűdfelmérésnek, a későbbiekben tehát lehetőség van más szempontokat előtérbe helyező elemzések elvégzésére is. Azt azonban mindenképpen fontos kihangsúlyozni – és ez akár jelen kutatás problémafelvetésének egyfajta kritikájaként is értelmezhető –, hogy a határon túli, ezen belül pedig az erdélyi magyar szülők óvodaválasztási preferenciáiról igazából egy olyan összehasonlító kutatás keretében lehetne átfogóbb képet kapni, amelynek része a többségi tannyelvű intézményeket választó magyar szülők attitűdjeinek vizsgálata is.

RÁKÓCZI KRISZTIÁN – TAMÁS KINGA

SZÜLŐI MOTIVÁCIÓK

A SZLOVÁKIAI MAGYAR ÓVODAVÁLASZTÁSBAN

Tanulmányunkban a Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Program keretén belül készült kérdőíves kutatás felvidéki eredményeit elemezzük. A kutatás legfőbb céljai a magyar óvodát választó szülők hátterének, valamint az óvoda- és az iskolaválasztás szempontjainak megismerése voltak, továbbá, hogy közvetett módon információt szerezzünk a nem magyar intézményt választó szülői attitűdökről.

A külhoni magyarok által lakott területeken mindig is releváns kérdéskör volt a tannyelvválasztás és a nyelvpolitika. A Kárpát-medencében a társadalom-, illetve a nyelvészeti kutatásoknak köszönhetően egyre több információ érhető el a kisebbségi magyarok helyzetéről, oktatásáról stb., amelyek eredményei közelebb hozhatnak minket egyrészt a problémák rámutatásához, másrészt azok megoldásához is. Meghatározó szegmensnek tekinthető az óvoda és az iskola tannyelvének megválasztása, hiszen ezen döntés nem csak az adott egyén életére lesz kulcsfontosságú hatással, hanem az adott kisebbségi közösség hosszú távú fennmaradására is. Ahhoz, hogy az anyanyelvű oktatás megmaradjon egy-egy szórványterületen, fontos tényező az óvoda és az iskola tannyelvének megválasztása. Az oktatás kiválasztásának nyelve számos befolyásoló tényezővel bír, amelyeket empirikus kutatások bizonyítottak. Többek között kijelenthető, hogy az identitás és az oktatási nyelv kapcsolatban áll egymással, tehát azok a kisebbségben élő egyének, akik tanulmányaikat az anyanyelvükön végzik, magasabb arányban vallják magukat az adott nemzethez tartozónak.¹

Jelentős számú oktatásszociológiai elmélet született, amelyek a továbbtanulást befolyásoló tényezőkkel foglalkoznak. A nemzetközi elméletek színterén meg kell különböztetnünk az amerikai és az európai nézeteket. Az amerikai oktatásszociológia az egyénre és az iskolára helyezi a hangsúlyt, ezzel ellentétben az európai nézetek szerint a társadalmi státusz bír nagyobb jelentőséggel a tannyelv megválasztásánál. Az európai elméletek egyik képviselője, Boudon azt vallja, hogy az iskolaválasztásnál létezik elsődleges és másodlagos hatás. Az elsődleges hatás a család kulturális háttere, a másodlagos a racionális választáselmélet, amikor a szülők tudatosan

1 Nánási-Molnár Anita – Séra Magdolna: Óvodai és iskolaválasztási motivációk Kárpátalján. In: Pusztai Gabriella – Márkus Zsuzsanna (szerk.): *Szülőföldön magyarul. Iskolák és diákok a határon túl*. Debreceni Egyetemi Kiadó: Debrecen, 2017. 239–214.

választják ki az iskolát gyermekeiknek. A meglévő információkból összerakják a lehető legkedvezőbb iskolai életutat, amely a jövőben majd megtérül. Boudon szerint a másodlagos hatás sokkal relevánsabb, mint az elsődleges, bár az sem elhanyagolható. Mégis úgy véli, hogy a pályaválasztás egy racionális döntés, amely a kitűzött iskolai végzettség eléréséhez a legmegfelelőbb út.²

Számottevő kutatás foglalkozott már az iskola nyelvének megválasztásával, azonban jóval kisebb azon kutatások száma, amelyek az óvodai nevelés nyelvének megválasztásáról szólnak. Ezen nyelv megválasztását még megelőzi a családban használt nyelv, vagyis a kommunikációs kód. Ez nem minden esetben csak egy nyelv lehet, azonban a szülők feladata, hogy a domináns nyelvet kiválasszák.

Nem hagyható figyelmen kívül az asszimilációt elősegítő folyamat, amikor a magyar nemzetiségű szülők úgy döntenek, hogy gyermekeiket szlovák nevelési nyelvű óvodába íratják. Dél-Szlovákiában nem új keletű az a nézet, miszerint ha a gyermekek az állam nyelvén kezdik meg tanulmányaikat, akkor könnyebben érvényesülnek a társadalomban, később pedig a munkaerőpiacon. Egy elemzés során, amely a felvidéki magyarok iskolaválasztási szokásait tanulmányozta, kiderült, hogy 2,5-ször nagyobb az esélye annak, hogy egy városi gyermeket szlovák iskolába adnak, mint egy falusit. Továbbá az is kiderült, hogy nagyobb eséllyel tanulnak szlovák iskolában a gyermekek, ha vegyes házasságból születtek, illetve még nagyobb a valószínűsége, ha az anya anyanyelve a szlovák nyelv.³

Egy Dél-Szlovákiában végzett kvalitatív kutatás eredményei arról tanúskodnak, hogy az iskola nyelvének megválasztása emocionális alapon történik, mintsem az iskolák minősége és a pedagógusok szakmai megítélése alapján.⁴

A Zoboralján készült interjúkutatás rámutatott arra, hogy a többségi nyelvű iskolát választó szülőket, az iskola nyelvének megválasztását illetően bizonytalanság kísérte végig, hogy vajon jól teszik-e, ha szlovák tannyelvű iskolába íratják gyermekeiket. A döntésre közvetve vagy közvetlenül hatással volt a szlovák anyanyelvű házastárs léte. Közvetlenül úgy, hogy a házastárs kifejezetten kérte, hogy a gyermek többségi nyelvű iskolában tanuljon. Közvetett tényezőkből több is jelen volt, de leginkább a szlovák nyelv használata a családon belül volt a mérvadó érv.⁵

Szlovákiában a gyerekek hatéves korukig látogathatják az óvodát, azonban az óvodai nevelésben való részvétel senkinek sem kötelező. A tankötelezettség tíz évig tart, hatéves kortól. Szlovákiában a kisebbségi oktatási rendszer nem különbözik a többségi rendszertől, szerves

2 Boudon, Raymond: Társadalmi egyenlőtlenségek a továbbtanulásban. In: Halász Gábor – Lannert Judit (szerk.): *Oktatási rendszerek elmélete*. Okker Kiadó: Budapest, 1998. 406–417.

3 Bálint Annamária – Vincze László: Adalékok a felvidéki magyarok iskolaválasztási szokásainak hátteréhez. *Educatio*, 2009/I. 127–128.

4 Morvai Tünde – Szarka László: A magyar tannyelvű iskolák választása Dél-Szlovákiában. *Kisebbségkutatás*, 2012/3. 565.

5 Morvai Tünde: „Duplán teljesít”. Iskolaválasztás Zoborvidéken. *Kisebbségkutatás*, 2013/4. 72.

részét képezi annak. A tantervek, óratervek és tankönyvek egyforma elven működnek. A szlovák alkotmány 34. cikkelye kimondja, hogy a nemzetiségi kisebbségekhez vagy etnikai csoportokhoz tartozó állampolgároknak törvényben meghatározott módon és feltételek mellett az államnyelv elsajátításához való jog mellett biztosítva van a saját anyanyelvükön való művelődés joga. Szlovákia területén a magyar tannyelvű iskoláknak jelentős tradíciójuk van. Megjelenésüktől kezdve - ami a Csehszlovák Köztársasággal egy időre tehető -, jelen vannak kisebb-nagyobb megszakításokkal.⁶

Dél-Szlovákia magyarlakta régiójában az óvodák többsége magyar nevelési nyelvű, de a nagyobb településeken már szlovák nevelésű nyelvű intézmények is találhatóak. Nem ritka az sem, hogy az egyes kisebb településeken közös magyar–szlovák nevelési nyelvű óvodák működnek. Az önkormányzat feladata teljesíteni a szülők által megfogalmazott igényeket azon területen, hogy szlovák vagy magyar legyen a nevelési nyelv. Ez nem mindig egyértelmű. Ennek áthidalására alkalmazzák, hogy a foglalkozások mindkét nyelven folynak az adott csoport igényei szerint.

Szlovákiában a 2017/2018-as tanévben 2984 óvodai intézmény működött, ebből 271 magyar tannyelvű, 73 pedig szlovák–magyar közös igazgatású óvoda volt. Kijelenthető, hogy az elmúlt 10 év alatt a magyar nevelési nyelvű óvodák száma stagnál. A kétnyelvű óvodák, vagyis a szlovák–magyar óvodai intézmények száma idén 73, amely 7 óvodával kevesebb mint 10 évvel ezelőtt.

Tanév	Összesen	Szlovák–magyar	Magyar
2008/2009	2871	80	270
2009/2010	2873	79	268
2010/2011	2869	78	270
2011/2012	2865	78	269
2012/2013	2861	78	265
2013/2014	2870	75	266
2014/2015	2910	73	266
2015/2016	2935	72	269
2016/2017	2959	71	269
2017/2018	2984	73	271

1. táblázat: Magyar vagy részben magyar tanítási nyelvű óvodák száma Szlovákiában⁷

⁶ Árendás Zsuzsanna: Az iskolaválasztás elbeszélései. *Társadalmi együttélés*, 2012/1. szám. 2.

⁷ Az adatok forrása: *Štatistická ročenka – materské školy*. Letöltés helye: www.cvtisr.sk; letöltés ideje: 2018. 08. 10.

Az 1. térképen a magyar születések számának változását szemléltettük járásonként, egészen 2011-től a 2019-es becslült adatokig. Látható, hogy a magyarlakta járásokból mindössze 4 járásban⁸ nő ezen időszak alatt a magyar nemzetiségű gyermekek születésének aránya: Galántai járás (+18%), Nagykürtösi járás (+7%), Szenci járás (+3%), valamint Pozsony (+14%).

A térképen 6 olyan közigazgatási egység (Nagymihályi járás, Kassa-környéki járás, Rozsnyói járás, Lévai járás, Nyitrai járás, Vágsellyei járás), olyan járás figyelhető meg, ahol 2019-ig várhatóan több mint 15%-kal csökken a magyar gyermekek születésének aránya a 2011-es adatokhoz képest. Ennek több feltételezhető oka is, többek között a magyar nemzetiségű lakosok számának csökkenése, a magyar fiatalok elvándorlása, valamint a vegyes házasságok, amelyben a születendő gyermek már az esetek túlnyomó többségében szlovák nemzetiségű lesz.

1. térkép: Magyar születések számának változása (% , 2011–2019)⁹

A 2. táblázatban a magyar óvodások számának alakulása figyelhető meg. Az elmúlt 10 évben nem történt jelentős változás, a 2008/2009-es tanév óta az óvodások száma stagnált. A legmagasabb létszámot a 2012/2013-as tanévben regisztrálták a magyar óvodát látogatók körében.

⁸ A Rimaszombati járásban ugyancsak növekedés tapasztalható, ám annak mértéke a 0,5%-ot sem éri el.

⁹ A térkép forrása: Demográfiai trendek a Kárpát-medencében. In: Ferenc Viktória - Rákóczi Krisztián: Magyar óvodásnak lenni jó! Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.: Budapest, 2018. 16.

Tanév	Magyar óvodások száma
2008/2009	8 723
2009/2010	8 551
2010/2011	8 482
2011/2012	8 813
2012/2013	9 060
2013/2014	8 990
2014/2015	9 047
2015/2016	8 915
2016/2017	8 766
2017/2018	8 750

2. táblázat: Magyar óvodák óvodásainak száma¹⁰

A 2. táblázatban Szlovákia összes magyarlakta járásában lévő magyar óvodások számát tüntettük fel, a 2. térképen pedig a magyar óvodások számának járásonkénti változását szemléltettük. Látható, hogy 2014 és 2017 között a Nagymihályi, a Tőketerebesi, a Nagyrőcei és a Lévai járásokban csökkent leginkább a magyar óvodások száma, legalább 10%-kal. Az előző térképpel összevetve a fogyások nem ugyanazon járásokban történtek, kivételt képez a Lévai járás. Ezen járásban csökkenés figyelhető meg mind a magyar születések, mind pedig a magyar óvodába járó gyermekek számában. Az óvodások aránya viszont nőtt a Kassai járásban, a Rozsnyói járásban, a Nagykürtösi járásban, a Nyitrai járásban, a Szenci járásban, valamint a Pozsony II. járásban.

¹⁰ Az adatok forrása: Štatistická ročenka – materské školy. Letöltés hely: www.cvtisr.sk; letöltés ideje: 2018. 08. 10.

2. térkép: Magyar óvodások számának változása (% , 2014–2017)¹¹

A külföldi magyarok körében sajnos gyakorta előfordul, hogy a magyar nemzetiségű gyermekek többségi nevelési nyelvű óvodába járnak. Ez a jelenség a felvidéki magyarok körében is tapasztalható. A 3. térképen a magyar óvodáskorúak és a magyar óvodába járók arányát szemléltettük a 2016/2017-es tanévre vonatkozóan. Négy olyan járás található Szlovákiában, ahol több gyermek jár magyar nevelési nyelvű óvodába, mint ahány magyar nemzetiségű gyermek él az adott járásban. Ezek a Dunaszerdahelyi (111%), a Lévai (109%), a Nagykürtösi járások (117%), továbbá Kassa városa (104%). A Dunaszerdahelyi járásban 2451 magyar óvodába járó gyermek volt, itt a legmagasabb az óvodások száma. A magyar óvodákba járó magyar gyermekek aránya a legrosszabb mutatóval a Nyitrai járásban figyelhető meg, hiszen ott mindössze a magyar gyermekek 10%-a jár magyar nevelési nyelvű óvodába. Szintén alacsony, 50% körüli a részvételi arány a Nagymihályi és a Rimaszombati járásokban, Pozsonyban pedig csak 30%.

11 A térkép forrása: Beóvodázási mutatók. In: Ferenc Viktória - Rákóczi Krisztián: *Magyar óvodásnak lenni jó!* Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.: Budapest, 2018. 36.

3. térkép: Magyar óvodáskorúak közül magyar óvodába járók aránya (% , 2016/2017)¹²

A kutatás és a minta bemutatása

Felvidéken a Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Programhoz kapcsolódó kérdőíves kutatás 500 fős mintán zajlott. A minta alapját a Szlovák Oktatásügyi Minisztérium hivatalos statisztikai adatai, valamint a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége által megküldött óvodai intézményi adatbázis képezte. A felvidéki adatfelvételre 2017 decembere és 2018 februárja között került sor. A tervezett 500 kérdőívből végül 482 lekérdezésére került sor. A hiányzó 18 kérdőív esetében azzal a jelenséggel találkoztak a kérdezőbiztosok, hogy a szülők az adatfelvétel során nem tudták értelmezni a feltett kérdéseket. Ezeket az elkezdett, de az említett ok miatt be nem fejezett kérdőíves adatfelvételeket nem vettük figyelembe az elemzés készítésekor. A lekérdezésre kerülő szülők kiválasztása az esetek túlnyomó többségében az óvodapedagógusok segítségével zajlott.

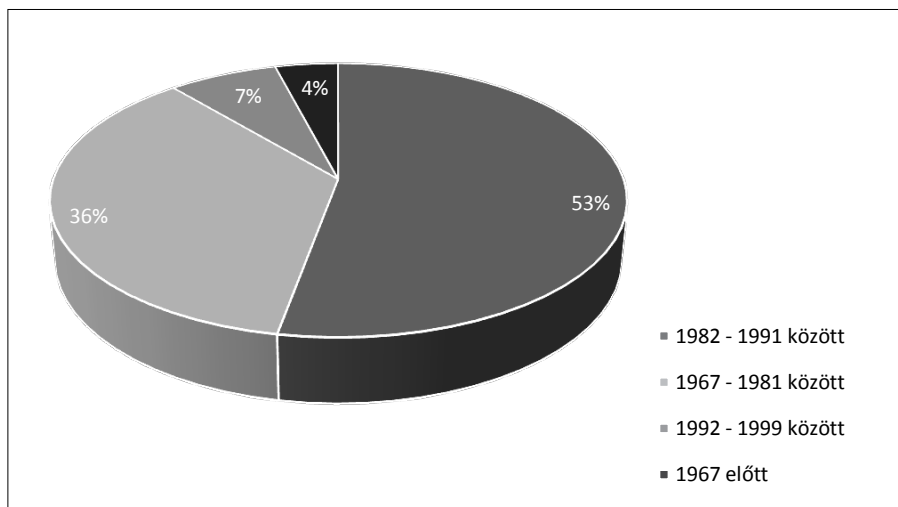
Az adatfelvétel során megkérdezett 482 személy közül 463 fő szülőként került megkérdezésre, akinek a saját óvodáskorú gyereke jár a mintában szereplő óvodában, 18 esetben a gyerek nagyszülőjével, illetve 1 esetben a nevelőjével került kitöltésre a kérdőív.

12 Uo. 37.

A szülők szociodemográfiai jellemzői

A várakozásoknak megfelelően, tudva, hogy a gyerekek iskoláztatásában a nők vállalnak nagyobb szerepet, a kérdőívet kitöltő szülők körében jelentős túlsúlyban voltak a nők. A válaszadók közel 14%-a volt csak a férfi, a nők aránya 86% volt. A településtípus szerinti megoszlás során a falvakban, községekben élők voltak felülreprezentálva. A válaszadók mindössze 19%-a volt városi.

A válaszadók születési éve szerinti bontást megvizsgálva láthatjuk, hogy többségük a 26–35 év közötti korosztályból került ki (1982–1991 között születettek); az összes válaszadó 53%-át ők alkották. A megkérdezettek további egyharmada (36%-a) 36–50 év közötti voltak, tehát az 1967 és 1981 között született korosztály tagja. A fiatal, legfeljebb 25 éves válaszadók aránya 7%, az 50 év felettieké pedig 4%. A legidősebb válaszadó 1944-ben, a legfiatalabb 1997-ben született.

4. ábra: A válaszadók születési évük szerinti bontásban (%)

A szociodemográfiai kérdések egy jelentős része a megkérdezett nemzetiségére, nyelvhasználatára, nyelvtudására vonatkozott. A családtagokkal, barátokkal való kapcsolattartásban a megkérdezettek egy kategória kivételével az esetek 93–96%-ában a magyar nyelvet használják. A kivételt képező kategória a házastárssal/élettárssal való nyelvi kapcsolattartás, itt a megkérdezettek 88,5%-a használja a magyar nyelvet. Az államnyelv használata a legnagyobb arányban a barátokkal való kommunikációban fordul elő: a válaszadók 27,4%-a

használja a magyar mellett a szlovák nyelvet is. Partnerével, házastársával a szülők 10,5%-a, gyerekével 13%-a beszél a magyar mellett szlovákul is.

A megkérdezettek nemzetiségére vonatkozó kérdés esetében lehetőség volt többes identitás megadására is. A megkérdezettek 95%-a egyetlen nemzetiséget jelölt meg, és mindössze 23 személy (a válaszadók 5%-a) esetében áll fenn a kettős identitás esete. Az első helyen említett nemzetiség a válaszadók 85,2%-a esetében a magyar, 6,4%-uk esetében a szlovák, 7,7%-uk esetében pedig a roma/cigány volt. A kettős identitással bírók száma elenyésző: második nemzetiség esetében a 23 személyből 11-en a magyart jelölték meg, a szlovákot hét, a romát öt válaszadó jelölte meg.

A megkérdezettek házastársára/élettársára vonatkozó hasonló kérdés válaszai alapján megállapítható, hogy bár alacsonyabb, de ugyanúgy jelentős (80,3%) a magyar nemzetiiségű házastársak, élettársak aránya. A válaszadók 14,4%-ának szlovák, 4,1%-ának pedig roma a partnere. Párkapcsolatban a megkérdezett szülők mintegy 88%-a él, többségük (64,5%) házasságban, 23,3%-uk pedig élettársi kapcsolatban.

Ami a munkaerőpiaci aktivitást illeti, a szülők valamivel több mint felének (58,8%) rendszeres munkája van, közöttük is túlsúlyban vannak (47%) azok, akiknek állandó munkahelyük van. A fennmaradó 41,2%-nak nincs rendszeres munkája. Az ő körükben a háztartásbeliek vagy a gyerekekkel otthon levő szülők aránya a legnagyobb (22,9%), valamint jelentős (10,3%) a munkanélküliek aránya. Ugyanez a házastársak/élettársak esetében eltérő képet mutat: itt a rendszeres munkával rendelkezők aránya 82,5%, akik közül 60,6%-nak van állandó munkahelye. A rendszeres munkával nem rendelkező 17,5% jelentős része (7,3%) munkanélküli.

A 3. táblázatban megvizsgáltuk, hogy a különböző nyelvek ismerete, illetve a megkérdezett jelenlegi munkaviszonya kapcsolatban áll-e egymással. Szignifikáns kapcsolat mutatható ki, az államnyelv, azaz jelen esetben a szlovák nyelv, valamint a magyar nyelv és a válaszadók jelenlegi munkaviszonya között. Kijelenthető, hogy azok, akik jobban ismerik/beszélik a szlovák nyelvet, valószínűbb, hogy rendszeres munkával rendelkeznek. A magyar nyelv ismerete jelen esetben nem tekinthető annyira relevánsnak, hiszen a kutatásban szereplők 85%-a magyar nemzetiségűnek vallja magát. Az idegen nyelv ismeretének mértéke nem áll szoros összefüggésben azzal, hogy állandó munkahellyel rendelkezik-e az adott egyén.

	munkaviszony	Szignifikáns hatás
államnyelv (szlovák)	-,295**	,000
magyar nyelv	-,114*	,013
angol nyelv	-,035	,455
német nyelv	,009	,851

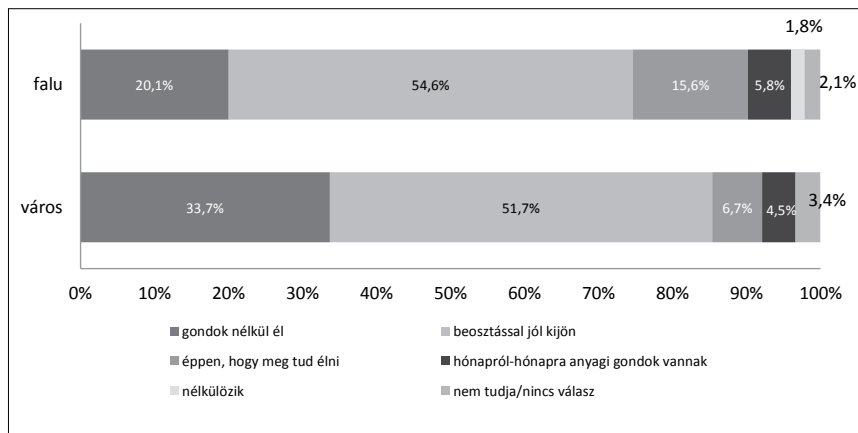
*A korreláció 0,05 szinten szignifikáns.

**A korreláció 0,01 szinten szignifikáns.

3. táblázat: Az államnyelv ismerete és a munkaviszony kapcsolata

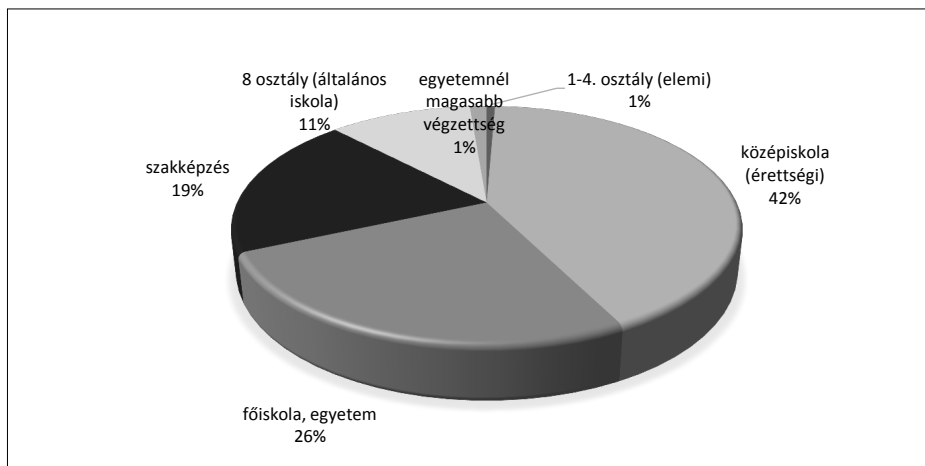
A megkérdezettek háztartásának anyagi helyzetének vizsgálatakor egyrészt arra voltunk kíváncsiak, hogy a válaszadók miként ítélik meg családjuk anyagi helyzetét, másrészt rákérdeztünk a család havi nettó jövedelmére is. Míg az első kérdésre szinte minden megkérdezettünk válaszolt, addig a nettó jövedelemre vonatkozó kérdésre minden 3. megkérdezett nem akart választ adni. A megkérdezettek több mint fele (55%) beosztással jól kijön a havi jövedelméből, 23%-uk pedig gondok nélkül él. 14% mondta azt, hogy éppen hogy megélnék a család havi bevételeiből, 6% hónapról-hónapra anyagi gondokkal küzd, 2% pedig saját bevallása szerint nélkülözni kényszerül.

Az 5. ábrán településtípus szerinti megoszlásban szemléltettük a válaszadók saját anyagi helyzetének megítélését (Sig.: ,029). Szignifikáns kapcsolat mutatkozik e két változó között. A városokban élő megkérdezett szülők 85%-a válaszolta azt, hogy gondok nélkül él, illetve beosztással jól kijön; tehát a városi lakosok jobb anyagi helyzetben vannak, mint a falvakban élők.

5. ábra: Saját anyagi helyzet megítélése településtípus szerinti bontásban (%)

Ami a megkérdezett szülők iskolai végzettségét illeti, a 6. ábrán látható, hogy negyedük (27%) felsőfokú végzettséggel, azaz főiskolai vagy egyetemi diplomával, illetve egyetemnél magasabb végzettséggel rendelkezik. Érettségivel 42%-uk, szakképesítéssel 19%-uk rendelkezik. Általános iskolai végzettséggel a megkérdezettek 11%-a rendelkezik, és mindössze három olyan válaszadó volt, aki az általános iskola alsó tagozatánál magasabb fokú képzésben nem vett részt.

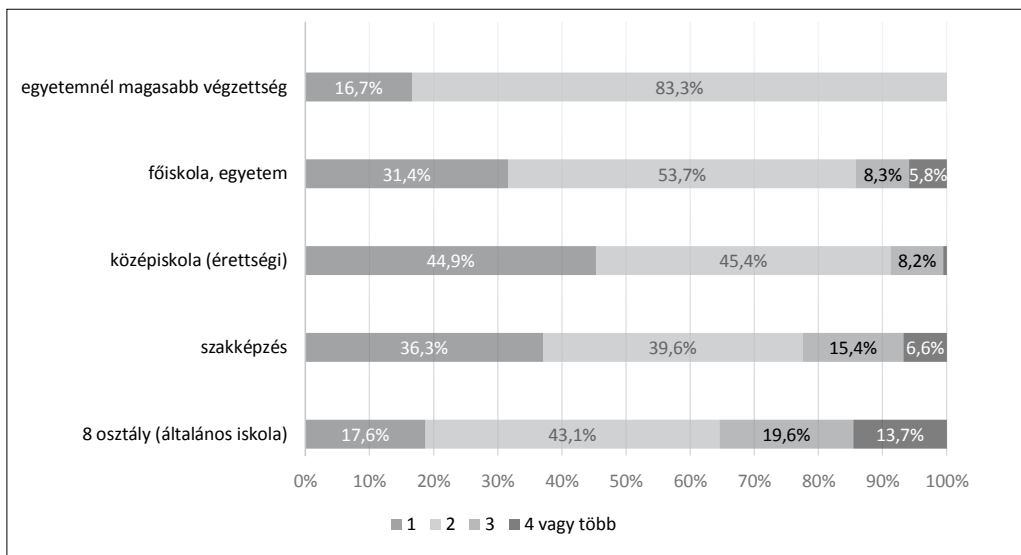

6. ábra: A megkérdezett szülők legmagasabb iskolai végzettsége (%)

A házastársak/élettársak valamivel alacsonyabban képzettek, mint maguk a megkérdezettek. Körükben a felsőfokú végzettek aránya 19,2%, ebből 1% rendelkezik az egyetemnél magasabb képesítéssel. Érettségivel a megkérdezettek 38%-a, szakképesítéssel pedig a válaszadók 33,3%-a rendelkezik. Legfeljebb általános iskolai végzettsége a válaszadók 8,5%-ának van. Néhány olyan személy található a válaszadók partnerei között, akik legfeljebb csak az elemi iskolát járták ki (1%).

A szociodemográfiai kérdéscsoport utolsó kérdése a felmérésben részt vevő szülők gyermekeinek számára vonatkozott. A kapott válaszokból kitűnik, hogy a válaszadók közel felét (46,6%) a kétgyerekesek teszik ki, további egyharmaduk pedig egy gyermekkel rendelkezik. Kettőnél több gyermeke a válaszadók 17,1%-ának van.

A gyermekek száma és a legmagasabb iskolai végzettség között összefüggés mutatható ki. A kapott adatok alapján megállapítható, hogy a magasabb iskolai végzettségűek körében alacsonyabb a gyermekek száma. Az egyetemnél magasabb végzettségűek körében egy, illetve két gyermek van egy-egy családban, a főiskolai és egyetemi végzettségűek 85%-ánál ugyancsak legfeljebb két gyermek van.

7. ábra: Gyermekek száma a legmagasabb iskolai végzettség szerinti megoszlásban (%)

Az óvodaválasztás szempontjai

Az óvodaválasztás témakörében azokat a tényezőket, szempontokat vizsgáljuk, amelyek szerepet játszottak a szülők döntésében, amikor gyerekeik számára óvodát választottak. Az erre vonatkozó kérdéseket a szülők jelenleg is óvodáskorú, a mintában szereplő óvodában tanuló gyerekeire vonatkozóan tettük fel (akinek egynél több óvodáskorú gyereke volt, ott az idősebbre vonatkozóan kérdeztünk rá).

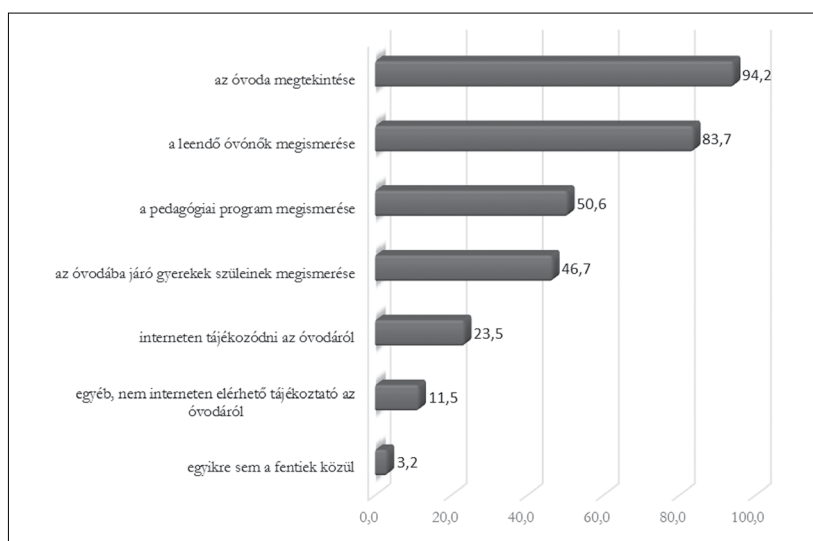
A kutatásban részt vevő szülők óvodáskorú gyerekeinek mintegy negyede (27%) 2017-ben kezdte az óvodát, 2016-ban 34%-uk, 2015-ben 26%-uk. 13% volt azok aránya, akik már több mint három éve óvodások.

A szülők 87,8%-a a lakóhelyéhez legközelebb eső óvodába járattja a gyermekét. A településen belül, de nem a legközelebbi óvodába íratott gyerekek aránya mindössze 6,6%, míg 5,3% azok aránya, akik a lakhelyüktől eltérő település óvodájába járatták a gyermeküket.

Az óvodai oktatás nyelvéről az általunk vizsgált óvodákban az összes válaszadó azt nyilatkozta, hogy az a magyar, ami a várakozásoknak megfelelő, hiszen a felmérés magyar tan nyelvű óvodákban zajlott. A kérdéssel elsősorban azt szerettük volna felmérni, hogy mennyi azoknak az óvodáknak az aránya, ahol a gyakorlatban a magyar nyelv mellett többségi

nyelven is zajlik az oktatás. A válaszadók éppen ezért ennél a kérdésnél több választ is megjelölhettek, így ötödük mondta azt, hogy – annak ellenére, hogy magyar tanítási nyelvű intézményekről van szó – az óvodai nevelés a magyar mellett szlovákul is zajlik. Az ilyen választ adók többsége azokból az intézményekből került ki, amelyeknél szlovák–magyar vegyes igazgatású óvodákról van szó.

Az óvodába történő beiratkozás előtt a szülők jelentős részének lehetősége volt mind az óvoda megtekintésére, mind a leendő óvónők megismerésére: előbbire 94,2%-uknak, utóbbira 83,7%-uknak. A szülők fele (50,6%) válaszolta az, hogy lehetősége volt a pedagógiai program megismerésére, 46,7%-uknak pedig lehetőségük volt a többi gyerek szüleinek a megismerésére. Az óvodáról internetes (23,5%), vagy egyéb formátumban elérhető tájékoztatót (11,5%) csak kevesen olvastak, aminek elsődleges oka az óvodai honlapok, valamint az egyéb formátumú tájékoztató anyagok hiánya. A szülők 3,2%-a mondta azt, hogy a felsorolt hat opció közül egyikre sem volt lehetősége gyereke óvodába íratása előtt.

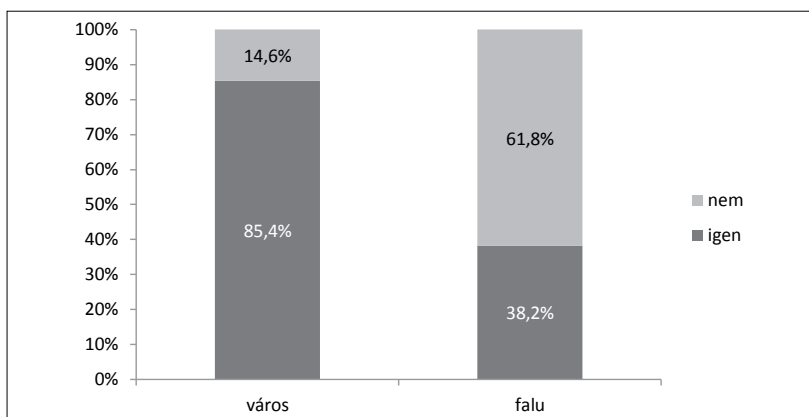

8. ábra: A beiratkozás előtti lehetőségek – több válasz lehetséges (%)

A tényleges választás lehetősége a gyereke óvodába íratása előtt a szülők közel felének (47,2%) volt meg. Ők azok az szülők, akik legalább két óvoda közül választhattak akkor, amikor gyermeküket óvodába írták. Azoktól a szülőktől, akik azt mondták, hogy volt lehetőségük legalább két intézmény közül választani, azt is megkérdeztük, hogy hány óvodából választhattak, és ezek közül mennyit ismertek meg személyesen. A legtöbb szülő kettő (41,8%), illetve három (33,8%) óvoda közül választhatott. Négy óvoda közül a szülők

14,6%-ának, 5 vagy több intézmény közül pedig a megkérdezettek 10%-ának volt lehetősége választani. Ugyanakkor a választási lehetőséggel rendelkező szülők tizede (11,2%) egyetlen óvodát sem keresett fel személyesen, közel felük (46,6%) pedig legfeljebb egy óvodát tekintett meg személyesen. A szülők 34,1%-a két óvodát keresett fel, három vagy több óvodát pedig mindössze 8%-uk tekintett meg.

Szignifikáns kapcsolat mutatható ki (Sig.: ,000) a településtípus és a több óvoda közötti választás között. A városban élők több mint 85%-a választhatott több óvoda közül. Ennek oka, hogy a falvakban általában egy óvoda működik, illetve gyakran előfordul óvodai férőhelyhiány az adott községben, ezzel ellentétben, a városokban több óvoda közül lehet választani.

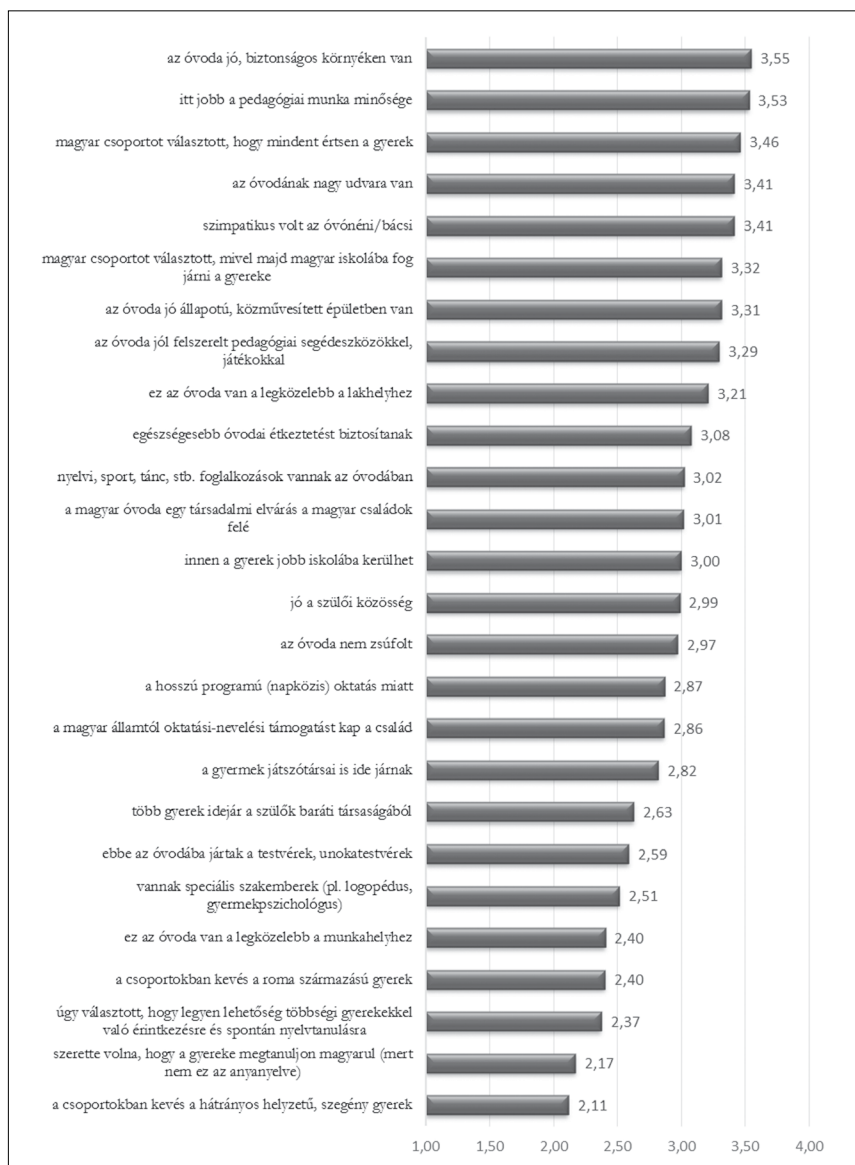

9. ábra: Az óvodaválasztás lehetősége településtípus szerinti bontásban (%)

A választási lehetőséggel rendelkező szülők 96,4%-a be tudta íratni gyermekét abba az óvodába, amit első helyen választott, és csak a szülők 3,6%-a válaszolta azt, hogy erre nem volt lehetősége. Az általuk megjelölt ok egy kivételével a férőhelyhiány volt. Egy válaszadó az intézmény és a lakóhely közti távolságra, a gyermek beutaztatásának nehézségére hivatkozott.

Az óvodaválasztás kapcsán a választási lehetőséggel rendelkező szülőknek felsoroltunk 26 tényezőt/szemponcot, és arra kértük őket, hogy egy négyfokú skálán mindegyikről adják meg, hogy az milyen mértékben befolyásolta a döntésüket (10. ábra). A kapott válaszok alapján az óvodaválasztást befolyásoló öt legfontosabb tényező: az óvoda biztonságos környéken legyen, magas legyen a pedagógusok munkájának minősége, magyar csoportba járhasson a gyermek, hogy az mindent megértsen, szimpatikusak legyenek az ott dolgozó nevelők, valamint nagy udvara legyen az intézménynek. A fenti tényezők a négyes skálán

3,55 és 3,4 pont közötti értéket kaptak. Hatodik legfontosabb szempont a magyar óvoda mellett, hogy a gyermek majd magyar iskolába kerül. Ezt az infrastruktúrát érintő szempontok követik, kilencedik legfontosabb érv az óvoda lakóhelyhez való közelsége. A legkevésbé fontos tényezők, azaz amelyeknek csak kevés befolyása van az óvodaválasztásra: a hátrányos helyzetű, valamint a roma gyerekek hiánya vagy alacsony száma, valamint az sem fontos szempont, hogy a gyerekek legyen lehetősége a szlovák nemzetiségű gyerekekkel való érintkezésre.

10. ábra: Az óvodaválasztást befolyásoló szempontok

Megvizsgáltuk, hogy a válaszadók legmagasabb iskolai végzettsége és az óvodaválasztást befolyásoló egy-egy tényező között fellelhető-e kapcsolat. A 26 szempont közül 9 változóval mutatható ki szignifikáns kapcsolat, amelyek az alábbiak:

- az óvoda jó állapotú, közművesített épületben van,
- az óvodának nagy udvara van,
- innen a gyerek jobb iskolába kerülhet,
- a magyar államtól oktatási-nevelési támogatást kap a család,
- az óvoda jól felszerelt pedagógiai segédeszközökkel, játékokkal,
- a csoportokban kevés/vagy nincs roma származású gyermek,
- egészségesebb óvodai étkeztetést biztosítanak,
- vannak speciális szakemberek (pl. logopédus, gyermekpszichológus),
- szerette volna, hogy gyermeke megtanuljon magyarul (mert nem ez az anyanyelve).

Az adatok arról tanúskodnak, hogy a magasabb iskolai végzettségű szülők körében fontosabb, hogy a csoportokban kevés, illetve ne legyen roma származású gyermek, valamint releváns szempont, hogy az adott óvodában legyenek speciális szakemberek. Az alacsonyabb iskolai végzettségű szülők körében pedig az fontosabb, hogy az óvoda jó állapotú legyen, nagy udvarral rendelkezzen, támogatást kapjon a magyar államtól. Továbbá lényeges szempont, hogy az adott óvodából gyermeke jobb iskolába kerülhet, valamint hogy jól megtanuljon magyarul.

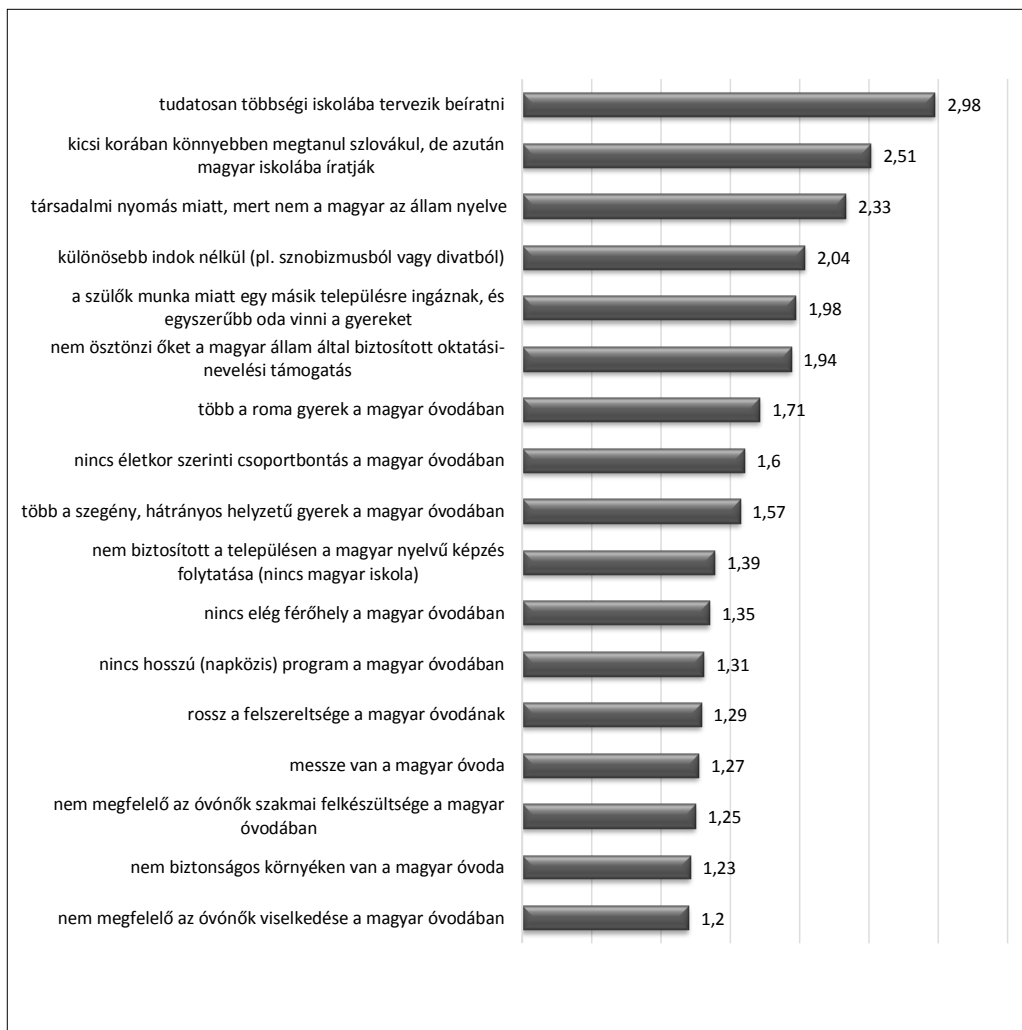
Azoktól a szülőktől, akiknek nem volt lehetőségük több óvoda közül választani, megkérdeztük, hogy az általunk felsorolt tényezők milyen mértékben játszottak közre ebben a helyzetben. A legtöbb esetben a választási lehetőség hiányát az okozza, hogy a településen, ahol élnek, csak egyetlen magyar nyelvű óvoda működik. Négyes skálán 2,18 pontos értékelést kapott, hogy a család anyagi helyzete nem teszi lehetővé a gyerek más településen való óvodáztatását. 1,81-es átlagértéket kapott a körzetesítés kötelező ereje, míg a férőhely hiánya a kevésbé befolyásolta a választási lehetőségeket.

Az óvodaválasztás kapcsán arra is kíváncsiak voltunk, hogy történt-e óvodaváltás a megkérdezett szülők bármelyik gyereke esetében, és ennek mi volt az oka. A kapott válaszok

alapján kijelenthető, hogy ez nagyon ritka jelenség, a szülők mindössze 5,2%-ának van óvodaváltó gyereke. Az óvodaváltásra az intézménnyel való elégedetlenség következtében, vagy pedig a család más településre költözése miatt került sor. Kevés, mindössze 25 olyan válaszoló volt, aki óvodaváltásról számolt be. Az esetek mintegy felénél (48%) az óvodaváltás a tannyelv váltásával is járt, vagyis a gyermek szlovák tannyelvű intézményből került át magyar óvodába.

A kutatás során megpróbáltunk adatokat szerezni azokról a szülőkről is, akik többségi nyelvű óvodába írták gyerekeiket. Az általunk megkérdezett szülők többsége (57%) ismer legalább egy olyan személyt szűkebb környezetében, akinek gyermeke bár magyar nemzetiségű, az mégis szlovák tannyelvű óvodába jár.

Azokat a szülőket, akik ismernek olyan családokat, akik gyermeküket szlovák intézménybe járatják, megkértünk, mondjanak véleményt arról, hogy az általunk felsorolt tényezők mennyire játszhattak szerepet ismerőseik többségi óvodaválasztásában. A válaszokat egy négyfokú skálán adhatták meg. Három olyan tényező van, amiről viszonylag nagymértékben gondolják azt, hogy szerepet játszik a döntésben. Az egyik szerint a szlovák óvodát választó szülők többségi nyelvű iskolába szeretnék majd beíratni a gyerekeiket. A másik tényező szerint azért választanak szlovák óvodát, mivel kiskorában könnyebben megtanul szlovákul a gyerek, de a későbbiekben egyébként magyar iskolába adják majd a szülei. A harmadik legfontosabb vélelmezett ok, hogy a társadalmi nyomásnak engedelmesskednek a szülők azzal, hogy szlovák óvodába adják gyermeküket. A többi felsorolt tényezőt inkább elutasítják a szülők, különösen azokat, amelyek szerint a többségi nyelvű óvodaválasztás oka a magyar óvodában tanító pedagógusok nem megfelelő viselkedése, szakmai felkészületlensége lenne, de nem értenek egyet azzal sem, hogy a többségi óvoda választása melletti indok az lenne, hogy a magyar óvoda nem biztonságos környéken van, vagy rosszul felszerelt.

11. ábra: Többségi óvodát választó szülőket befolyásoló tényezők
(*átlagok, négyfokú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem, 2 – inkább nem, 3 – inkább igen, 4 – nagyon*)

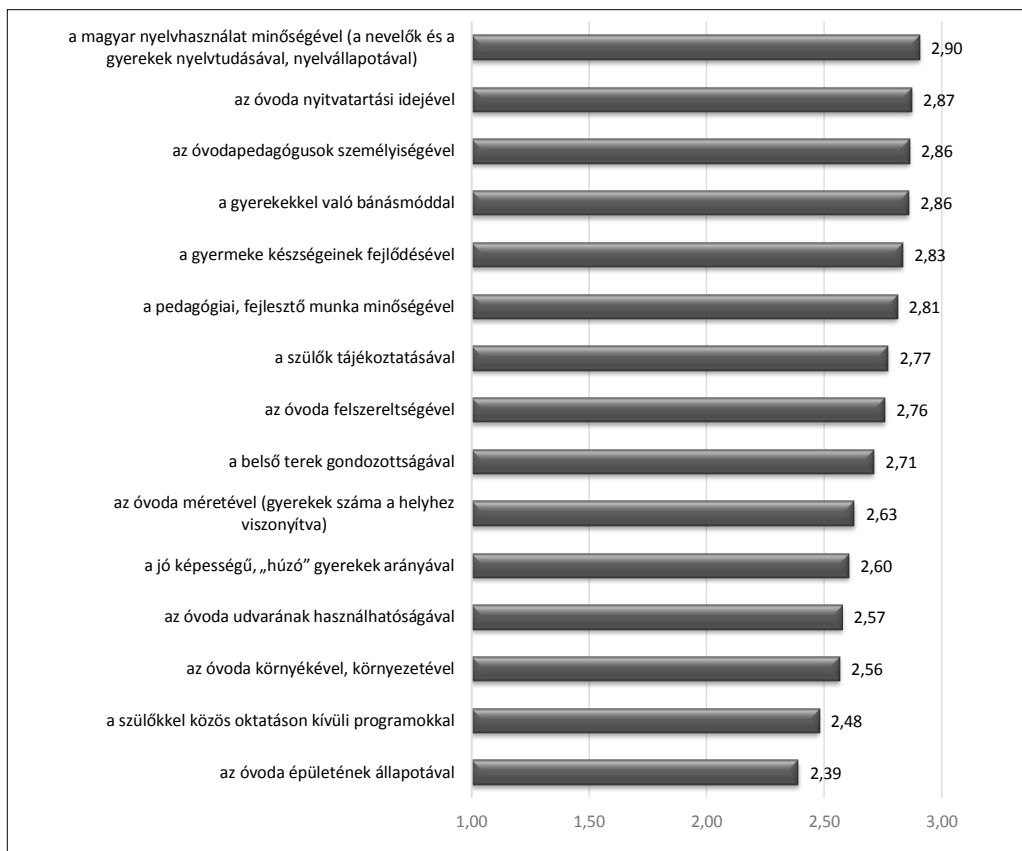
Kapcsolat az óvodával és az óvodapedagógussal

A harmadik kérdésblokkban a szülők óvodával és óvodapedagógussal való kapcsolatát, az óvodában zajló munkára vonatkozó véleményét vizsgáltuk. Első kérdésünk a gyerekeik által az óvodában töltött időre vonatkozott. A válaszok alapján megállapíthatjuk, hogy az óvodában töltött átlagos idő magas, 7 óra 50 perc. A legkevesebb idő, amit a szülők szerint gyerekeik általában az óvodában tölt, 2 óra 30 perc, a legtöbb idő pedig 9 óra 40 perc. A gyerekek

elenyésző része, mindössze 5%-uk tölt hat óránál kevesebb időt az óvodában. A szülők 92%-a elégedett az óvodában töltött idővel, 4,7%-uk szeretné, ha gyermeke több időt töltene az óvodában, míg 3%-uk annak örülne, ha kevesebbet lenne óvodában a gyerekek.

Megkérdeztük a szülőktől, hogy milyen óvodai alkalmakon, tevékenységeken szoktak részt venni, illetve amennyiben nem vesznek részt, annak mi az oka. Két olyan esemény van, amin majdnem az összes szülő részt vesz: az óvodai ünnepek, valamint a szülői értekezletek. 62,6% a részvételi arány a gyerekekkel és a pedagógusokkal közös szabadidős tevékenységeken (kirándulások, családi napok), közel 30%-a a szülőknek pedig azt mondta, hogy nincsenek ilyen programok az óvodában. Az óvoda javára rendezett jótékonyági rendezvényeken (pl. szülői bálon), valamint a nyílt órákon a szülők valamivel több mint fele szokott részt venni, míg harmaduk állította, hogy ilyen alkalmakra nem szokott sor kerülni abban az intézményben, ahová a gyermekük jár. A legkevesebben (39%) az óvoda belső és külső felújításába, az intézmény szebbé tételét célzó munkákba szoktak bekapcsolódni. Ennek sem az érdektelenség az oka, hanem az, hogy a szülők 42%-a szerint ilyen programot nem szoktak szervezni.

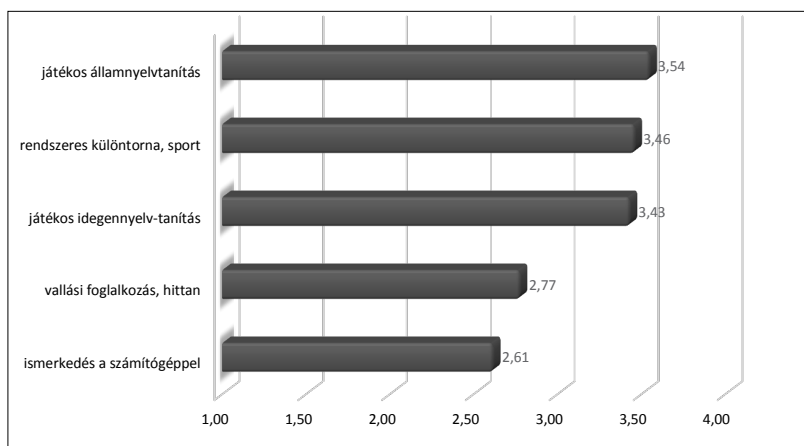
A kérdőívben a szülők óvodával kapcsolatos elégedettségét is megpróbáltuk felmérni (12. ábra). Felsoroltunk tizenöt tényezőt, szempontot, és arra kértük őket, hogy egy háromfokú skálán fejezzék ki az ezzel kapcsolatos elégedettségüket vagy elégedetlenségüket. Összességében megállapíthatjuk, hogy a szülők elégedettek az óvoda infrastrukturális adottságaival, az ott folyó neveléssel, valamint az ott dolgozók munkájával. A felsorolt 15 tényező közül csak kettő ért el 2,5 alatti átlagot, ezek a szülőkkel közös oktatáson kívüli programok, valamint az óvoda épületének állapota. A szülők a magyar nyelvhasználat minőségével, az óvodapedagógusok személyiségével, az óvoda nyitvatartási idejével és a gyerekekkel való bánásmóddal a legelégedettebbek. Megállapíthatjuk, hogy a pedagógusok munkájával, annak minőségével nagyfokú az elégedettség a szülők körében, az óvoda felszereltségével, környezetével pedig valamivel kisebb mértékű, de egyértelműen pozitív a megítélésük.

12. ábra: A szülők elégedettsége az óvodával
(átlagok, háromfokú skála háromfokú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem elégedett, 2 – valamennyire elégedett, 3 – nagyon elégedett)

Az óvoda elsődleges feladata a szülők szerint, hogy gyermeküket felkészítse az iskolás éveire. Közel ugyanennyire tartják fontosnak, hogy gyermekük azonos korú gyerekek körében legyen, jobban szocializálódjon. A felsorolt négy állítás közül legkevésbé azzal értenek egyet a szülők, miszerint az óvoda feladata az, hogy felügyelet alatt legyen a gyermek, amíg dolgoznak a szülők, viszont a négyfokú skálán adható válaszokból számolt átlag (3,4) azt jelzi, ezzel is inkább egyetértenek a szülők.

Öt különfoglalkozást soroltunk fel a szülőknek, kérve őket, hogy négyfokozatú skálán határozzák meg, hogy mennyire támogatnák annak bevezetését abban az óvodában, ahová a gyermeke jár. A válaszadók által leginkább támogatott óvodai különfoglalkozás a játékos államnyelvtanulás volt, de a rendszeres tornát, sportot és az idegen nyelv játékos tanítását is fontosnak tartják. Legkevésbé fontosnak a számítógéppel való ismerkedést ítélték, de hasonlóan kevésbé fontosnak tekintették a hittant is.

13. ábra: Különfoglalkozások fontosságának megítélése
(*átlagok, négyfokú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem, 2 – inkább nem, 3 – inkább igen, 4 – nagyon*)

Összességében véve a szülők pozitívan ítélik meg az óvodát, ahová gyerekük jár, amit jól jelez az is, hogy annál a kérdésnél, amely keretében egy tízfokú skálán pontozhatták az óvodát, ahová gyerekük is jár, a felvidéki szülők válaszaiból számolt átlagpontoszám 8,97 volt.

Az óvodapedagógussal a szülők 73%-ának nagyon jó, 21%-ának jó a kapcsolata. 4,3% semleges viszonyról beszélt és csak néhány olyan szülő akadt, akik rossznak, vagy nagyon rossznak ítélték a pedagógussal való kapcsolatukat. A szülők 56,6%-a naponta beszélget az óvónővel a gyereket érintő nevelési kérdésekről, további 30%-uk pedig heti rendszerességgel.

A szülők óvodával és óvónővel való kapcsolatára vonatkozó kérdésblokk részeként arra is megkértük a válaszadókat, hogy egy-egy nyílt kérdés keretében soroljanak fel legfeljebb három-három tulajdonságot, ami szerintük leginkább jellemzi a jó óvodát és a jó óvónőt. Az óvodára vonatkozóan a szülők mindegyike megnevezett legalább egy tulajdonságot. Válaszaik alapján a jó óvoda legfontosabb jellemzője, hogy biztonságos. A tiszta, rendezett, higiénikus környezet is alapkövetelmény a szülők részéről, ezt követi, hogy az intézményben családias legyen a környezet, az óvoda gyerekbarát legyen és lehetőség szerint jól felszerelt. A jó óvónőre vonatkozóan a szülők harmada mondta azt, hogy az óvodapedagógusnak elsősorban kedvesnek kell lennie, továbbá negyedük szerint türelmesnek és a gyerekeket szeretőnek kell lennie. További fontos jellemzője a jó óvónőnek a barátságosság, a figyelmesség és az igazságos szigor.

Iskolaválasztás

A kérdőív negyedik kérdésblokkja segítségével a szülők iskolaválasztási preferenciáit vizsgáltuk meg, mégpedig két szempontból: egyrészt a jelenleg iskoláskorú gyerekeikre vonatkozóan, másrészt a jelenlegi óvodáskorú gyerekük majdani iskolaválasztására vonatkozóan.

A megkérdezett szülők 38,3%-ának van olyan gyereke, akinek már megtörtént a beiskolázása. Az iskola tannyelve az esetek mintegy 91%-ban magyar nyelvű. Az első gyermek kapcsán a szülők 8%-a jelölte meg a szlovák nyelvet az iskola tannyelveként. Összesen 52 válaszadó mondta azt, hogy legalább két iskoláskorú gyermeke van, közülük négyen jelölték meg az iskola oktatási nyelveként a szlovákot.

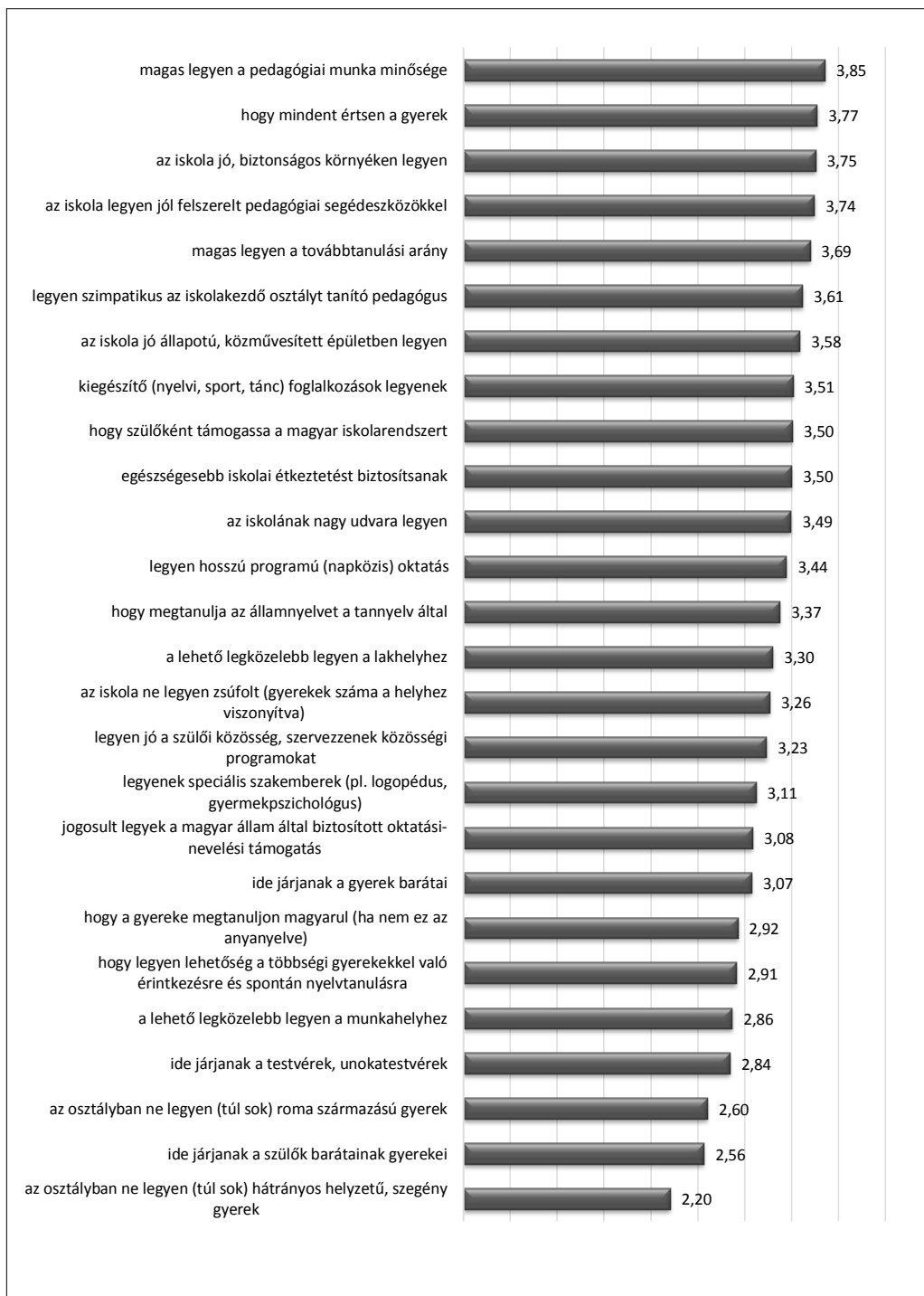
A már beiskolázott gyerekek esetében a szülők arról számoltak be, hogy az első gyermek 95%-a magyar óvodába járt, a második gyerekek esetében pedig 93% látogatott magyar intézményt. A fenti számokból az látszik, hogy néhány gyermek esetében a magyar nyelvű óvodát nem anyanyelvű, hanem szlovák tannyelvű iskola követte.

89% az első, illetve 87,5% a második gyermekre vonatkozóan azoknak a szülőknek az aránya, akik magyar nyelvű iskolába íratnák gyerekeiket akkor is, ha újra választhatnának a tannyelv kérdésében. Ez azt jelenti, hogy néhány szülő, aki jelenleg magyar iskolába járattja a gyermekét, egy mostani döntés esetén inkább a többségi oktatási intézmény mellett döntene. A szülők túlnyomó többsége elégedett a már beiskolázott gyerekei iskolaválasztásával: a magyarul tanuló 165 első gyerek közül ötöt íratnának szüleik szlovák iskolába, ha újra választhatnának.

A fenti számok jelzik, hogy a jelenleg magyar óvodát látogató gyermekek egy részét szüleik szlovák tannyelvű általános iskolába íratják majd. Az ezt közvetlenül vizsgáló kérdésre a szülők 88,2%-a mondta azt, hogy gyermekük majd magyar tannyelvű iskolába fog járni, 8,5%-uk pedig várhatóan többségi iskolába adja majd a gyermekét. A válaszadók 3%-a nem válaszolt erre a kérdésre. Feltételezhetjük, hogy esetükben egyfajta titkolózásról van szó a feltett kérdés kapcsán; annak „titkolásáról”, hogy gyermeküket várhatóan szlovák iskolába íratják majd. Összességében a felmérés szerint a magyar óvodába járó gyerekek közül minden 10. szlovák tannyelven kezdi majd meg az általános iskolát.

Az iskolaválasztásra vonatkozó fejezetben azt is próbáltuk felmérni, hogy mik a választást befolyásoló legfontosabb tényezők. Ahhoz a kérdéshez hasonlóan, amit azoknak a szülőknek tettünk fel, akiknek volt lehetőségük több óvoda közül választani,

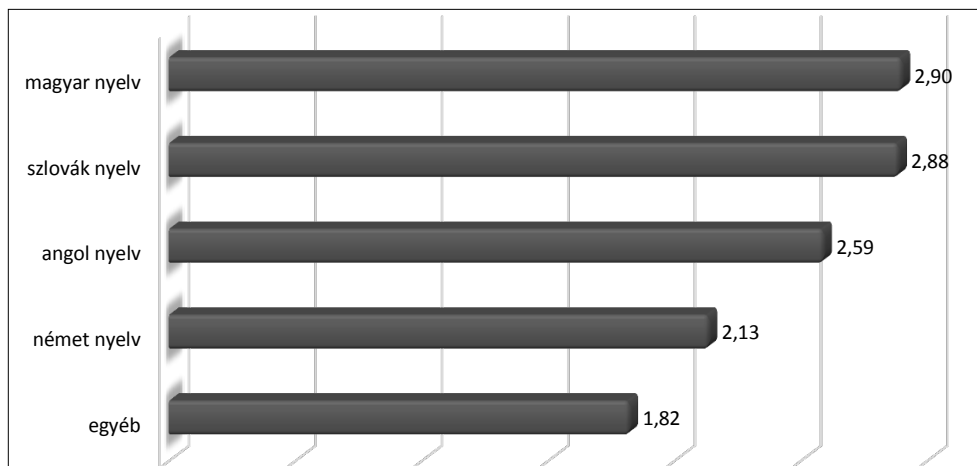
felsoroltunk 26 tényezőt, amelyek szerintünk szerepet játszhatnak az iskolaválasztásban, és arra kértük a szülőket, ugyanazon a négyfokú skálán jelöljék meg, hogy ezek mennyire fontosak az ő esetükben, amikor gyerekük iskoláztatásáról döntenek (14. ábra). Az öt legfontosabb tényező sorrendben: a magas minőségű pedagógiai munka, a gyerek mindent értsen (tehát anyanyelvén tanuljon), az iskolának helyet adó környezet biztonságos volta, az iskola magas színvonalú felszereltsége, a magas továbbtanulási arány. Ez egybevág az óvodaválasztás indokait firtató kérdésre adott válaszokkal, ahol az óvoda biztonságos, jó helyen való fekvése, a magas minőségű pedagógiai munka és a gyerek anyanyelven való tanulása/nevelése voltak a legfontosabb szempontok. A lista végén is nagyjából ugyanazok a tényezők szerepelnek: a hátrányos helyzetű gyerekek, valamint a roma gyerekek száma jelentéktelen befolyásoló tényezők. A lista végén találjuk még, hogy nem fontos, hogy a szülők barátainak gyermekei, illetve az iskolát látogató gyerek rokonai (testvér, unokatestvér) is ugyanoda járjanak. Ez utóbbiak az óvodaválasztás során még fontosabbak voltak.

14. ábra: Az iskolaválasztást befolyásoló tényezők (átlagok, négyfokú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem, 2 – inkább nem, 3 – inkább igen, 4 – nagyon)

Az iskolaválasztást befolyásoló tényezőknél is megnéztük, hogy a megkérdezettek legmagasabb iskolai végzettsége hatással van-e az egyes tényezők fontosságára. A felsorolt 26 tényező közül 14-gyel szignifikáns hatás mutatható ki. Az adatok arról tanúskodnak, hogy minél magasabb iskolai végzettségű az adott egyén, annál fontosabb, hogy az adott iskolában magas legyen a pedagógiai munka minősége és a továbbtanulási arány, legyenek kiegészítő foglalkozások és speciális szakemberek, továbbá jól felszerelt legyen pedagógiai segédeszközökkel, valamint az osztályban ne legyen túl sok roma és hátrányos helyzetű szegény gyermek. Ezzel ellentétben az alacsonyabb iskolai végzettségű válaszadók körében fontosabb, hogy az iskola közelebb legyen a lakhelyhez és a munkahelyhez, továbbá ide járjanak a testvérek, unokatestvérek és a szülők barátainak gyerekei. Ezen kívül relevánsabb tényező, hogy rendelkezésre álljon a magyar állam által biztosított oktatási-nevelési támogatás. Számukra szintén meghatározóbb, hogy legyen lehetőség szlovák gyerekekkel való érintkezésre, spontán nyelvtanulásra és a tannyelv által az államnyelv elsajátítására.

Az iskolaválasztás kapcsán arra is kíváncsiak voltunk, hogy a szülők mennyire tartják fontosnak gyerekük későbbi boldogulása érdekében a különböző nyelveket. A szülők értékelése szerint a magyar nyelv és a szlovák nyelv egyformán fontos a gyermek jövője szempontjából. Ettől a két nyelvtől jócskán elmarad az angol (2,59-es átlag), megelőzve a németet, amelyet csak közepesen fontosnak ítélnék a szülők (2,13-as átlag).

15. ábra: A különböző nyelvek fontossága a gyerek boldogulása szempontjából
(átlagok, háromfokú skála, ahol: 1 – egyáltalán nem elégedett, 2 – valamennyire elégedett, 3 – nagyon elégedett)

Összegzés

Felvidéken a Kárpát-medencei Óvodafejlesztési Programhoz kapcsolódó kutatás keretében megismertük a magyar óvodába járó gyermekek szüleinek szociodemográfiai hátterét. A szülők 95%-a magyar nemzetiségűnek vallja magát, valamivel több mint felének rendszeres munkája van, közöttük is túlsúlyban vannak azok, akik állandó munkahellyel rendelkeznek. A válaszadók 69%-a legalább érettségivel rendelkezik. A megkérdezettek több mint a fele saját bevallása szerint beosztással jól kijön a havi jövedelméből, 23%-uk pedig gondok nélkül él. A válaszadók közel 46,6%-át a kétgyerekesek teszik ki, további egyharmaduk pedig csak egy gyerekkel rendelkezik. Kettőnél több gyereke a válaszadók 17,1%-ának van.

A kapott válaszok alapján az óvodaválasztást befolyásoló öt legfontosabb tényező: az óvoda biztonságos környéken legyen, magas legyen a pedagógusok munkájának minősége, magyar csoportba jár hasson a gyermek, hogy az mindent megértsen, szimpatikusak legyenek az ott dolgozó nevelők, valamint nagy udvara legyen az intézménynek.

A harmadik kérdésblokkban a szülők óvodával és óvodapedagógussal való kapcsolatát, az óvodában zajló munkára vonatkozó véleményét vizsgáltuk. A kapott válaszok alapján megállapíthatjuk, hogy a szülők elégedettek az óvoda infrastrukturális adottságaival, az ott folyó neveléssel, az ott dolgozókkal és azok munkájával. Az óvoda elsődleges feladata a szülők szerint, hogy gyermeküket felkészítse az iskolás éveire. Közel ugyanennyire tartják fontosnak, hogy gyermekük azonos korú gyerekek körében legyen, jobban szocializálódjon. Összességében véve a szülők pozitívan ítélik meg az óvodát, ahová gyerekek jár, amit jól jelez az is, hogy annál a kérdésnél, amely keretében egy tízfokú skálán pontozhatták az óvodát, ahová gyerekek is jár, a felvidéki szülők válaszaiból számolt átlagpontoszám 8,97 volt. Az óvodapedagógussal a szülők 73%-ának nagyon jó, 21%-ának jó a kapcsolata.

Az iskolaválasztás öt legfontosabb tényezője a magas minőségű pedagógiai munka, a gyerekek mindent értsen (tehát anyanyelvén tanuljon), az iskolának helyet adó környezet biztonságos volta, az iskola magas színvonalú felszereltsége, illetve a magas továbbtanulási arány. Közvetett módon megtudtuk, hogy mik azok a tényezők, amelyek alapján a magyar nemzetiségű szülők többségi nevelési nyelvű óvodába járatják gyermekeiket. A három legmeghatározóbb ok: a szlovák óvodát választó szülők tudatosan többségi nyelvű iskolába szeretnék majd beíratni a gyerekeiket, továbbá a választás oka, hogy kiskorában könnyebben megtanul szlovákul a gyerek, de a későbbiekben egyébként magyar iskolába adják majd a szülei. A harmadik legfontosabb vélelmezett ok, hogy a társadalmi nyomásnak engedelmesskednek a szülők azzal, hogy szlovák óvodába adják gyermeküket.

ÁGYAS RÉKA

A VAJDASÁGI MAGYAR ÓVODÁK HELYZETKÉPE AZ ODAJÁRÓ GYERMEKEK SZÜLEINEK TAPASZTALATAI ALAPJÁN

A vajdasági óvodahálózatról

Vajdaságban az óvodák csakúgy, mint az iskolák többsége is, vegyes (szerb és magyar) tannyelvű. Nagyon kevés csak magyar nyelvű nevelési és oktatási intézmény létezik. A Magyar Nemzeti Tanács (MNT) Oktatásfejlesztési Stratégiája (2016–2020) szerint azokban a községekben, ahol a magyarok létszáma 50% felett van, az ott óvodába és iskolába járó gyerekek több mint 80%-a magyar óvodát és iskolát választ. Ahol a magyarság létszáma 50%-nál kisebb, ott a tanulók lényegesen kisebb %-ban választják a magyar tagozatokon folyó képzést.¹

Az MNT belső adatbázisának² 2017-es tavaszi adatai szerint összesen 4864 gyermek járt iskoláskor előtti intézménybe, ebből 3796 gyermek járt magyar tannyelvű óvodába és 1068 fő vegyes tannyelvű csoportba. Továbbá összesen 216 magyar csoport volt bölcsődétől iskolaelőkészítőig, és 63 kétnyelvű. Az oktatói-nevelő munka település szerint 136 helységben valósult meg, ami tulajdonképpen 29 anyaintézményt tesz ki Vajdaság területén.

1 *A Magyar Nemzeti Tanács Oktatásfejlesztési Stratégiája 2016–2020.* Letöltés helye: www.mnt.org.rs; letöltés ideje: 2018.09.04.

2 Az MNT is támogatta a kutatást azáltal, hogy statisztikai adatokat osztott meg a projekt kutatóival.

Körzet	Község	Gyerekszám	Összesen 2016/17
Dél-Bácska	Óbecse	369	
	Újvidék	205	
	Szenttamás	68	
	Temerin	89	
	Verbász	12	
	Összesen		743
Dél-Bánság	Antalfalva	18	
	Zichyfalva		
	Kevevára		
	Pancsova		
	Összesen		18
Észak-Bácska	Kishegyes	169	
	Szabadka	744	
	Topolya	308	
	Összesen		1221
Észak-Bánság	Ada	265	
	Csóka	113	
	Magyarkanizsa	510	
	Nagykikinda	38	
	Törökkanizsa	41	
	Zenta	502	
	Összesen		1469
Közép-Bánság	Bégaszentgyörgy	50	
	Magyarcsernye	24	
	Nagybecskerek	120	
	Szécsány		
	Törökbecse	54	
	Összesen		248
Nyugat-Bácska	Apatin	35	
	Hódság	12	
	Kúla	16	
	Zombor	34	
	Összesen		97
Összesen			3796

1. táblázat: A magyar tannyelvű csoportba járó gyermekek száma a Vajdaságban körzetenként és községenként (2016/17, bölcsődétől iskola-előkészítőig)

A szülői attitűdvizsgálat eredményei

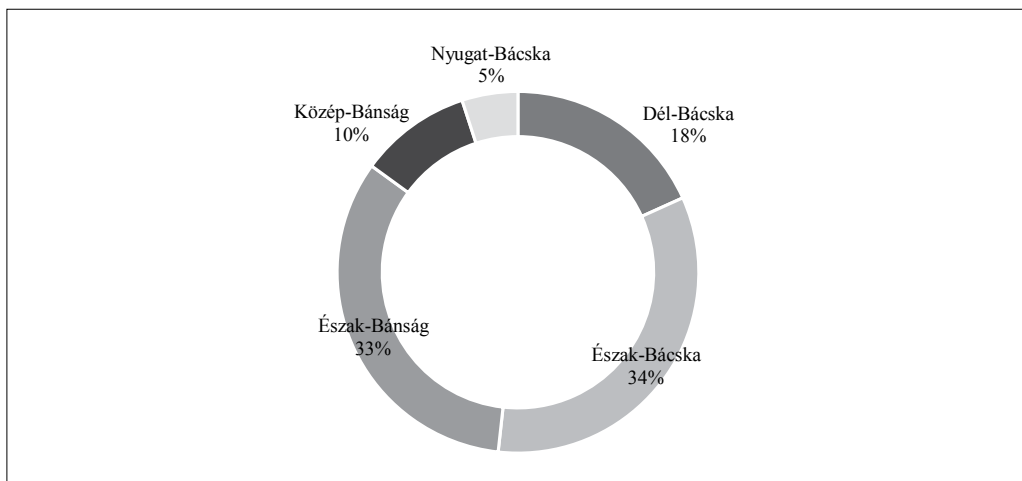
Módszertani leírás

A mintavétel során a területi reprezentativitás elve érvényesült. A minta a magyar óvodai oktatással rendelkező településekre reprezentatív, ezeken belül az intézmények egyszerű véletlen eljárással lettek kiválasztva. Szerbiában közigazgatási szempontból van csak meghatározva a településtípus, ezért a 2011-es adatok alapján, a település lélekszáma szerint határoztuk meg, hogy mely településtípus tartozik mintánkban a városi és mely a falusi jellegűbe. Városias jellegű településeknek tekintettük a 10 000 fölötti lélekszámmal rendelkező településeket. Összesen 22 vidéki jellegű településen működő intézmény, illetve 17 városi jellegű településtípuson működő óvoda, pontosabban az oda járó gyerekek szülei lettek bevonva a kutatásba, Vajdaság-szerte.

	Intézmény	Kérdőívszám
Városi	17	173
Vidéki	22	227
Összesen	39	400

2. táblázat: A kutatásba bevont intézmények eloszlása vidéki és városi jellemzők alapján

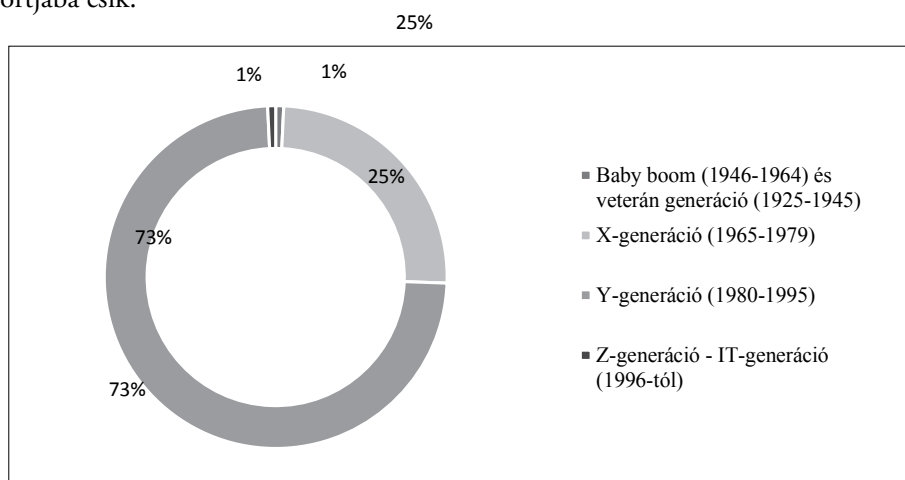
A kutatásba bevont települések földrajzi elhelyezkedésük szerint a következő körzetek között oszlottak meg: Észak-Bácska (34%), Észak-Bánság (33%), Közép-Bánság (10%), Nyugat-Bácska (5%) és Dél-Bácska (18%).

1. ábra: A kutatásba bevont intézmények körzetek szerinti eloszlása (%)

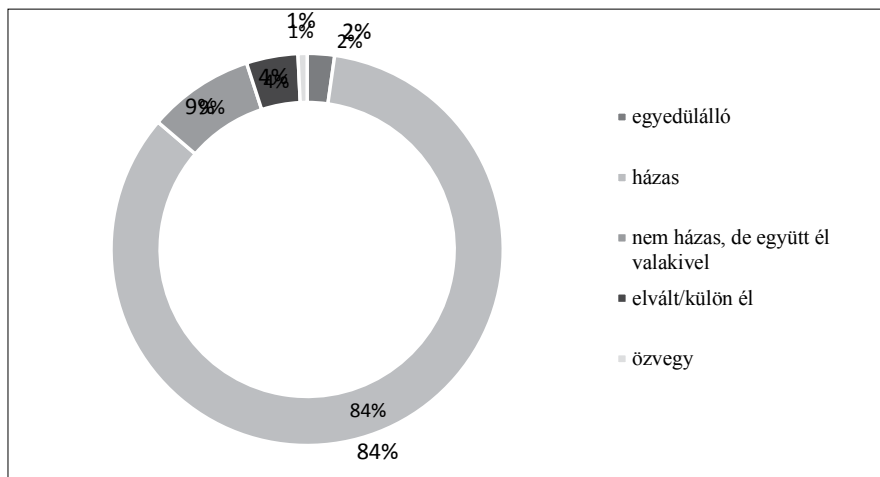
A megkérdezett szülők szociodemográfiai jellemzői

A felmérés során a magyar tannyelvű állami óvodákba járó gyermekek családjait kerestük meg kérdezőbiztosok segítségével. A 400 kitöltött kérdőív közül mindössze egy esetben válaszolt a gyermek nagyszülője a kérdésekre, egyébként a gyermekek szülei álltak rendelkezésünkre. A szülők körében 90%-ban az édesanyák osztották meg véleményüket. Életkorilag nagyobb részük, 73%-uk az Y-generációba tartozik, 25%-uk pedig a Z-generáció csoportjába esik.

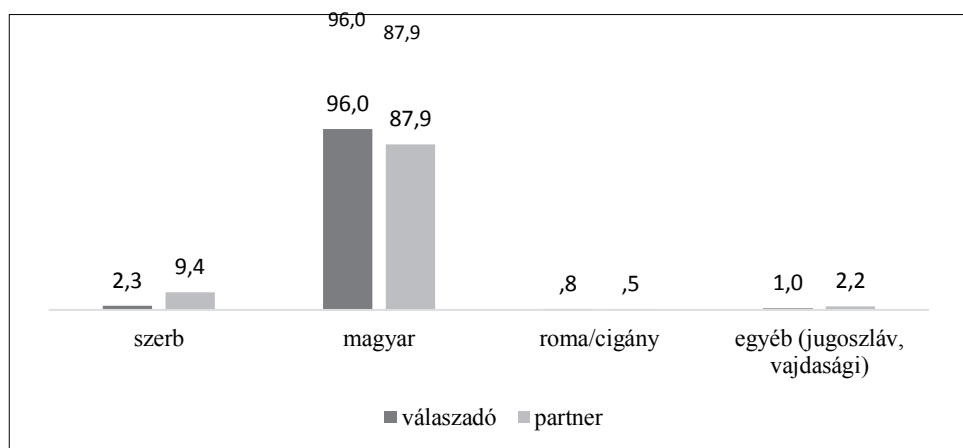
2. ábra: A válaszadók életkori megoszlása generációk szerint (N=399, %)

A válaszadók többsége, 93%-a párkapcsolatban él (ebből 84% házas, 9% nem házas, de együtt él partnerével), 7%-uk (29 fő) az egyedülállók valamely kategóriáját jelölte meg.

3. ábra: A válaszadók családi állapota (N=400, %)

A válaszadók 96%-a elsősorban magyar nemzetiségűnek vallotta magát, 89%-ban partnerüket is ide sorolták.

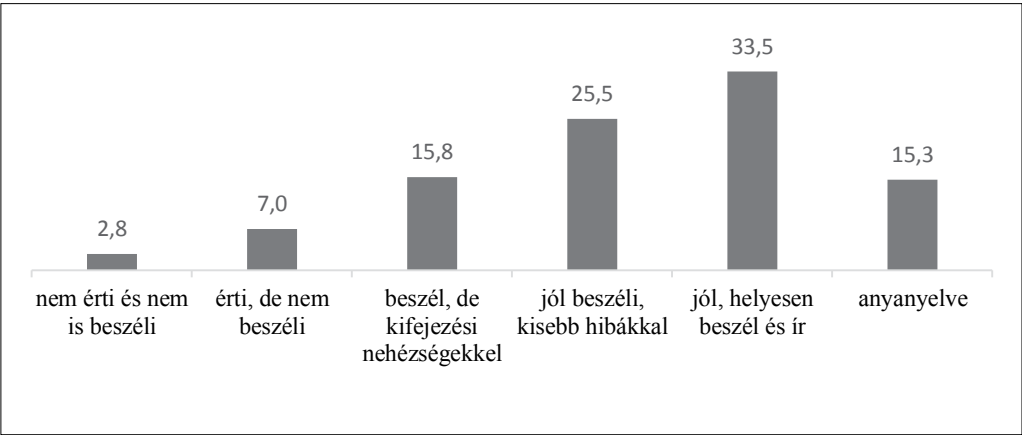
4. ábra: A válaszadók és partnereik nemzetisége, első helyen említve (N=400, %)

A szülők kommunikációjában a magyar nyelv dominál.

	magyar	szerb	egyéb
a válaszadó a szüleivel	386	20	2
partnerével/házastársával	358	50	1
barátaival	386	137	1
gyerekével	392	37	1
a nagyszülők a gyerekekkel	385	44	3

3. táblázat: Milyen nyelven beszél...

Annak ellenére, hogy a válaszadók 15%-a a szerb nyelvet anyanyelvi szinten beszéli, mindössze 9%-uk jelölte, hogy szerbül (is) kommunikál gyermekével. A válaszadók közül mindössze 9 fő vallotta magát elsődlegesen szerb nemzetiségűnek.

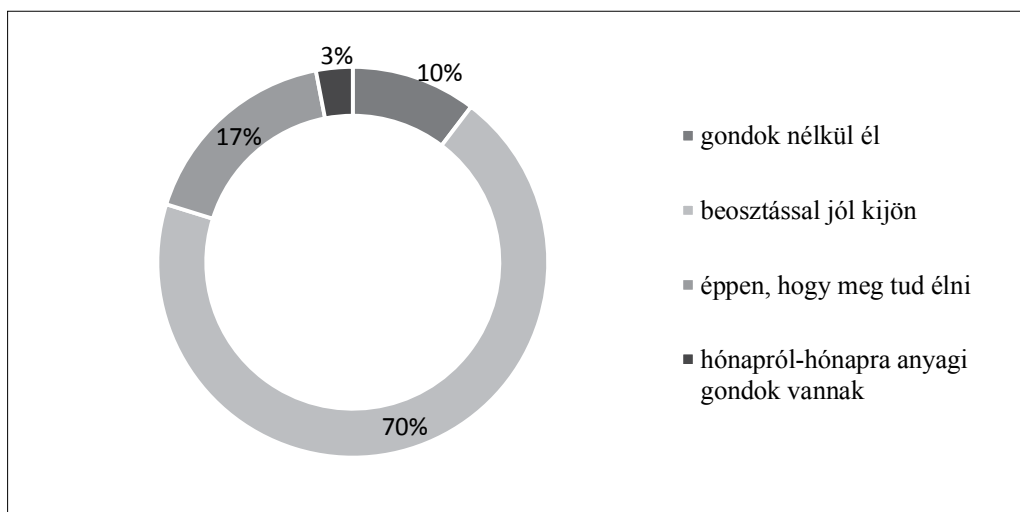

5. ábra: A szerb nyelvismeret szubjektív értékelése (% , N=400)

Az anyagi helyzet szubjektív megítélése alapján a válaszadók 20%-a küzd anyagi nehézségekkel, többségük beosztással tud megélni.

3%
10%

17%

6. ábra: A családok szubjektív anyagi helyzete (N=396, %)

A válaszadók 90%-a jelenleg a gyermek nevelésével foglalkozik, édesanya. 56%-uknak rendszeres munkája van (ebből csak 8,8%-uknak nincs állandó munkahelye, de rendszeresen dolgozik). A válaszadók 44%-ának viszont nincs rendszeres munkája, többségük (36%) háztartásbeli.

	válaszadó	partnere
állandó munkahelye van	36,6	51,2
vállalkozó vagy önálló gazda	10,8	27,9
rendszeresen dolgozik, de nincs állandó munkahelye	8,8	7,0
alkalmi munkái vannak	5,5	8,8
háztartásbeli/gyerekekkel otthon van	35,8	2,9
nyugdíjas	,3	,3
munkanélküli	2,0	1,1
egyéb ok miatt nincs rendszeres munkája	,3	,5
tartósan beteg		,3

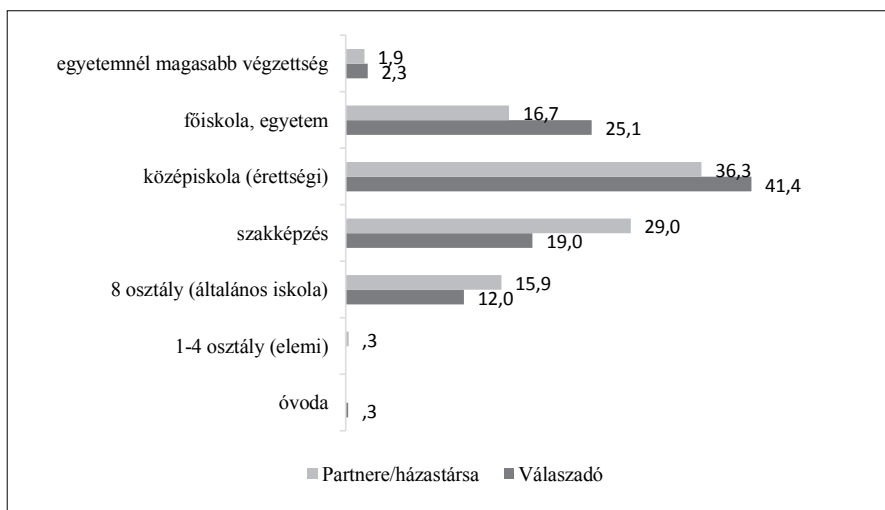
4. táblázat: Válaszadó és partnere gazdasági státusza (%)

Amennyiben együtt vizsgáljuk a válaszadó és partnerének gazdasági aktivitását, a családok (nem kerültek be az egyedülálló szülők) 8,3%-a van kifejezetten rizikós gazdasági helyzetben, ugyanis ennyi családban egyik szülőnek sincs rendszeres munkája. A családok 48,4%-a van biztonságosabb anyagi helyzetben, olyan szempontból, hogy rendszeresen dolgoznak, ezáltal van egy állandó bevételük, továbbá 43,2%-uknál legalább az egyik főnek van rendszeres munkája.

	Partnerének rendszeres munkája van	Partnerének nincs rendszeres munkája	Összesen
A válaszadónak rendszeres a munkája	180	21	201
	48,4%	5,6%	54%
A válaszadónak nem rendszeres a munkája	140	31	171
	37,6%	8,3%	46%
Összesen	86%	13,9%	

5. táblázat: Válaszadók és partnereik munkaviszonya, érvényes válaszadók

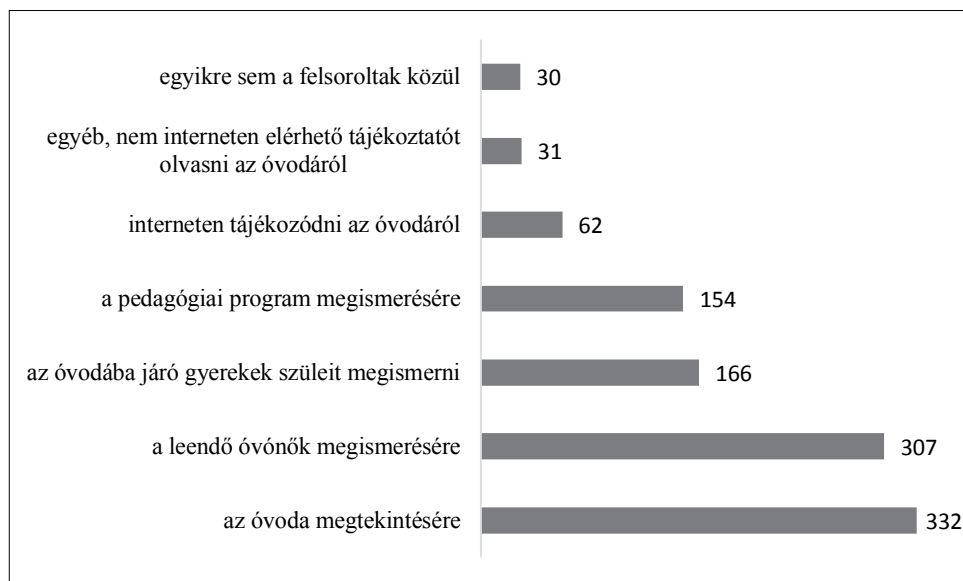
A válaszadók 60%-ának középiskolai végzettsége van, a partnerek/házastársak esetében 65%-ának, továbbá a válaszadók 27,4%-ának van felsőfokú végzettsége.

7. ábra: Válaszadó és partnerének/házastársának iskolai végzettsége, érvényes válaszadók (%)

Óvodaválasztás: lehetőségek és motivációk

Két nagyon fontos dologra a szülők többségének volt lehetősége a beiratkozás előtt, mégpedig az intézmény megtekintésére és a leendő óvónők megismerésére. Az adatok viszont azt tükrözik, hogy mindössze a szülők 15,5%-a (62 fő) tájékozódott az interneten az óvodáról, habár a valóságban az óvodák nagy többségének használható (aktuális) weboldala van.

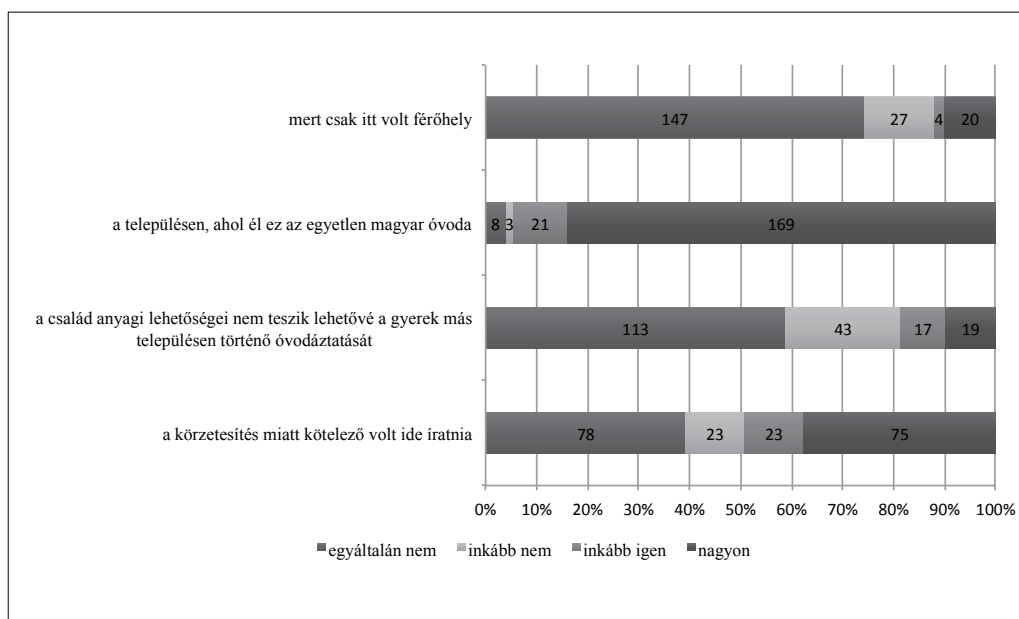
8. ábra: A beiratkozás előtt mire volt lehetősége? (érvényes válaszok gyakorisága)

A szülők bevallása szerint az intézményi gyakorlatban magyar nyelven valósul meg az oktatói nevelői munka (99% jelölte meg ezt a kategóriát). Összesen 363 szülő mondta, hogy kizárólag magyar nyelven folyik az óvodai nevelés, 34-en, hogy magyar és többségi nyelven is – itt nem derül ki, hogy a játékos nyelvtanulás miatt, vagy pedig mert vegyes csoportban vannak a gyerekek³.

3 Volt három olyan szülő is, aki csak a szerb nyelvet említette. Köztük volt olyan család is, ahol mind a két szülő magyar nemzetiségűnek vallotta magát, de a gyermekkel a kommunikáció nyelve a szerb. Elenyésző az ilyen szülők száma a kutatásban, ezért ezzel kapcsolatban következtetéseket nem vonhatunk le.

A válaszadók majdnem fele (49%) úgy nyilatkozott, hogy volt választási lehetősége az óvodák között.⁴ A kérdőívben a „választási lehetőség” alatt azt értettük, hogy legalább két óvoda közül tudott választani alanyunk, ennek jogi vagy anyagi akadálya nem volt. 42%-uk két intézmény közül választhatott, míg 27%-uk három közül. Többségük (97%) be tudta íratni abba az óvodába gyermekét, amit első helyen választott. Akinek nem sikerült, jellemzően a túljelentkezés volt az ok, egy esetben fordult elő, hogy az alacsony gyermekszám miatt meg kellett szüntetni a csoportot.

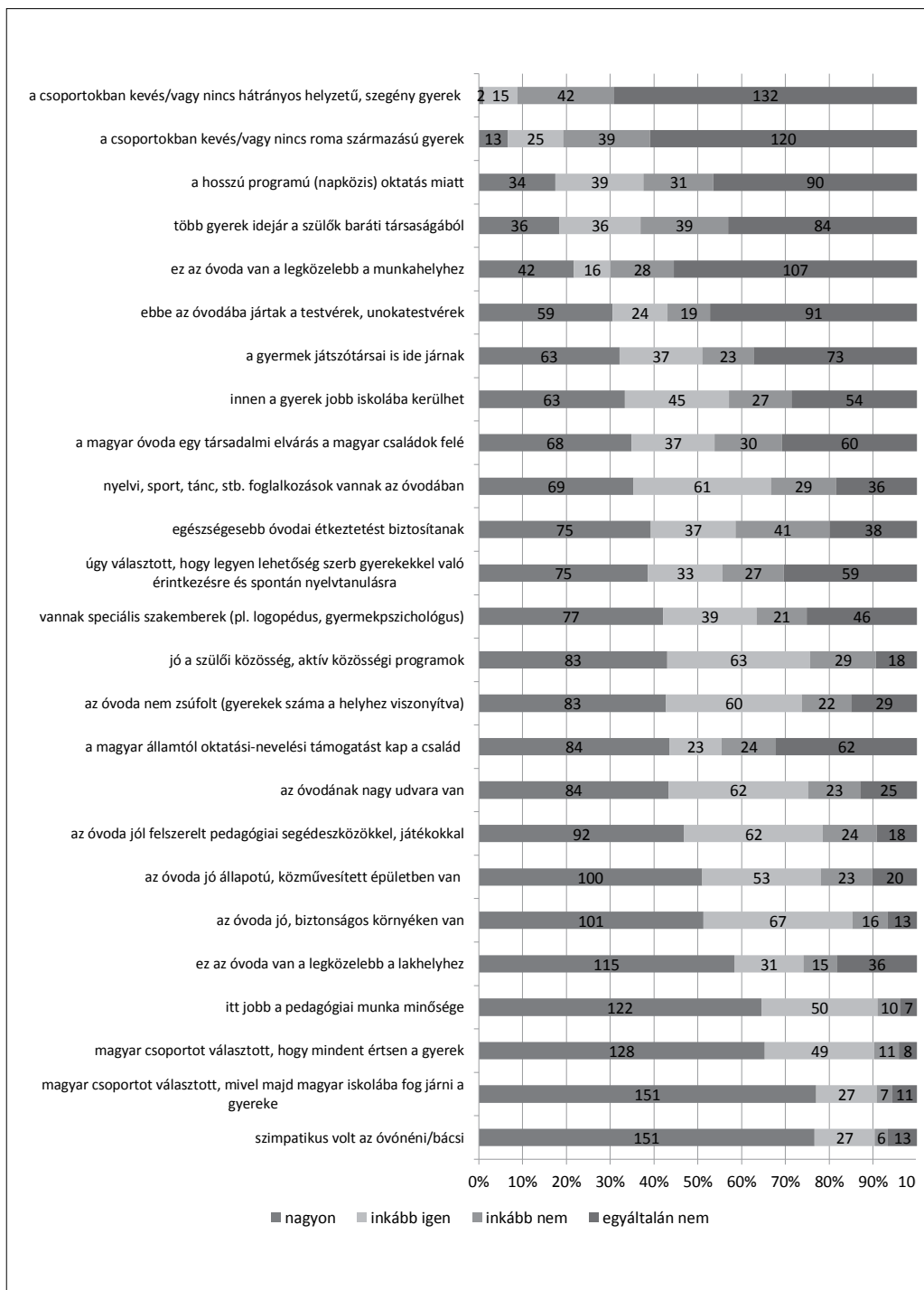
Akik nem tudtak több óvoda közül választani, azok közül 169 szülő válaszolta, hogy ennek az oka, hogy tulajdonképpen ez volt az egyetlen magyar óvoda a településen. Körülbelül a szülők fele értett egyet azzal, hogy a körzetesítés miatt nem tudott választani. Többségük elutasító volt azokkal az állításokkal szemben, hogy a család anyagi lehetősége nem teszi lehetővé, hogy más településen történjen az óvodáztatás, illetve azzal is, hogy azért nem tudott választani, mert férőhelyproblémák adódtak volna.

9. ábra: Ha nem tudott választani, abban az alábbi tényezők mennyire játszottak közre? (érvényes válaszok gyakorisága)

⁴ Olyan településeken is azt válaszolták a szülők, hogy volt választási lehetőségük, ahol a Magyar Nemzeti Tanács 2017. márciusi létszámadataira vonatkozó belső adatbázisa szerint tudjuk, hogy erre nem volt lehetőségük. Lehetséges, hogy volt, aki úgy értelmelte, hogy a közeli szomszédos település óvodája is választási lehetőség. Emellett a lekérdezés során nem definiáltuk, hogy csak állami óvodák és csak magyar csoportok jöhetnek szóba az adott településen.

Amennyiben összességében nézzük azt, hogy mi motiválja a szülőket az óvodaválasztásban, azt látjuk, hogy a válaszadók többségét elsődlegesen szubjektív tényezők befolyásolták, mint az óvónéni /bácsi személye, szimpatikussága, de ezt szorosan követi a jobbnak ítélt pedagógiai munka szempontja, valamint olyan objektív tényezők, mint az anyanyelven való oktatás és nevelés fontossága és az intézmény biztonságos területen való elhelyezkedése, jó fizikai állapota.

10. ábra: Az óvodaválasztás motivációs tényezői (érvényes válaszok gyakorisága)

Azok esetében, akik tehát saját bevallásuk szerint tudtak több óvoda közül is választani, négy csoportba lehet osztani a motivációs tényezőket: infrastruktúra és felszereltség, pedagógiai munkához szorosan kapcsolódó tényezők, személyes kapcsolatok és nyelvi tényezők.

Az óvoda infrastruktúrájára és felszereltségére vonatkozó tényezőkön belül erőteljesebb motivációként jelent meg az óvoda területi elhelyezkedése, miszerint biztonságos, jó környéken helyezkedjen el a választott óvoda. Amennyiben összeadjuk a nagyon és az inkább fontos válaszokat, fontos szerepe volt az óvoda pedagógiai segédeszközökkel való ellátottságának és az épület állapotának is. Ezt követi, hogy közel legyen a lakhelyhez, valamint az udvarral való ellátottság, illetve az óvoda mint megfelelő „élettér” szempontja. Legkevesbé volt erőteljes befolyása annak, hogy a munkahelyükhöz legközelebb legyen az intézmény.

Állításokat tettünk a pedagógiai tényezők kapcsán is, hogy megvizsgáljuk az oktatás és nevelés fejlettsége, sokszínűsége mennyire jelenik meg befolyásoló szempontként. Ebben a csoportban a pedagógiai munka minőségesebbnek értékelése a legerőteljesebb motivációs tényező („itt jobb a pedagógiai munka minősége”), ezt követi a nyelvi, sport, tánc foglalkozások megléte az óvodában. Ugyanakkor sokukat (77 főt nagyon és 39 főt inkább) a speciális szakemberek megléte befolyásolta, abban hogy az adott intézményt választja. A pedagógiai-szakmai tényezők, az oktatás és nevelés minőségéhez kapcsolódó szempontok inkább fontosabbak az óvodaválasztásnál, mint például a hosszú programú oktatás megléte.

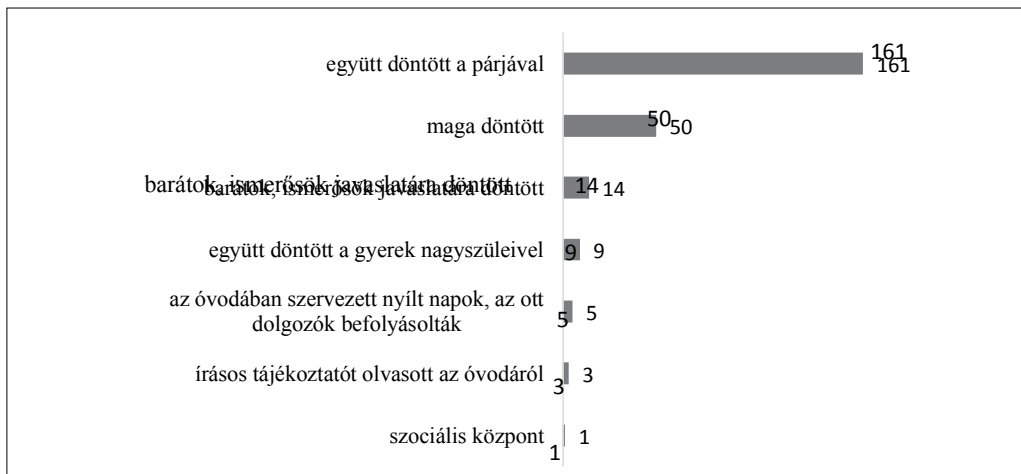
A személyes kapcsolatok területén az óvónéni/bácsi személye a leginkább meghatározó, de a válaszadók szerint a jó szülői közösség és az aktív közösségi programok is erőteljes befolyásoló tényezőként jelentek meg, ami nem feltétlen a szülők informális baráti társaságát jelenti. A gyenge személyes kapcsolatok erejét támasztja alá az is, hogy a válaszadóknak kevésbé volt fontos a döntés meghozatalában az, hogy a baráti társaságból ugyanebbe az óvodába járjanak a gyermekek, vagy az, hogy a testvérek, unokatestvérek is ide járjanak.

A nyelvi tényezőnél az anyanyelven való oktatás és nevelés a válaszadók többségét befolyásolta, tehát tudatosan írták magyar csoportba a gyermekeiket, mivel magyar nyelven szeretnék, ha folytatná a tanulást a gyermekük. Emellett sokan azt is szem előtt tartották a döntésnél, hogy a többségi nemzettel való találkozás során a spontán nyelvtanulásra is lehetősége legyen a kisgyermeknek.

A roma és hátrányos helyzetű tanulók alacsony száma a csoportba elenyésző számban befolyásolta a válaszadókat a döntés meghozatalában.

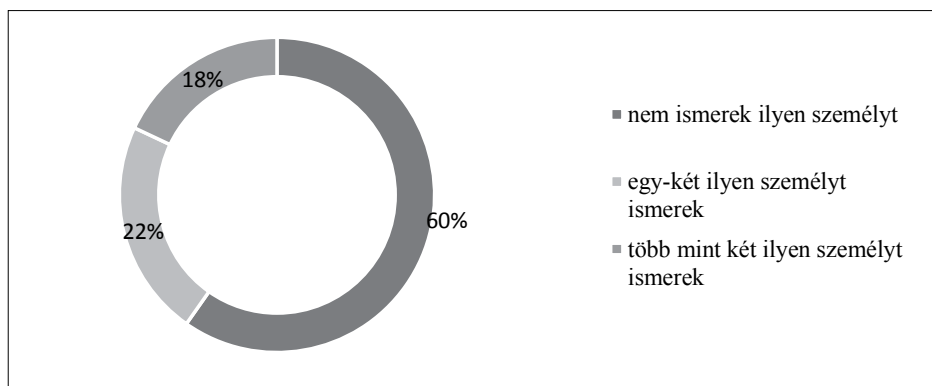
A magyar államtól való oktatási nevelési támogatás kihasználása a válaszadók kicsivel több mint felét inkább befolyásolta (107 említés), és körülbelül ugyanennyien érzik azt, hogy a magyar óvoda választása egy társadalmi elvárás a magyar családok felé (105).

Jellemzően a szülők közösen hozták meg a döntést az óvoda kiválasztása kapcsán, a szűkebb illetve a tágabb személyes és baráti kapcsolatoknak nem volt hatása.

11. ábra: Ki befolyásolta Önt leginkább az óvoda kiválasztásában? (érvényes válaszok gyakorisága)

A magyar szülők Vajdaságban kettős társadalmi nyomással találhatják szembe magukat: magyarként magyar óvodába kellene gyermeküket beíratni, vagy mivel „Szerbiában élünk”, jobb a többségi nemzet nyelvén működő óvodát/csoportot választani. Azoktól a szülőktől, akik szűkebb környezetében (baráti, ismerősi kör, család) tetten érhető a többségi óvodaválasztás, megkérdeztük, szerintük mi motiválja környezetüket. A szülők 40%-a állította, hogy szűkebb környezetében tapasztalja azt, hogy a magyar gyermeket (ide beletartoznak a vegyes családban élők is) szerb nyelvű csoportba, óvodába íratják.

12. ábra: Ismer-e szűkebb környezetében olyan magyar személyt, akinek óvodáskorú gyereke nem magyar óvodába jár? (N= 400, %)

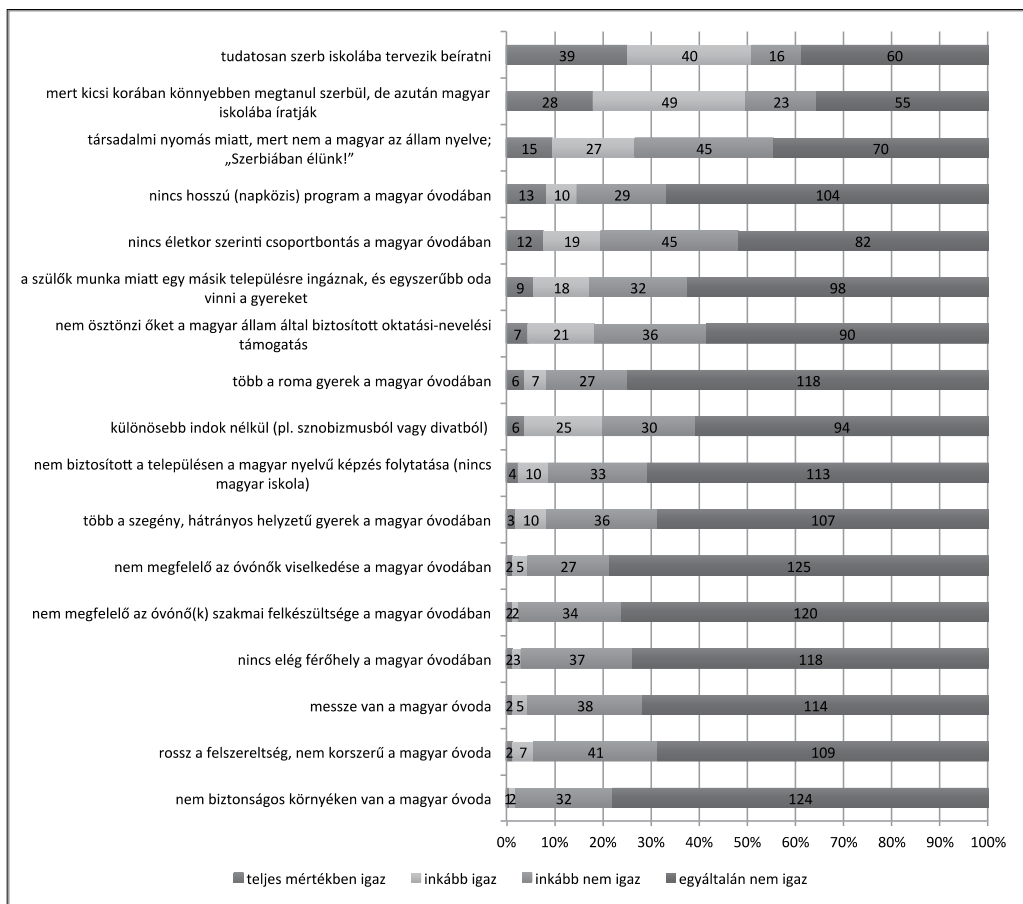
Eredményeink azt mutatják, hogy a többségi tannyelvű intézményválasztás preferenciájának oka nem az infrastrukturális hiányosságokra vezethető vissza, ugyanakkor a válaszadók nem látják problémának a magyar intézményben a magyar anyanyelvű cigány gyermekek vagy hátrányos helyzetűek (feltételezhető) integráltságának hiányát. Mindössze két tényező esetében oszlik meg jelentősebben a válaszadók tábora. A szülők szerint ezekben az esetekben a szerb óvodaválasztás a magyar gyermekek későbbi boldogulása szempontjából a többségi nyelv tannyelv általi elsajátítása miatt élvez elsőbbséget, ugyanis a válaszadók szerint vélhetően a későbbiekben a többségi nyelven szeretnék taníttatni gyermeküket – 79 szülő értett egyet ezzel az állítással. Az e témában végzett korábbi kutatások szintén erre az okra hívják fel a figyelmet. Előfordul, hogy a magyar szülő saját negatív tapasztalatai alapján dönt a gyerekek iskoláztatásáról: *„Ezt már eldöntöttük, amikor megfogant. Már tudtuk a férjemmel, abból kifolyólag, mivel hogy én nehezen beszélem a szerb nyelvet... és Szerbiában a szerb nyelv a legfontosabb, és én úgy gondoltam, hogy szerb nyelven kell hogy tanuljon (szülő, Zenta).”*⁵

A jelen kutatásban megkérdezett szülők úgy gondolják, a többségi óvodát választó szülők nem feltétlen tervezik szerb tannyelvű iskolába íratni a gyermeket, csak az óvodát tervezik többségi nyelven, mert kicsi korában könnyebben megtanul(hat) szerbül – 77 szülő értett egyet az állítással. Kismértékben egyeztek (42 említés) azzal, hogy társadalmi nyomás lenne az oka ennek.

A szülők véleményét erősíti meg a MOZAIK 2011 ifjúságkutatás eredménye is. E kutatás során a fókuszcsoportokon részt vevőket megkérdezték, ők milyen tannyelvű óvodába, iskolába jártak, miért oda írárták őket a szüleik, és ők milyen megfontolásból íratják gyermeküket – ha van – magyar vagy államnyelvi iskolába. Ilyen szempontból más problémával találkozunk a tömb- és a szórványtelepüléseken. Vajdaságban a magyar nyelvű környezetben a szerb nyelv megfelelő elsajátításának hiánya okoz problémát, addig a szórványban a megfelelő magyar oktatáshoz való hozzáférés hiánya. A beszélgetések során felszínre került az is, hogy sokan a későbbi jobb, könnyebb érvényesülés miatt íratják gyermeküket szerb oktatási intézménybe, már óvodától kezdve, hogy gond nélkül sajátítsa el a szerb nyelvet: *K: „Magyar óvodába jártatok mindannyian. V: „Mi ketten szerbbe [egy résztvevőre mutat]. Azért, mert a szüleink oda írártak, hogy megtanuljunk szerbül, de nem nagyon sikerült. (Ada)”*⁶

5 A kutatás két zentai iskola (az Emlék Iskola és a November 11. Iskola) körébe tartozó szülők között zajlott. Összesen 15 mélyinterjú készült: három pedagógussal, hat hatodik, illetve hetedik osztályos gyermekkel és hat szülővel beszélgetett a kutató. Szügyi Éva: *Délvidéki magyarok a többségi tannyelvű oktatásban. Kisebbségkutatás*, 2013. 22 (4). 74–86.

6 Bauer Béla – Déri András – Gyorgyovich Miklós – Pillók Péter: *Haza a magasban. Tanulmány a külhoni magyar fiatalok magyarságtudatának alakulásáról. Me.dok*, 2015. 10 (2).

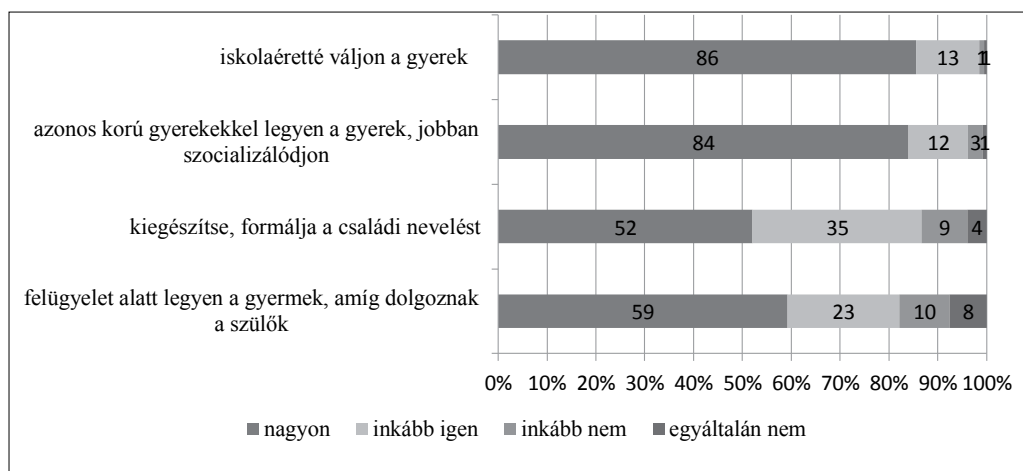
13. ábra: A szülők azért választanak többségi óvodát, mert... (érvényes válaszok gyakorisága)

Összesen 29 szülő jelezte, hogy történt óvodaváltás gyermeke esetében, ez 10 alkalommal jelentett tannyelv váltást, 3 esetben településváltással is együtt járt. Ennek oka elsődlegesen az anyanyelven való tanulás lehetősége és a távolság volt.

A jó óvoda...

A szülőket az óvodák feladatáról is megkérdeztük. A kérdésre válaszolva tulajdonképpen az elvárásukat fogalmazták meg az óvoda intézményével szemben. A szülők közel 18%-a értékelte úgy, hogy az óvodának „csak” annyi lenne a feladata, hogy felügyeletet biztosítson azon gyermekek számára, akiknek a szülei dolgoznak. Többségük inkább egyetértést

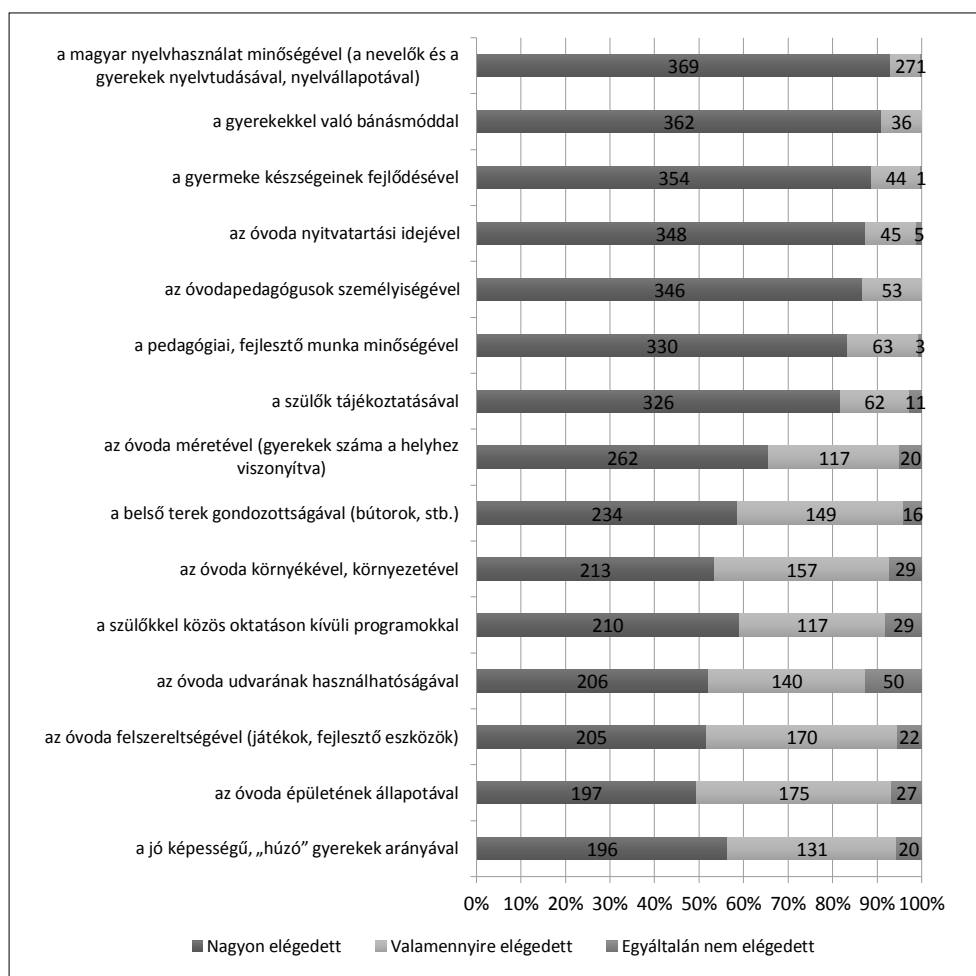
mutatott ezzel az állítással, ami érthető is, hiszen feltételezhetően egyfajta állami gondoskodásként, állami felelősségvállalásként tekintenek az óvodaintézményre. Viszont a vélemények azt mutatják, ennél azért többet „várnak el” a szülők. A szülők többsége az iskola és a közösségbe való beilleszkedés megalapozásaként tekint az óvodára. 98,5%-uk inkább vagy teljes mértékben egyetért azzal, hogy az óvoda feladata a gyermeket segíteni abban, hogy iskolaéretté váljon. Hasonlóan magas arányban (96,2%) szerepelt a szocializáció szempontja. A szülők 34,6%-a egyezett azzal, hogy az óvodának az lenne a feladata, hogy kiegészítse, formálja a családi nevelést, ezen belül a szülők több mint fele teljes mértékig egyetértett az állítással.

14. ábra: Az óvoda feladata (%)

Megkértük a szülőket, hogy soroljanak fel legfeljebb három tulajdonságot, amellyel szerintük a jó óvoda rendelkezik. Az első helyen említett dolgok az óvoda infrastruktúrájára és felszereltségére vonatkoztak, illetve az óvodapedagógusok személyéhez, empátiájához és szakértelméhez kapcsolódó jellemzők csoportjába sorolhatók. Első és legfontosabb helyen a biztonságot említették (114 említés), ami egyrészt az infrastruktúrára vonatkozik, ugyanakkor utalhat arra is, hogy az a jó óvoda, ahol biztonságban tudják a szülők a gyermeküket, hogy az óvónők/bácsik és nevelők kellő szakértelemmel és odafigyeléssel vannak a gyermekek iránt. A második leggyakoribb válasz (48 említés) a tiszta és rendezett környezetre vonatkozott. Ezt követte a családbarát (a szülőkkel együttműködő) és jó hangulatú (barátságos és családi) környezet (46 említés). Hasonló mennyiségű említést tettek a felszerelt és korszerű környezetre (45 említés) és a szakképzett óvónők és nevelők (42 említés) fontosságára.

Az óvoda nyitvatartása mellett rákérdeztünk, hogy az ott eltöltött idő mennyiségével mennyire elégedettek. A szülők 89%-a szerint a gyermek számára megfelelő az óvodában eltöltött idő mennyisége, mindössze 9%-uk (37 fő) jelezte, hogy a javára válna, ha a mostaninál több időt töltené ott. A Magyar Nemzeti Tanács Oktatási Stratégiája szerint a félnapos óvodai foglalkozások azok, melyek jellemzőek a vajdasági magyar óvodahálózatra. A félnapos óvodai benntartózkodás a magyarság területi eloszlásából fakad, hiszen a magyarság többsége kisebb településeken, falvakban él, ahol a délelőtti félnapos óvodai foglalkozás a jellemző. A városi lakosság életritmusára épül az egész napos óvodai foglalkozás, a napközi.⁷

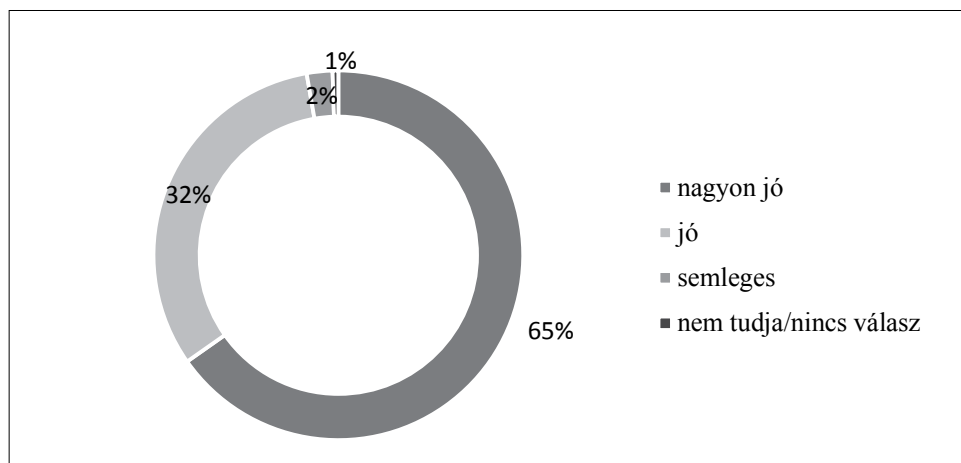

17. ábra: Az óvodával való elégedettség (érvényes válaszok gyakorisága)

7 A Magyar Nemzeti Tanács Oktatásfejlesztési Stratégiája 2016–2020. Letöltés helye: www.mnt.org.rs; i.m.

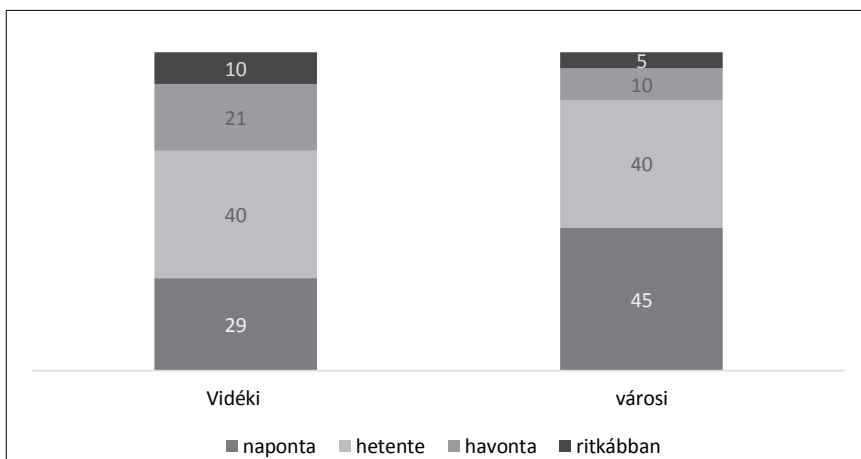
A szülők egy tízfokú skálán értékelhették, hogy a jelenlegi óvodájukkal mennyire elégedettek (a 10-es érték a nagyon elégedett kategóriát jelentette). A szülők elégedettségét támasztja alá, hogy az elégedettség átlagosan 8,66. A városi jellegű településen 8,5, míg a vidéki jellegű településeken kicsivel magasabb: 8,77.

Mivel a nevelés egyik fontos része az oktatási intézményekben valósul meg, ezért kiemelten fontos, hogy a család és az óvodák, elsősorban a szülő és az óvónő között jó kapcsolat alakuljon ki. A családok és óvoda közötti együttműködő kapcsolat elengedhetetlen a fejlődő gyermek számára, hogy az esetlegesen előforduló problémákra gyorsan tudjanak reagálni. A pedagógiai munka minőségével való elégedettségét is alátámasztja az, hogy a megkérdezett szülők 97%-a pozitívan vélekedett az óvodapedagógussal való kapcsolatáról. A szülők 65%-a nagyon jónak értékelte a jelenlegi kapcsolatot, amit az óvodapedagógussal ápol.

18. ábra: Milyen a kapcsolat Ön és az óvodapedagógus között? (N=398, %)

A gyermeknevelési kérdésekről való beszélgetés gyakorisága szerint a vidéki és a városi típusú települések csak kicsit térnek el. Érdekes, hogy a városi jellegű településeken élők 45%-a válaszolta, hogy naponta beszélnek az óvónővel/báccsal gyermeknevelési kérdésekről, míg a vidéki településeken a szülők 29%-a mondta ezt. Ez az eltérés valószínűleg abból adódik, hogy vidéki településeken a „mindenki mindenkit ismer” állapotából kiindulva az óvónő és a szülő sem erőlteti, hogy minden egyes találkozás alkalmával megvitassák a nevelési kérdéseket, de az is lehet, hogy más helyen és időben ezt megteszik, amennyiben probléma adódik – míg ez a városi településnél nehezebben képzelhető el.

19. ábra: Milyen gyakran beszélgetnek az óvónővel a gyermeke nevelési kérdéseiről? (%)

A vidéki és a városi jellegű településeken élő szülők hasonló elégedettséget mutattak. A vidéken élő szülők 89%-a, a városban élőknek pedig 88%-a állította, hogy nem igényli, hogy ennél gyakrabban beszéljenek. A vidéki jellegű településeken élő szülők 65%-a jelezte, hogy részt szokott venni a gyerekekkel és a pedagógusokkal közös kötetlen programokon. 32% nyilatkozta, hogy nem tud részt venni, mert nincs ilyen alkalom. A városias jellegű településeken a szülők nagyobbik része (55%) mondta, hogy nincs ilyen alkalom.

Statisztikai adatsorokból tudjuk, hogy míg a magyar iskolai előkészítőszők az összes vajdasági előkészítő 8,63%-át alkotják, addig az inkluzív oktatásban⁸ részesülők aránya a magyarok esetében 16,86%.⁹ A magyar diákok szinte mindegyik csoportban felülreprezentáltak: a társas viselkedési zavarokkal küzdő gyerekek 25%-a magyar iskola-előkészítőbe jár, ez a mentális zavarok esetében 20%, a beszédhibáknál 14%. Arra egyelőre nem tudunk választ adni, hogy mi az oka annak, hogy a magyar gyermekek körében akár kétszer vagy háromszor is magasabb az arány valamennyi fejlődési zavar esetében, mint a teljes népesség körében.¹⁰ Az adatok tükrében azonban megnyugtató, hogy az óvodapedagógusokkal elégedettek a szülők, a kapcsolattartás és a kommunikáció is jól működik, hiszen elsődlegesen ezen a két szereplőn múlik, hogy az előbb említett fejlődési nehézségek időben fel legyenek ismervé és együtt segítsék a gyermekeket a fejlődésben.

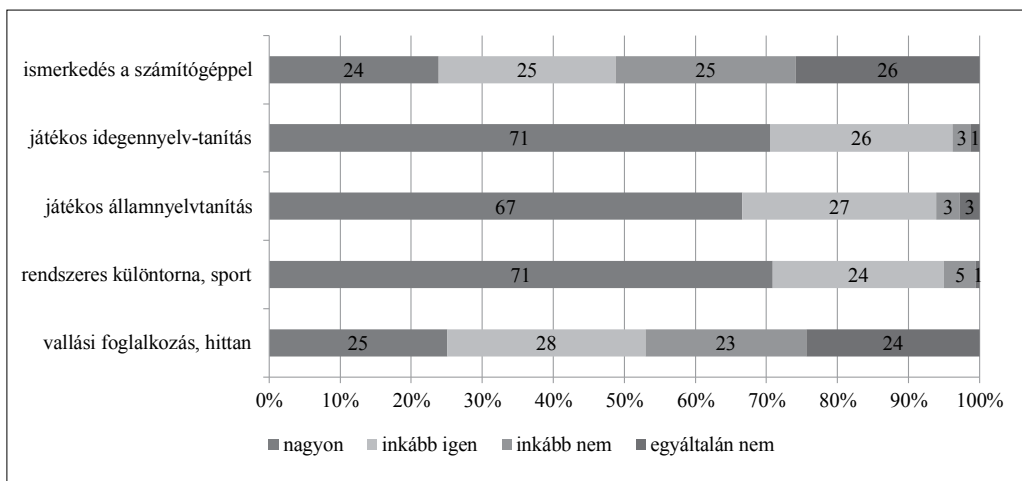
8 Inkluzív oktatásban részesülnek azon gyermekek, akik valamilyen fejlődési nehézséggel küzdenek (beszédhiba, testi fogyatékoság, mentális problémák, látássérültek, hallássérültek, viselkedési zavar).

9 Badis Róbert: *A vajdasági óvodáskorú kontingens számának előre becslése 2022-ig, Óvodakutatás 2017. Kézirat, 2017.*

10 Uo. 6.

Fejlesztési irányok

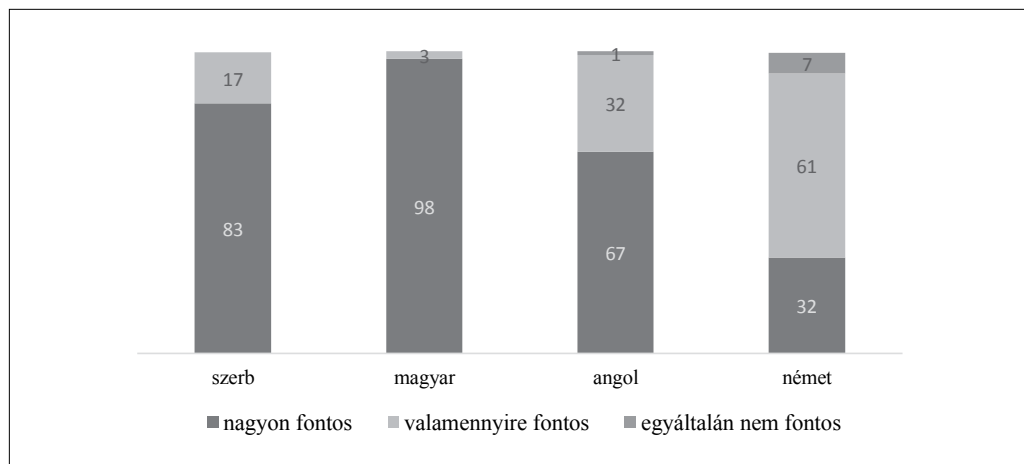
Attól függetlenül, hogy a szülők többsége többé-kevésbé elégedett a jelenlegi intézményekkel, a fejlesztések a minőségi oktatás és nevelés folyamatos javulása érdekében elengedhetetlenek. A szülők a játékos nyelvtanulást (idegen nyelv és a szerb) és a rendszeres tornát, sportot támogatnák külön óvodai foglalkozásként. Kevésbé volt egyetértés a vallási és a számítógépes foglalkozások kapcsán. A hittan bevezetését a szülők 53%-a támogatná, ebből 25%-uk nagyon. A számítógéppel való ismerkedést pedig a szülők többsége, 51%-a inkább nem támogatná. Feltételezhető, hogy az „okos kütyük” világában az online függőség negatív következményeit a szülők magukon is érzik, és minél később szeretnék ezzel a világgal megismertetni a gyermeket. A szülők 49%-a viszont támogatná az ilyen típusú foglalkozásokat, feltételezhető, hogy ők ez alatt a tudatos számítógép és internethasználatot értik, és ezt minél előbb meg szeretnék tanítani gyermekeiknek, mivel ezeket az eszközöket a digitális nemzedék tagjai nem fogják tudni megkerülni.

20. ábra: Ha a gyermeke számára különfoglalkozásként az alábbiakat kínálná az óvoda, mennyire támogatná azokat? (%)

A nyelvoktatás fontosságát és szükségességét támasztják alá a kérdőív egy másik kérdésből nyert adatok is. A kérdés arra vonatkozott, hogy a szülők szerint mely nyelvek mennyire segíthetik a gyermeküket a későbbi boldogulásban. A szülők egyöntetűen két nyelv fontosságát emelték ki: elsődlegesen a magyart, melynek ismeretét a szülők 98%-a nagyon fontosnak gondolja, illetve az állam nyelvét 83%-a nagyon fontosnak és 17% valamennyire fontosnak találta. Szintén határozott egyetértés fogalmazódott meg az idegen nyelvek kapcsán is, ugyanis mindössze a szülők 8%-a vallotta, hogy egyáltalán nem fontos sem az angol,

sem a német nyelv ismerete a későbbi boldogulás szempontjából. A szülők az angol nyelv fontosságát inkább előrébb veszik a német nyelvvel szemben.

21. ábra: Gyermek későbbi boldogulása érdekében milyen mértékben tartja az alábbi nyelveket fontosnak? (%)

Az iskolaválasztásra vonatkozó tervek és motivációk

A kisebbségi oktatás szempontjából kulcsfontosságú, hogy a magyar és a vegyes nemzetiségű családok milyen tannyelvű általános iskolába íratják gyermeküket, a magyar nyelvű közoktatás fenntartása és a közösség asszimilációjának elkerülése szempontjából egyaránt. Jelen kutatás nem fókuszált a szerb tagozatba járó magyar óvodásokra, amely jelenség jellemzően a vegyes nemzetiségű családokban fordul elő, vagy olyan településeken, ahol nincs iskoláskor előtti intézmény magyar nyelven. Viszont arra lehetőséget ad a kutatás, hogy az adatokat magyar és vegyes nemzetiségű családok szerint rendszerezzük. A szülők (első helyen említett) nemzetiségéből, illetve az egymás közötti kommunikáció nyelvéből alakítottam ki a magyar és a vegyes nemzetiségű családokat. Ahol nem volt megadva a kitöltőre vagy a párjára vonatkozóan a nemzetiség, ott a kommunikáció nyelve alapján soroltam be a családokat. Tehát aki kizárólag magyarul kommunikál párjával, de nem adott meg nemzetiiséget, azokat magyar családokként kategorizáltam. Az adatokba belekerültek az egyedülálló szülők is, ahol az ő nemzetiségük volt a mérvadó. A felmérés azt támasztja alá, hogy a magyar nemzetiségű családokban alig jelenik meg a többségi nyelven való iskoláztatás terve. Elenyésző azok száma, akik a most óvodáskorú gyermeküket szerb tannyelvű iskolába fogják íratni. Az érvényes adatok alapján 340 magyar család magyar tannyelvű iskolába fogja íratni gyermekét.

Csupán a vegyes nemzetiségű családoknál jelenik meg a többségi iskoláztatás tendenciája, összesen 8 szülő esetében. Megnyugtatóak ilyen szempontból az adatok, hogy a kutatásba bevont vegyes nemzetiségű családok is a magyar tannyelvű iskolai oktatást részesítik előnyben, amiről összesen 36 szülő nyilatkozott.

Egy korábbi nem reprezentatív felmérés arra hívja fel a figyelmet, hogy a magyar nyelvet ismerő, magyar anyanyelvű, nemzetiségű diákok csaknem 95%-a a magyar nyelvű oktatásba kerül. A kutatók következtetése szerint a magyar oktatásban részt vevő diákok számának növelése ma már leginkább csak a vegyes házasságokból származó gyermekek megnyerése által lehetséges. Ugyanakkor e gyerekek nyelvvállapotát fontos figyelembe venni az iskolai beiratkozáskor: a 2013/14-es tanévben szerb tagozaton tanuló magyar nemzetiségű elsősök 69%-a (168 diák) egyáltalán nem értette, beszélt és használta a magyar nyelvet, 31%-uk (76 diák) valamilyen szinten beszélt és használta, de mindössze 19,2%-uk (47 kisdíák) ismerte olyan jól a magyar nyelvet, hogy akár magyar tannyelven is tanulhatott volna.¹¹

	magyar	szerb	egyéb	Nem tudja	Összesen
magyar nemzetiségű család	340	0	2 ¹²	3	345
vegyes nemzetiségű család	36	8	0	6	50
Összesen	376	8	2	9	395

6. táblázat: Magyar és vegyes nemzetiségű családok iskolaválasztási tervei a most óvodáskorú gyermekekre vonatkozóan (érvényes válaszok gyakorisága)

Összesen 167 szülőnek (42%) van olyan idősebb gyermeke, aki már iskolába jár. Ebben az esetben is a vegyes nemzetiségű családok a magyar tannyelvű iskolát preferálták gyermekeik esetében. Egyetlen magyar nemzetiségű családnál jelent meg, hogy többségi nyelvű tanintézménybe íratta gyermekét. Mindenképp további vizsgálatok szükségesek ezen témakör mélyebb elemzéséhez, ugyanis mintában nagyon alacsony elemszámmal vannak jelen

11 Badis Róbert – Csemik Ilma – Joó Horti Livia – Mengyán Pletikoszity Ildikó: Magyar gyerek, szerb iskola, avagy a magyar oktatás vonzereje a Vajdaságban. *Kisebbségkutatás*, 2014. 23 (4). 174–187.

12 Német tannyelvű.

a vegyes nemzetiségű családok, ezért messzemenőbb következtetéseket rájuk vonatkozóan csak korlátozva tehetünk.¹³

	magyar	szerb	egyéb	Nem tudom	Összesen
magyar nemzetiségű család	148	1	1 ¹³		
vegyes nemzetiségű család	14	3			
Összesen	162	4	1		167

7. táblázat: Magyar és vegyes nemzetiségű családok iskolaválasztása a már beiskolázott gyermekekre vonatkozóan (érvényes válaszok gyakorisága)

Dobos kutatása a szülők elvégzett tanulmányainak nyelvével hozza összefüggésbe a gyermekek iskoláztatásának nyelvét¹⁴. A kutatók véleménye szerint azok a szülők nagyobb arányban íratják magyar oktatási intézménybe gyermeküket, akik mindketten magyarul fejezték be iskoláikat (Kárpátalja: 65%-; Felvidék: 78%-; Erdély: 81%-; Vajdaság: 86%-). Azonban amennyiben akár csak az egyik szülő is államnyelvi iskolába járt, radikálisan változik a kép. Az ilyen értelemben „vegyesen” iskolázott szülők gyermekeinek Kárpátalján mindössze 41, Felvidéken 36, Erdélyben 29, a Vajdaságban 18%-a végzett magyar iskolát. Ha pedig mindkét szülő államnyelvi iskolába járt, úgy gyermekeiket Kárpátalján 46, Felvidéken 12, Erdélyben 11, a Vajdaságban 38%-ban íratják magyar általános iskolába. A kutatás eredményei szerint atipikusnak is nevezhető a vajdasági szülők iskolaválasztási gyakorlata, ugyanis az anyanyelvi oktatáshoz való ragaszkodás szempontjából az ebben a régióban mért tendenciák bizonyultak relatíve a legkevésbé negatívak. Mindezt főként a családi szinten „tisztá” magyar iskolázottsággal rendelkező szülők gyermekeik számára való jelenlegi iskolaválasztási gyakorlata szemlélteti: Vajdaság bizonyult ugyanis az egyetlen régióknak, ahol az említett kategóriába tartozó szülők a 15 évvel ezelőtti tapasztaltnál többen választottak utódaik számára magyar általános iskolát (5,5%-os növekedés, 86%), és hasonló arányban kevésbé szerbet (ugyancsak 5,5%-os csökkenés, mindössze 14%).¹⁵ A 1996-os és a 2011-es

¹³ Német tannyelvű.

¹⁴ Dobos Ferenc: *Asszimilációs folyamatok az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 1996–2011*. Kutatási jelentés.

¹⁵ Uo.

adatok alapján a kutatók arra következtetnek, hogy ez a tendencia tovább nő, ugyanis az 1996-os adatokhoz képest a csak magyar nyelven tanult szülők is egyre kevésbé taníttatják gyermekeiket magyar tannyelvű intézményben. Jelen kutatás eredményeiből, az alacsony elemszám miatt, nem tudjuk megállapítani, hogy ez a tendencia csökkenést mutat-e, csak annyit látunk, hogy a kutatásba bevont szülők inkább a magyar nyelvű iskoláztatást preferálják.

A már iskoláskorú gyermekkel rendelkező szülők esetében az iskolaválasztás motívációjában nem látható nagy eltérés azokkal szemben, akiknek nincs még tapasztalata az iskolarendszerrel. A kérdőívben meghatározott motívációs tényezők nagy részét négy kategóriába tudjuk csoportosítani: infrastruktúra és felszereltség, pedagógiai munkához szorosan kapcsolódó tényezők, személyes kapcsolatok és a nyelvi, nemzeti tényezők.

A szülők legkevésbé értettek egyet a személyes kapcsolatok kategóriájába tartozó tényezők motívációs jellegében. Körülbelül a szülők felének fontos az, hogy a testvérek, unokatestvérek is ugyanabba az intézménybe járjanak, és kicsivel több mint a felének fontos, hogy ide járjanak a barátaik gyermekei.

A többi tényezők esetében egyetértést mutatnak az adatok. Az adatok azt tükrözik, hogy a szülőket a pedagógiai munkához, tehát objektív szakmai szempontok befolyásolják leginkább az iskolaválasztásban. A szülők egyöntetűen fontosnak (nagyon és inkább igen válaszok együttesen) gondolják a pedagógiai munka minőségét (399 említés), a speciális szakemberek jelenlétét (387 voks) az intézményben. Ezt követi ebben a kategóriában az osztálytanítóról alkotott benyomás, hogy legyen szimpatikus az iskolakezdő osztálytanító pedagógus (382) valamint az, hogy magas legyen a továbbtanulási arány (381).

Emellett az infrastruktúrára és felszereltségre vonatkozó tényezők befolyásolják jelentősen a szülőket. Ebben a kategóriában a biztonság jelenik meg elsődleges motívációs tényezőként, miszerint az iskola jó, biztonságos környéken legyen (396), ezt követi a pedagógiai eszközökkel való felszereltség (389), majd pedig, annak a fontossága, hogy az iskola jó állapotú, közművesített épületben legyen (377). A munkahely közelsége az iskolához az egyik legkevésbé befolyásoló motívációs tényező, 243 szülő válaszolta, hogy egyáltalán vagy inkább nem fontos számára az iskola kiválasztásánál, míg a lakhelyhez való közelség már inkább befolyásolta őket (236-nak nagyon, 97-nek inkább fontos). Mindezek mellett az egészséges iskolai étkeztetés lehetősége is erőteljes befolyásoló tényezőként jelenik meg (351). Ezt az infrastrukturális tényezőkhöz soroltam, mivel ehhez komoly infrastrukturális háttér szükséges. A szülői kérdőívben nem vizsgáltuk külön, hogy ezek a „kíváncsi” tényezők megtalálhatóak-e azokban az intézményekben, ahova íratni

szeretnék a gyermeküket, vagy sem, tehát ténylegesen nem tudjuk, hogy ez befolyásolja-e őket az intézmények kiválasztásában, vagy csak szeretnék, ha lenne erre lehetőség.

A nyelvi és nemzeti kategóriában az anyanyelven való tanulás fontossága (396) emelkedik ki, ugyanakkor az is fontos a szülőknek, hogy olyan intézmény legyen, ahol van a gyermekének lehetősége szerb gyerekekkel is érintkezni, ezáltal spontán tanulhatja meg a nyelvet. Határozott az egyetértés abban is, hogy az intézmény kiválasztásánál szempont az is, hogy ezáltal a szülők támogatják a magyar iskolarendszer fennmaradását (373 említés).

Abból a feltételezésből indultunk ki, hogy az iskolai intézmény kiválasztásánál már erőteljesebb taszító tényezőként jelenik meg az osztályban a magyar anyanyelvű cigány gyermekek jelenléte. A szülők kicsivel több mint fele elutasító volt azzal, hogy a döntésüket befolyásolná, hogy az alacsonyabb számú roma (228) és hátrányos helyzetű, szegény gyerekek (295) kívánatosabbá tenne számukra egy-egy iskolát, és amiatt inkább oda íratnák gyermeküket. Tehát a hátrányos helyzetű gyerekek alacsony száma az osztályban kevésbé jelenik meg befolyásoló tényezőként, mint a roma gyerekek aránya. 77 szülő mondta, hogy nagyon befolyásolja az iskolaválasztásban, hogy az osztályban ne legyen (túl sok) roma származású gyermek és ugyanennyien jelezték, hogy inkább befolyásolják a döntésben. Ezek az adatok nem feltétlen a szülők előítéletességet tükrözik, mintsem azt, hogy a felfelé „húzó” diákok jelenléte pozitívabban hat az osztályközösség légkörére, tanulmányaira, mint a jellemzően tanulási nehézséggel küzdő roma gyerekek magas száma. Ezt támasztja alá az is, hogy 317 szülőnek nagyon fontos, míg 64-nek inkább, hogy magas legyen az intézményben a továbbtanulási arány.

22. ábra: Az iskolaválasztás motivációs tényezői (érvényes válaszok gyakorisága)

Összegzés

A felmérés eredményeiből kiderül, hogy majdnem a válaszadók felének volt választási lehetősége az óvodák között. Akik nem tudtak több óvoda közül választani, azok közül 169 szülő válaszolta, hogy ennek az az oka, hogy tulajdonképpen ez volt az egyetlen magyar óvoda a településen.

Amennyiben összességében nézzük az óvodaválasztás motivációjára vonatkozó tényezőket, a válaszadók többségét elsődlegesen szubjektív tényezők befolyásolták, mint az óvónéni/bácsi személye, szimpatikussága, de ezt szorosan követi a jobbnak ítélt pedagógiai munka minősége valamint olyan objektív tényezők, mint az anyanyelven való oktatás és nevelés fontossága és az intézmény biztonságossága, jó fizikai állapota. Jellemzően a szülők közösen hozták meg a döntést az óvoda kiválasztása kapcsán, a szűkebb illetve a tágabb személyes és baráti kapcsolatoknak nem volt hatása.

A legnagyobb szülői elégedettséget a pedagógiai munka minőségével kapcsolatos tényezők mutatják, mind a magyar nyelvhasználat területén, mind pedig a gyerekekkel való bánásmód tekintetében. A legkevésbé a jó képességű, „húzó” gyerekek arányával elégedettek a szülők. Az infrastruktúra területén az intézmények nyitvatartási idejével a legelégedettebbek, az óvoda és a szülők/család kapcsolata területén pedig a szülők tájékoztatásával a többség nagyon elégedett. A megkérdezett szülők 97%-a pozitívan vélekedett az óvodapedagógussal való kapcsolatáról. Fejlesztési irányként a sport és mozgáskultúra valamint játékos állami és idegen nyelv (elsődlegesen angol) tanulását javasolnák a szülők.

A felmérés azt támasztja alá, hogy a magyar nemzetiségű családokban alig jelenik meg a többségi nyelven való iskoláztatás terve. Elenyésző azok száma, akik a most óvodáskorú gyermeküket szerb tannyelvű iskolába fogják íratni, csupán a vegyes nemzetiségű családoknál jelenik meg a többségi iskolaválasztás terve, összesen 8 esetben. Megnyugtatóak ilyen szempontból az adatok, hogy a kutatásba bevont vegyes nemzetiségű családok is a magyar tannyelvű iskolai oktatást részesítik előnyben, összesen 36 szülő nyilatkozott erről.

FERENC VIKTÓRIA – NÁNÁSI-MOLNÁR ANITA

KIK VÁLASZTJÁK
A MAGYAR ÓVODÁKAT KÁRPÁTALJÁN?
SZÜLŐI MOTIVÁCIÓK KÁRPÁTALJAI UKRÁNOK
ÉS MAGYAROK KÖRÉBEN
A 2013-14-ES FORRADALMI ESEMÉNYEK UTÁN

A kisebbségi léthelyzet, valamint az ukrainai politikai helyzet, illetve ezek változékonysága számos aktuális kutatási kérdést vet fel a társadalomtudományok területén, köztük a szocio-lingvisztikában is. Időszerű vizsgálni például az óvodai és iskolai tannyelv megválasztásának tendenciáit, illetve a jelenlegi erősen nemzetiesítő ukrán oktatás- és nyelvpolitikai intézkedések¹ hatását a kárpátaljai magyar beszélőközösség és intézményhálózatának jövőjére.

A közoktatás legalsó szintje, az óvoda – melyet 2010-től az ötödik életévüket betöltő gyerekek számára kötelezővé tettek Ukrajnában – szerves részét képezi a magyar nyelvű oktatási rendszernek Kárpátalján. A régióban a vizsgálat ideje alatt 112 óvodában működött magyar nevelési nyelvű csoport, összesen 5916 gyermek részvételével.² Nyelvi szempontból az óvoda azért is fontos, mert a nyelvelsajátításra különösen érzékenyek ebben a korban a gyerekek,³ ez a nyelvi szocializáció első intézményes színtere, továbbá az anyanyelvi iskoláztatást is előkészíti.

Korábbi kutatásokból tudjuk, hogy a Kárpát-medencei óvoda- és iskolaválasztásban szerepet játszó szempontok etnikailag semleges és etnikailag meghatározott módon alakulnak, vagyis ugyanúgy jelen vannak a minőségi és/vagy távolsági szempontok, mint a nyelvi/etnikai kérdések.⁴

1 Lásd például a Nemzetpolitikai Kutatóintézet elemzését a 2017-ben elfogadott oktatási törvényről: *Szükséges, de nem elégséges. Az ukrán oktatási reform és a nemzeti kisebbségek*. Letöltés helye: <http://bgazrt.hu>; letöltés ideje: 2018. 05. 03. A nemrégiben első olvasatban elfogadott nyelvtörvénytervezet ügye a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont honlapján követhető: *Ukrajna törvénye „Az ukrán mint államnyelv funkcionálásának biztosításáról”*: rövid ismertető (1–5. rész). Letöltés helye: <http://hodinkaintezet.uz.ua>; letöltés ideje: 2018. 11. 03.

2 A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség aktuális adatai szerint.

3 A kritikus (szenzitív) periódus elmélete szerint a nyelvelsajátítás biológiailag behatárolt. Az első biológiai sommó 6–7 éves korban jelentkezik, ami előtt az anyanyelvelsajátításnak meg kell kezdődnie. Ha eddig az életkorig a gyermeket nem éri megfelelő nyelvi inger, akkor a nyelv elsajátítása nagymértékben sérül. Lenneberg, Eric. H.: *Biological Foundations of Language*. Wiley: New York, 1967.

4 Lásd például: Papp Z. Attila: Az iskolaválasztás motivációi és kisebbségi perspektívái. *Kisebbségkutatás*, 2012. 21 (3). 399–417. itt: 411. Papp Z. Attila: Többségi nyelvű iskolaválasztás kisebbségben, avagy a PISA-adatoktól a Kárpát-medencei diskurzusokig. *Kisebbségkutatás*, 2013. 22 (4). 7–17.

Kárpátalján az Euromajdan⁵ utóhatásaként érzékelhető általános politikai és gazdasági válság az ukrán többség és a magyar kisebbség viszonylatában is új trendeket eredményezett az oktatási intézményválasztásban. Korábban a magyar szülők is úgy gondolkodtak, hogy a gyermek későbbi boldogulása szempontjából a többségi nyelv tannyelv általi elsajátítása a legfontosabb, és ennek rendelték alá az intézményválasztást.⁶ Tették mindezt azért, mert 2008-tól a felsőoktatásba való jelentkezéskor a magyar iskolák végzőseinek is kötelezően vizsgáznuk kell ukrán nyelv és irodalomból, ezen a vizsgán pedig rosszul szerepeltek a magyar diákok, mivel az államnyelv oktatása rendkívül alacsony hatékonysággal folyik a magyar iskolákban.⁷

A 2008-as állapotokat idéző, sőt azokat felülmúló jelenlegi nemzetiesítő oktatás- és nyelvpolitika ellenére a 2017/18-as tanévben végzett óvodakutatás ugyanakkor arra mutatott rá, hogy Kárpátalján megfordulni látszik a korábbi trend, és a magyar oktatási intézményeket nemcsak a magyar gyerekek, de a vegyes és a többségi homogám házasságokból származók részére is a legjobb választásnak gondolják a szüleik.

A kutatás során a négy régióból csak Kárpátalján fordult elő, hogy a kérdőívet ukrán nyelvre is le kellett fordítanunk, mert a magyar intézményhálózathoz kapcsolódóan több településen is ukrán szülőkkel találták szembe magukat kérdezőbiztosaink.

Kárpátalján a kutatás során összesen 29 óvodát vontunk be a lekérdezésbe, amelyek közül 20 falusi, 9 pedig városi intézmény volt. Összesen 407 kérdőívet gyűjtöttünk ebben a régióban. Az intézmények kiválasztása reprezentatív minta alapján történt. A minta a magyar óvodai ellátással rendelkező települések típusa szerint volt reprezentatív.

Az alábbi táblázatból az is látható, hogy mind az adatközlő, mind annak házastársa tekintetében jelentős csoportot alkotnak a magukat nem magyar nemzetiségűeknek vallók Kárpátalján.

-
- 5 A 2013. november 21-én a kijevi Függetlenség téren (Majdan Nezalezsznosztyi) kirobbant, Európa-párti tiltakozáshullámot összefoglaló néven Euromajdannak nevezzük. A tiltakozást közvetlenül Ukrajna EU társulási egyezménye aláírásának elhalasztása váltotta ki. Az európai integráció melletti tüntetések fokozatosan váltak hatalomellenessé, s számos áldozatot is követeltek. A tüntetéssorozat eredményeként 2014 februárjában az akkori ukrán elnök, Viktor Janukovics végül távozott tisztségéből. Lásd például: Kulyk, Volodymyr: *Ukrainian Nationalism Since the Outbreak of Euromaidan*. *Ab Imperio*, 2014. 3. 94–122.
 - 6 Ferenc Viktória: *Nyelvet tanulni, továbbtanulni, „létesülni” – többségi iskolaválasztási stratégiák Beregszászban*. *Kisebbségkutatás*, 2013. 22 (4). 98–121.; Szávayné Séra Magdolna: *A kárpátaljai magyar szülők tan nyelv-választási motivációi 2008–2014 között*. PhD-értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar: Budapest, 2015.
 - 7 Csernicskó István: *Államok, nyelvek, államnyelvek: nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)*. Gondolat Kiadó: Budapest, 2013. 411–424.

	Adatközlő		Házastársa	
	többségi nemzet	magyar	többségi nemzet	magyar
Erdély	3,9%	91,3%	8,4%	85,5%
Felvidék	6,5%	85,8%	14,5%	80,9%
Kárpátalja	17,2%	82,3%	26,6%	72,1%
Vajdaság	2,3%	96,0%	9,4%	87,9%
Kárpát-medence	6,9%	89,1%	13,8%	82,1%

1. táblázat: A kérdőívet kitöltők nemzeti identitása régióként (%)

A kérdőívet 92%-ban nőkkel töltötték ki kérdezőbiztosaink, csak az esetek 8%-ában válaszoltak férfiak. Ez a nők magasabb válaszadási hajlandóságával is magyarázható, de azzal is összefügghet, hogy több megkérdezett családban külföldön dolgozik a férj, és a nők egyedül vannak otthon a gyerekekkel.

Az esetek 95%-ában az óvodás gyermek szülei álltak rendelkezésre, 5%-ban a nagyszülei. A szórványtelepülésként jellemezhető Nagybecskón például a kitöltendő hét kérdőívből négy esetében az anya és az apa is Csehországban tartózkodott, a nagyszülőkkel vannak otthon a gyerekek, ezért őket kérdezték meg – mondták el a kérdezőbiztosok tereptapasztalataikat.

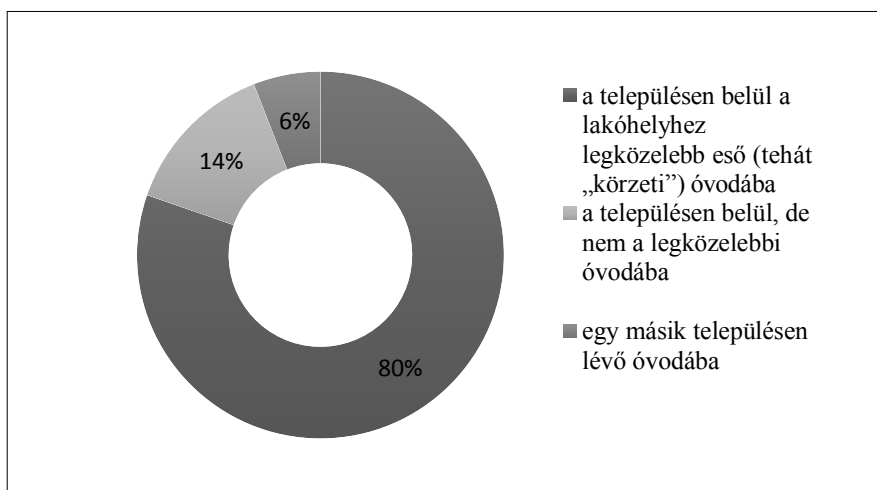
A tereptapasztalatok arról is árulkodnak, hogy olyannyira erős a többség körében a magyar intézményválasztás trendje, hogy sok településen a megnövekedett igény miatt kapacitáshiány alakult ki. Főleg az olyan szórványtelepüléseken (Nagybecskó, Munkács, Ungvár) számoltak be kapacitáshiányról informálisan az adatközlők, ahol magas a többségi nemzethez tartozók aránya és kevés a magyar intézmény, így esetenként magyar gyerekek kényszerülnek a többségi óvodába, míg többségiiek foglalják el a helyeket a magyar óvodában. Az is egy megoldandó probléma ezzel kapcsolatban, hogy a többségi gyermekek nyelvéllapota nem elégséges ahhoz, hogy teljesen magyarul folyjon a nevelés a magyar intézményben,⁸ ezek a gyerekek egymás között ukránul beszélnek, illetve az óvodapedagógusok is arra kényszerülnek, hogy ukránul szóljanak a gyerekekhez.

8 Ezzel magyarázható az is, hogy bár a kérdőíveket magyar nevelési nyelvű intézményt látogató gyerekek szülei (adott esetben nagyszülei) töltötték ki, a nem magyar nyelven iskolázott és sok esetben ezzel együtt nem magyar anyanyelvű szülők körében 20,5%-os arányt mutatnak azok, akik vegyes nyelven (tehát a magyart és az ukránt is említve) neveltetik gyermeküket az óvodában (lásd az óvoda nevelési nyelve és a szülők iskolai tannyelve közötti összefüggésekről szóló részt).

Tanulmányunkban az óvoda- és iskolaválasztás általános szempontjainak bemutatása mellett külön figyelmet szentelünk a Kárpátalján gyűjtött kérdőívek között egymástól jól elhatárolható magyar homogám, heterogám és ukrán homogám házasságokban élő szülők óvodaválasztásának összehasonlító vizsgálatának. Emellett azt is megvizsgáljuk, hogy a szülők tannyelve milyen hatással van a gyermekek óvodai és iskolai tannyelvének megválasztására.

Az óvodaválasztás általános szempontjai

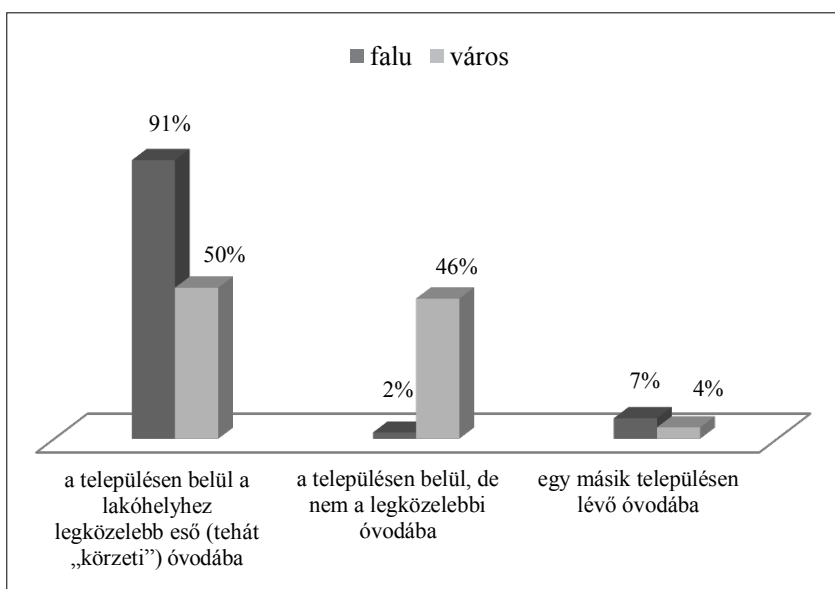
A kárpátaljai magyar óvodások szüleinek döntő többsége (80%) mondta azt, hogy a településen belül a lakóhelyéhez legközelebb eső óvodát választotta a gyermekének. 56 fő (14%) ugyan a településen keresett óvodát a gyermekének, de helyben nem a legközelebbire esett a választása. Emellett mindössze a megkérdezettek 6%-a (24 fő) mondta azt, hogy a lakóhelyéhez képest egy másik településen jár gyermeke óvodába.

1. ábra: Az óvodaválasztás földrajzi helyszíne (% , N=406)

Az óvoda kiválasztása szignifikánsan ($p < 0,001$) különbözik a városi és a falusi típusú települések szerint. A falusi óvodákhoz tartozó szülők döntő többsége (91%) a legközelebbi óvodába íratta gyermekét, a városi településekhez tartozó szülők viszont már szinte fele-fele arányban (50 és 46%) oszlanak meg az első két válaszlehetőség között. Vagyis

elmondhatjuk, hogy a városi óvodák esetében nem mindig a legközelebbi óvodára esik a szülők választása, bár azért a településen kívülre mindössze 4%-uk viszi a gyermeket. Természetesen e fenti különbségre elsősorban a település nagysága, és ezzel összefüggésben a bővebb kínálat lehetősége ad magyarázatot, amit a szülők majd fele ki is használ arra, hogy ne a legközelebbi óvodát válassza. A falvakban általában csak egy-egy intézmény szolgál a helybeli gyermekek beóvodáztatására, vagyis, ha nem helyben, akkor egy másik településre kell a gyerekeket átvinni. Érthető módon a másik település választása a falusi szülők körében magasabb (7%), viszont ez, illetve a második kategória 2%-ával együttesen sem jelent olyan mértékű eltérést a legközelebbi óvoda választásától, mint amit a városokban tapasztaltunk.

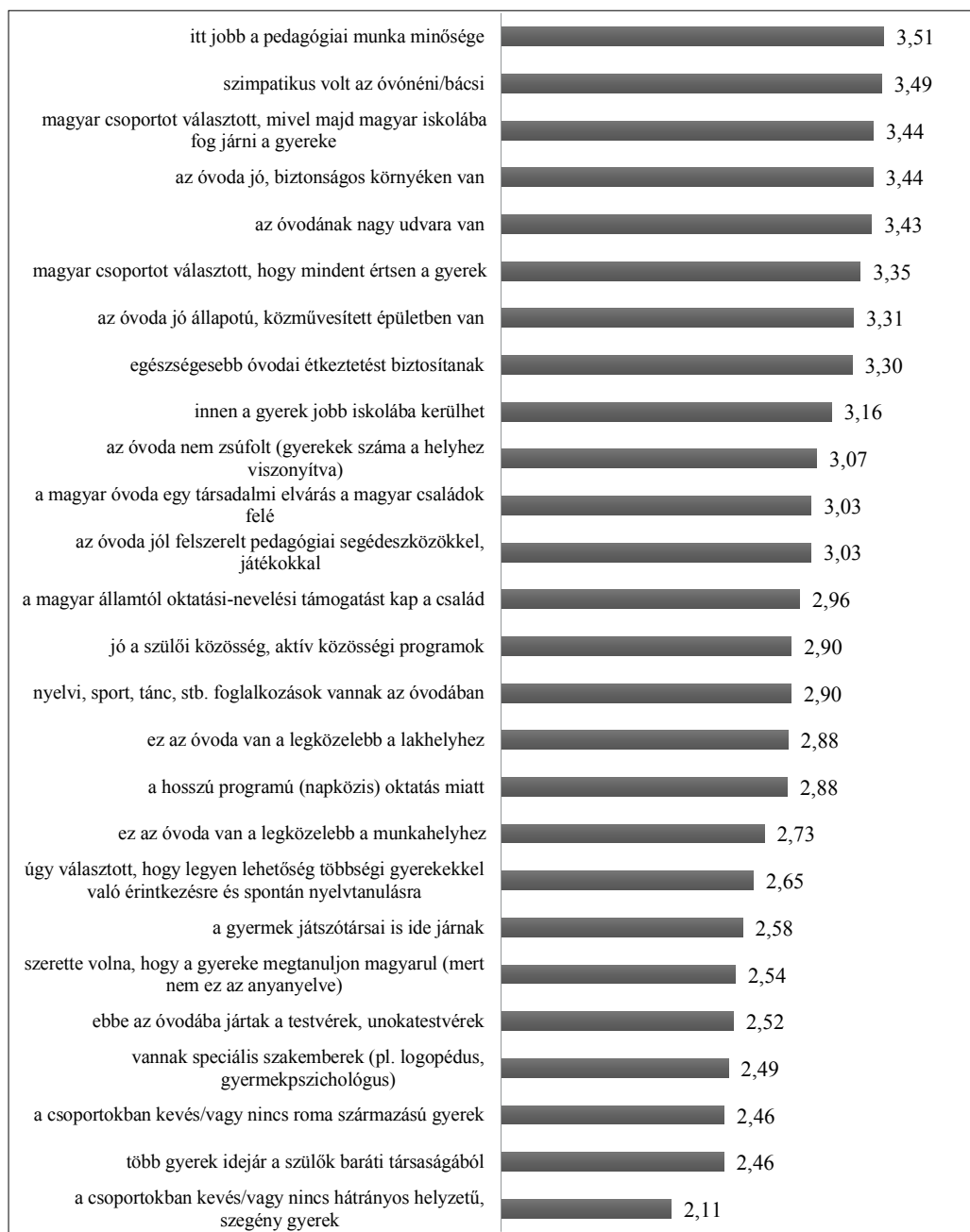
2. ábra: A városi és falusi települések intézményeihez tartozó szülők óvodaválasztása (% , N=406)

A szülők 33%-ának volt lehetősége több óvoda közül választani, amikor a gyermekének intézményt keresett. A legtöbben 2–3 óvoda közül választották ki azt, amelyikbe most a gyermekük jár. Ezek közül egy-kettőt néztek meg személyesen is. 93%-uk mondta azt, hogy sikerült abba az óvodába iratkozni, amelyik a legjobban elnyerte tetszésüket. Akiknek ez nem sikerült azok a helyhiányra és a távolságra, az utaztatás költségeire hivatkoztak elsősorban.

Megkérdeztük a szülőket arról is, hogy néhány általunk felsorolt szempont közül, melyik milyen mértékben befolyásolta őket az óvoda kiválasztásában. Az adott szempont

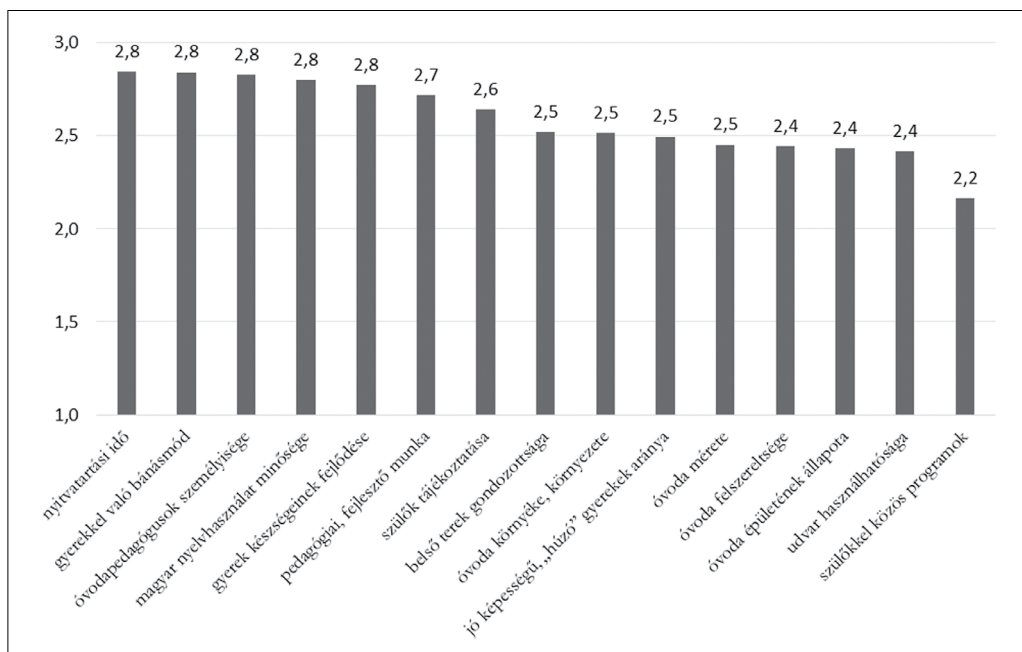
befolyásoló erejét négyfokú skálán jelezhetnék, ahol az 1 azt jelentette, hogy egyáltalán nem befolyásolta, a 4 pedig azt, hogy nagyon befolyásolta. Az alábbi ábrán láthatjuk, hogy a szülők válaszainak átlagosítása után milyen sorrend rajzolódik ki az óvodaválasztási motivációk között. A legmagasabb átlagot (3,51) a jobb pedagógiai munka kapta, amit a szimpatikus óvónéni/bácsi (3,49) követ. Vagyis az első két helyen etnikailag semleges motivációkat találunk, egy szóval kifejezve a szülők a „jobb” óvodát részesítik előnyben. Csak a harmadik helyen (3,44) jelenik meg az a szempont, amely a gyermek nyelvi és kognitív fejlődését szem előtt tartva a magyar óvodára mintegy a magyar iskola (nyelvi) megalapozásaként tekint. Az óvoda biztonsága is ugyanennyire fontos a szülőknek, illetve nem sokkal marad le a nagy udvar (3,43), ahol játszhatnak a gyerekek. Érdekes megfigyelni, hogy a csoportszellem ebben az értékelésben alacsony státuszban van, vagyis a testvérek, rokonok, ismerősök, a gyerekek és a szülők barátai által képviselt minták követése jóval kevésbé játszik szerepet az adott óvoda választásában.

Végigtekintve a teljes listán, azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a legtöbb itt felsorolt tényező valamilyen mértékben befolyásolta a szülőket, hiszen az átlagok – egy kivétellel – a skála felezőértéke (2,5) felett vannak. Csak egyetlen olyan szempont van – vagyis, hogy a csoportban kevés/vagy nincs hátrányos helyzetű, szegény gyermek –, amely inkább nem befolyásolja a szülőket (2,11). Azaz a szülők nem kerülik az intézményeket, ha ezzel a tényezővel találkoznak. Talán érdemes megjegyezni, hogy ez az állítás a roma származású tanulókra nem teljesen igaz. Az a szempont, hogy a csoportban kevés/vagy nincs roma származású gyermek inkább befolyásolja a szülőket (2,46), vagyis működik egyfajta enyhe „white flight” jelenség a kárpátaljai magyar óvodákban.

3. ábra: Az óvodaválasztást befolyásoló szempontok (négyfokú skálán kapott átlagok, ahol 1 – egyáltalán nem, 4 – nagyon)

Hogy lássuk a bemeneti motivációk és az óvodaválasztás óta eltelt tapasztalatok milyen viszonyban vannak egymással, megkérdeztük a szülőket, most mennyire elégedettek az óvodával. Az óvodával való elégedettség mérésénél általánosságban azt a megállapítást tehetjük, hogy az óvodapedagógusok személyisége, a gyerekekkel való bánásmód, illetve a készségek fejlődése, a magyar nyelvhasználat minősége és az óvoda nyitvatartási ideje az, ami leginkább kielégítő a megkérdezettek szerint (3-as közeli érték). S közel ilyen kielégítő a pedagógiai fejlesztő munka az óvodában vagy épp a szülők tájékoztatása a gyermek fejlődésével kapcsolatban. Az óvodák felszereltsége, fizikai állapota, vagy az udvar használhatósága a válaszadók összevont értékelése alapján csak közepesen megfelelő. A többi szülővel közös programok mennyisége és minősége az a tényező, amivel a legkevésbé (2,2 átlag) elégedettek a szülők, itt lehetne még lépéseket tenni.

4. ábra: A szülők elégedettsége az óvodával (háromfokú skálán kapott átlagok, ahol 1 – egyáltalán nem elégedett, 3 – nagyon elégedett)

Annak ellenére, hogy a terepen kérdezőbiztosainknak a szülők egy része panaszként fogalmazta meg, hogy nem elégedett az óvodai nyelvhasználat minőségével a nagyarányú ukrán anyanyelvű gyermek jelenléte miatt, a teljes mintában ez mégsem jellemző, hiszen a fentiekben azt láttuk, hogy a magyar nyelvhasználat minőségét elégedettség övezi.

Az óvoda nevelési nyelvére vonatkozó kérdésnek⁹ elvileg azonos eredményt kellett hoznia a vizsgálatban, hiszen a magyar nevelési nyelvű óvodákba járó gyerekek szüleit kérdeztük meg. Érdekes azonban, hogy a kérdésre érkező 403 értékelhető válasz 9,6%-a, vagyis 39 fő a magyar és az ukrán nyelvet is megjelölte, tehát vegyes nevelési nyelvű óvodáról, óvodai csoportról számolt be ezáltal. Így alakulhatott ki az az eredmény is, mely szerint a többségi nyelvű általános iskolát végzett válaszadók közül minden ötödik (20,5%) megkérdezett a vegyes nevelési nyelvet jelölte meg gyermeke óvodai tannyelveként. Itt utalhatunk vissza az írás elején már megfogalmazott trendre, mely szerint erősödött a többség körében a magyar nyelvű intézményhálózat választásának gyakorlata (főként a szórvány településeken), ezáltal a magyar nevelési nyelvű csoportban több gyermek nyelvéllapota nem elégséges ahhoz, hogy magyarul folyjon a nevelés, vagyis a szülők által is jelzett vegyes nyelven zajlanak az óvodai mindennapok.

Intézményválasztás a család etnikai típusa szerint

Az óvodaválasztás fenti szempontjait néhány, a mintánkon belül elkülöníthető alcsoport szerint is elemeztük. Mivel Kárpátalján gyakori a magyar óvodaválasztás a nem magyar nemzetiségűek körében is, ezért az egyik háttérváltozónkat a szülők nemzetisége alapján hoztuk létre. Az első helyen megjelölt nemzetiség szerint a kérdőívet kitöltők között 17% az ukrán nemzetiségű, házastársaik pedig 27%-ban tartoznak a többségi nemzethez.

A házasságok etnikai típusa szerint összesen 46 esetben volt olyan személy az adatközlőnk, aki magát ukránnak vallotta és bevallása szerint a házastársa is az, vagyis homogám többségi házasságról van szó. Vegyes házasságban 56 magát magyarnak valló adatközlőnk él, továbbá 17 magát ukránnak valló adatközlőnek van magyar házastársa, vagyis összesen 73 esetben van dolgunk etnikailag vegyes, heterogám családtípussal. A legtöbben, 256 fő, homogám magyar házasságban élnek.

A család etnikai típusa	Fő	%
többségi homogám	45	12,1
etnikailag vegyes/heterogám	73	19,5
magyar homogám	256	68,4
Összesen	374	100

2. táblázat: A heterogám és homogám családok megoszlása a kárpátaljai adatközlők körében

9 Az ide vonatkozó kérdés így hangzott: „A gyakorlatban jelenleg milyen nyelven folyik az óvodai nevelés?”

Ha az óvodaválasztás motivációit összevetjük, az első három legfontosabb szempont között különbségeket találunk a házasság etnikai típusa szerint. A szintiszta ukrán családok számára a legfontosabb szempont a nyelvtanulás, amit a biztonságos környék és a jó minőségű pedagógiai munka követ. A vegyes családoknál a nyelvtanulás nem annyira fontos. Körükben az első három helyen az óvoda külső és belső minőségi tulajdonságai jelennek meg úgy, mint a nagy udvar, a jobb minőségű pedagógiai munka, a szimpatikus óvodapedagógus. A homogám magyar házasságban élő szülőknek a legfontosabb, hogy a magyar óvodában a gyermek felkészüljön a magyar iskolára, másodszor, hogy mindent megértse, ami vele és körülötte történik. Végül pedig a magyar párú szülőknek is fontos, hogy egy szimpatikus óvónénire/bácsira bizzák rá a gyermeküket.

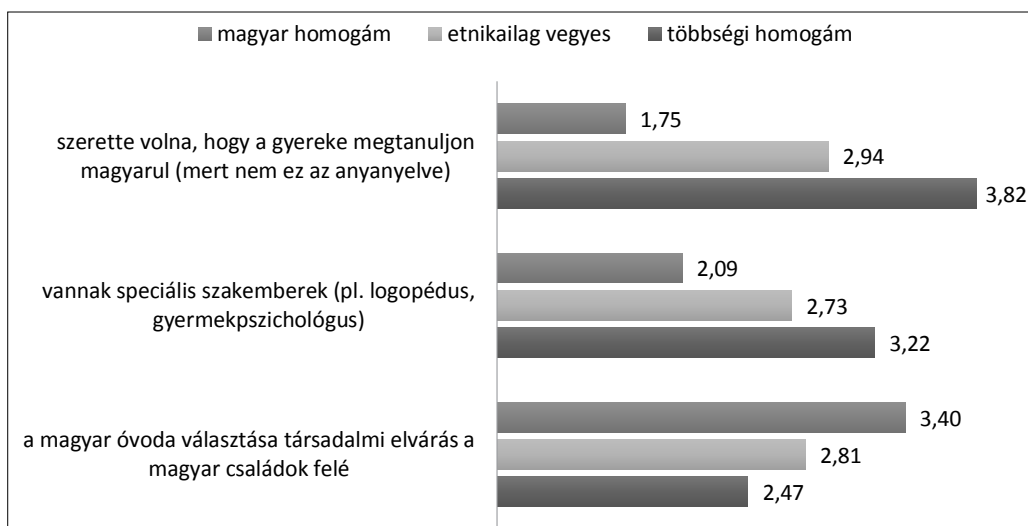
	többségi homogám		etnikailag vegyes/ heterogám		magyar homogám	
1.	megtanuljon magyarul, mert nem ez az anyanyelve	3,82	az óvodának nagy udvara van	3,54	mert magyar iskolába fog továbbmenni	3,68
2.	biztonságos környék	3,78	jobb minőségű a pedagógiai munka	3,54	hogyan mindent értse a gyermek	3,56
3.	jobb minőségű a pedagógiai munka	3,74	szimpatikus az óvónéni/bácsi	3,51	szimpatikus az óvónéni/bácsi	3,51

3. táblázat: Az első három legfontosabb motiváció az óvodaválasztásban a családok etnikai típusa szerint (négyfokú skálán kapott átlagok, ahol 1 – egyáltalán nem, 4 – nagyon)

Szignifikáns különbség az óvodaválasztási szempontok közül csak három esetben van a szülők között a házasság etnikai típusa szerint. A többségi homogám családokban mért átlagok szerint csökkenő sorrendbe rendezett diagramon azt láthatjuk, hogy számukra rendkívül fontos (3,82), hogy a magyar óvodában a gyermek megtanulhat magyarul, mert nem ez az anyanyelve. Ez a szempont az etnikailag vegyes családokban is inkább fontos (2,94), de a magyar homogám családokban, érthetően, inkább nem az, hiszen a gyermek már otthon megtanult magyarul.

A második olyan szempont, amiben szignifikánsan különböznek az eltérő etnikai háttérű szülők, az a speciális szakemberekkel (logopédus, gyermekpszichológus) való rendelkezés értékelése. A többségi és a vegyes házasságban élő szülőknek ez a szempont inkább fontos, míg a magyar homogám házasságban élőknek inkább nem.

A harmadik tényező, amiben szignifikánsan különböznek a válaszok szintén egy olyan kategória, ami természetéből adódóan inkább a magyar vagy a vegyes családtípusban fontos, a többségi házaspárok esetében kevésbé releváns. Itt arról a közkeletű vélekedésről van szó, hogy a magyar gyermekeket azért (is) fontos magyar intézménybe íratni, mert ezzel a magyar intézmények fenntarthatóságát is támogatják a szülők, hosszú távon pedig a közösség fennmaradását. Vagyis az óvodaválasztás nem kizárólag személyes döntés, hanem társadalmi következményei is vannak. Ezt a magyar homogám házaspárok egyértelműen érzékelik, inkább fontosnak (3,4) tartják a választásnál, de az etnikailag vegyes családok is a skála 3-as, inkább fontos értékhöz közelítenek (2,81). A többségi homogám házaspárok körében ennek értéke az inkább nem fontos (2,47) sávban helyezkedik el, ahogyan az fentebb is olvasható.

5. ábra: A családok etnikai típusa szerinti eltérések az óvodaválasztásban¹⁰
(négyfokú skálán kapott átlagok, ahol 1 – egyáltalán nem, 4 – nagyon, csak szignifikáns eltérések)

¹⁰ Csak szignifikáns különbségek ($p < 0,001$).

Tannyelv tannyelvet szül?

Az óvoda nevelési nyelvének megválasztása több változó mentén vizsgálható. Az egyik legmeghatározóbb szerepet a szülők általános iskolai tannyelve töltheti be ebben a kérdésben. A tannyelvi döntések mögött gyakran több összetevőből álló motivációcsoporthat bújhat meg. Az ún. családi nyelvpolitikát¹¹ boncolgatva például pontosabb képet kaphatunk a szülői döntésekről, azok hátteréről, miután az iskoláztatás helye és annak nyelve is végső soron a családban, egyéni szinten dől el. A családot a nyelvi tervezés egyik színtereként vizsgálva, a családról mint intézményről és mint helyszínről is beszélhetünk. A családi nyelvpolitika és a nyelvi tervezés központi eseményeként kezelve, a tannyelv választást és annak dinamikáját akár egy-egy család esetén keresztül is szemlélhetjük.¹² A tannyelv megválasztása a szülők egyéni motivációi¹³ és az adott iskolai szint elvégzésének kívánalma mellett, a gyerekeknek szánt iskolai jövőkép összességéből tevődik össze. Természetesen az iskolai jövőképet mindig az aktuális politikai, gazdasági helyzetnek megfelelő módon szemlélik a szülők, ezáltal a tannyelv és a nevelési nyelv megválasztását érdemes nem csak a nyelvi tényezők felől megközelíteni.¹⁴

A Kárpát-medencében egy 1996-ban végzett és 2011-ben megismételt kutatás¹⁵ szerint kiemelkedő szerep jut az asszimiláció folyamatában egyik elősegítőjének, a vegyes házasság intézményének. A magyar általános iskolát látogató gyermekek csupán alig 7 és 16%-a származott ugyanis vegyes házasságból a vizsgált időszakban. A tannyelvvel kapcsolatban azonban a kutatás által megragadható a családon belül öröklődő iskolaválasztási gyakorlat: a szülők mindegyik vizsgált régióban (Erdély, Felvidék, Kárpátalja, Vajdaság) továbbra is kardinálisan eltérő beiskolázási gyakorlatot folytatnak aszerint, hogy ők maguk milyen nyelvű általános iskolát végeztek.

11 Piller, Ingrid: Private language planning: The best of both worlds? *Estudios de Sociolingüística*, 2001. 2. (1). 61–80.

12 Nánási-Molnár Anita: Óvodai tannyelv választás Kárpátalján. PhD-értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar: Budapest, 2015. 125–130.

13 Ezek vélt vagy valós tényeken alapulnak, például az anyanyelvi tanulás hatékonysága vagy a későbbi boldogulás az ukrán vagy magyar nyelvvel. Lásd: Séra Magdolna: Oktatás és tannyelv választás Kárpátalján. In: Kötél Emőke – Szoták Szilvia (szerk.): *Határhelyzetek IV. Hagyomány és jövőkép: Anyanyelv(ek), oktatáspolitikai stratégiák, karrierkövetés*. Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium: Budapest, 2013. 71–93.

14 Nánási-Molnár Anita – Séra Magdolna: Óvodai és iskolaválasztási motivációk Kárpátalján. In: Pusztai Gabriella – Márkus Zsuzsanna (szerk.): *Szüllőföldön magyarul. Iskolák és diákok a határon túl*. Debreceni Egyetemi Kiadó: Debrecen, 2017. 239–253.

15 Dobos Ferenc: *Asszimilációs folyamatok az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarok körében 1996–2011*. Kutatási jelentés. B Fókusz Intézet: Budapest, 2011. 120.

Emellett egy 2012–2015 között Kárpátalján végzett kutatás eredményei szerint azok a szülők, akiknél mindkét fél magyarul végezte iskolai tanulmányait, magasabb arányban választanak a gyermeküknek is magyar tannyelvet (88,9%), mint azok a szülők, akiknél mindkét fél magyar anyanyelvűnek vallotta magát (75,5%).¹⁶ Ezért úgy gondoljuk, a nemzetiség mellett, mindenképpen érdemes a tannyelvi változó mentén is megvizsgálni az óvoda- és iskolaválasztás alakulását.

A korábban idézett Kárpát-medencei, két időpontban felvett kutatás szerint a kárpátaljai iskolaválasztás 2011-ben alapjaiban kezdett megrendülni, ekkor ugyanis 1996-hoz képest elsősorban a magyar nyelven iskolázott szülők választottak többségi tannyelvű iskolát (a megkérdezettek 34,7%-a) gyermekeik számára. Ez a trend a többi vizsgált határon túli régióban mért értékeket is felülmúlta, holott 1996-ban itt volt a legerősebb a magyar nyelvű oktatást támogató attitűd a többi régióhoz képest. A leginkább asszimiláció-orientáltak az alacsonyabb presztízsű rétegek bizonyultak, miután körükben nőtt a többségi iskoláztatás aránya.¹⁷ Magyarazatként szolgálhatnak erre a folyamatra az ukrán kormány akkori rendelkezései, többek között az ukrán nyelv oktatásának javítását célzó 2008-as 461-es rendelet, illetve a minden érettségiző számára kötelező ukrán érettségi vizsga.¹⁸

A 407 fős kárpátaljai mintában megvizsgáltuk a megkérdezett szülők általános iskolai tannyelvének kérdését, hogy – amint arról fentebb is szó esett – azt független szociológiai változóként bevonhassuk az óvoda nevelési nyelvének és az iskola oktatási nyelvének elemzésébe. A vizsgálat során három fő kategóriát alakítottunk ki.

Tannyelvi kategóriák	Fő	%
Mindkét szülő magyar általános iskolát végzett	214	58,5
A szülők vegyes nyelven végezték az általános iskolát (az egyik anyanyelvit, a másik többségit)	72	19,7
Mindkét szülő ukrán általános iskolát végzett	80	21,9
Összesen	366	100

4. táblázat: A megkérdezett szülők általános iskolai tannyelv szerinti megoszlása

16 Nánási-Molnár, 2015. Óvodai tannyelvválasztás Kárpátalján, i.m. 83.

17 Dobos, 2011. Asszimilációs folyamatok, i.m. 17–25.

18 Ferenc, 2013. Nyelvet tanulni, i.m. 98; Nánási-Molnár, 2015. Óvodai tannyelvválasztás Kárpátalján, i.m. 18.

Az elsőben azok a szülők szerepeltek, ahol mindkét fél magyarul végezte az általános iskolai tanulmányait, a másodikban azok, akiknél egyik fél magyarul, a másik ukránul/oroszul tanult, és végül a harmadik kategóriában lévő szülőpárosok mindkét tagja többségi nyelvű iskolát végzett. A kategóriák kialakítása során kizárásra kerültek azok a válaszadók, akiktől nem érkezett értékelhető válasz a fenti kérdésre (akár egyik, akár mindkét felet illetően), illetve azok is, akik több nyelvet is megjelöltek az általános iskola tannyelveként.¹⁹ Ennek nyomán változott az alapsokaság is, vagyis 366 fő került elosztásra a három tannyelvi kategória között. 58,5%-ánál, vagyis 214 főnél mindkét fél magyarul végezte általános iskolai tanulmányait, körülbelül minden ötödik válaszadónál (21,9%) a szülők mindkét fele ukránul tanult az iskolában és közel ilyen arányú azok száma (19,7%), akik vegyes nyelven tanultak: vagyis a szülők egyik fele magyarul, a másik többségi nyelven.

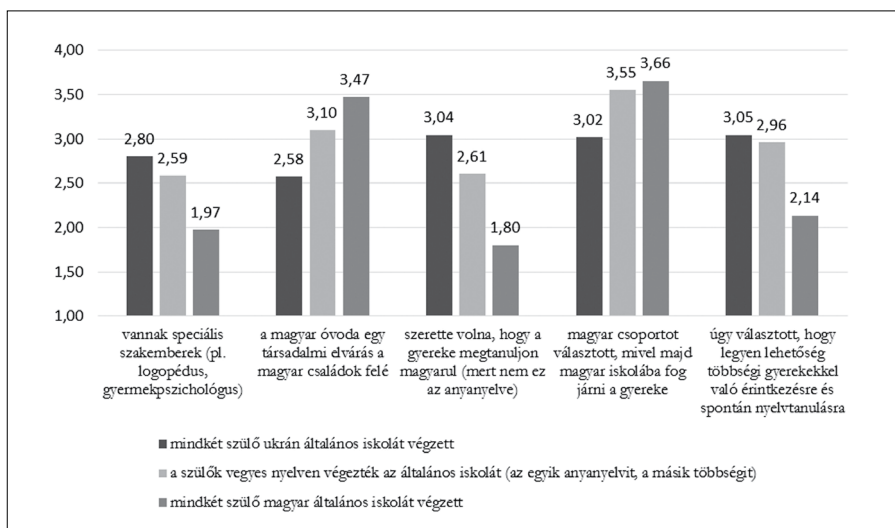
A vizsgálat során a létrehozott tannyelvi kategóriákat összevetettük az óvoda megválasztásának lehetséges tényezőivel. Talán a legszembetűnőbb különbség abban ragadható meg, hogy az ukrán tannyelven iskolázott szülők körében nem jelenik meg etnikai/nyelvi motiváció (pedig a homogám többségi házasságoknál ez egy fontos jellemző volt). A többségi tannyelvű intézményt végző szülők minőségi szempontokból választottak óvodát. A vegyes tannyelvűeknél elsőbbséget élvez a minőség, de harmadik helyen megjelent a magyar iskolaválasztás terve. A magyarul tanuló szülők pedig kifejezetten etnikai motivációkból döntöttek a magyar óvoda mellett: a magyar iskola, a kognitív előny a legfontosabb, amit a szimpatikus óvodapedagógus követ.

19 Ezeket az adatközlőket azért zártuk ki az elemzésből, mert Ukrajnában, Kárpátalján nincs kettős tannyelvű oktatás. Abban az esetben pedig, ha valaki mondjuk iskolaváltás miatt részben magyarul, részben pedig ukránul tanult, a tannyelvi tapasztalat hosszára vonatkozó információ hiányában besorolhatatlanná vált a szülő.

	mindkét szülő ukrán általános iskolát végzett		a szülők vegyes nyelven végezték az általános iskolát		mindkét szülő magyar általános iskolát végzett	
1.	itt jobb a pedagógiai munka minősége	3,67	szimpatikus volt az óvónéni/bácsi	3,73	magyar csoportot választott, mivel majd magyar iskolába fog járni a gyereke	3,66
2.	az óvoda jó állapotú, közművesített épületben van	3,53	itt jobb a pedagógiai munka minősége	3,57	magyar csoportot választott, hogy mindent értsen a gyerek	3,58
3.	az óvodának nagy udvara van	3,52	magyar csoportot választott, mivel majd magyar iskolába fog járni a gyereke	3,55	szimpatikus volt az óvónéni/bácsi	3,53

5. táblázat: Az első három legfontosabb motiváció az óvodaválasztásban a szülők általános iskolai tannyelve szerint (négyfokú skálán kapott átlagok, ahol 1 – egyáltalán nem, 4 – nagyon)

Az előre megadott 26 óvodaválasztási szempont közül az alábbi öt tényezőnél mutatható ki szignifikáns összefüggés a szülők tannyelvével kapcsolatban.

6. ábra: Óvodaválasztás a szülők általános iskolai tannyelve szerint²⁰ (négyfokú skálán kapott átlagok, ahol 1 – egyáltalán nem, 4 – nagyon)

20 Csak szignifikáns különbségek ($p < 0,003$).

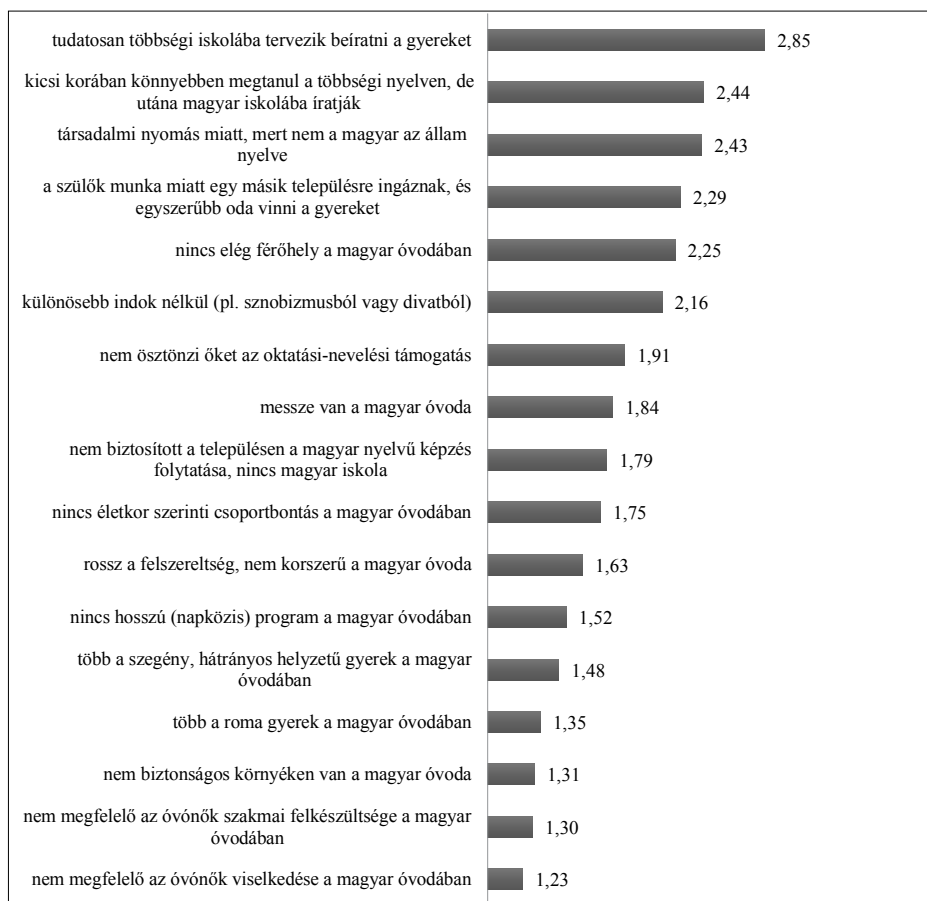
A magyar tannyelven iskolázott szülők főként a magyar iskolát előkészítő terepként kezelik a magyar nevelési nyelvű óvodát, illetve társadalmi elvárásként élik meg a magyar családok felé a magyar nevelési intézmény választását. A tannyelvileg vegyes szülők (bár kisebb mértékben) ugyancsak a magyar iskolát előkészítendő választanak magyar óvodát, illetve vélik társadalmilag elvártnak a magyar nyelvű intézményrendszer támogatását ezáltal. Ugyanakkor körükben a többségi és a magyar nyelv tanulása is „inkább befolyásolta” típusú motivációként jelenik meg a speciális szakemberek meglétével együtt. Az ukránul tanultak szerint az óvoda inkább nyelvtanulási színtér, hiszen a többségi (spontán érintkezés útján a többségi gyerekek között) és a magyar (véltetően a nevelési nyelv útján) nyelv tanulása mellett a magyar iskolai tannyelvre való felkészülést is inkább motiváló tényezőként jelölték meg.

Többségi óvodaválasztás

A megkérdezett szülők összesen 46%-a ismer legalább egy olyan magyar nemzetiségű személyt, akinek a gyereke nem magyar óvodába jár. Ebből 20% 1–2 ilyen személyről tud, 26% pedig több mint két ilyen személyt ismer. Úgy gondoltuk, ez elegendő tapasztalatot jelent a szülők részéről, hogy – ugyan csak közvetett módon – de nyilatkozzanak arról, hogy szerintük a környezetükben élő magyarok milyen megfontolásból választanak többségi óvodát.

Az eredmények alapján az ukrán nyelvű óvoda vagy óvodai csoport választásának legfőbb motivációs tényezője, ha úgy tetszik magyarázata, hogy hosszú távon is ukrán nyelvű oktatásban szeretnék a szülők a gyereket részesíteni (ukrán iskolába tervezik beíratni: 2,85-ös átlag). Ennek előszobájaként az ukrán nevelési nyelvű óvodát választják, mellyel könnyebbé tehető az ukrán tanítási nyelvű iskolában a felzárkózás, beilleszkedés egy nem ukrán anyanyelvű gyerek számára is. Szinte azonos értéket (2,43/44) mutat a korai életkorban történő nyelvtanulás könnyebbé és a társadalmi nyomás, mely szerint Ukrajnában ukrán nevelési és/vagy tanítási nyelvű nevelési, oktatási intézményeket ildomos választani. A munkahely miatti ingázás gyakran több logisztikai szervezést igényel a kisgyerekes szülők részéről, beleértve azt is, hogy a gyerekek óvodába/iskolába vitele után a munkahelyre is elérjenek. Épp ezért tölthet be fontos szerepet az óvoda vagy iskola kiválasztásánál a lakhely közelsége mellett a munkahely közelsége a választott oktatási/nevelési intézményhez. Ezzel magyarázható az a viszonylag magas érték (2,29), melyet a szülők munka/munkahely miatti ingázásánál láthatunk. A magyar óvodák férőhelyhiánya is lehet egy fontos ok (a

listán az ötödik, 2,25-tel), ami a többségi intézmények felé tereli a magyar gyerekeket. A korábban az óvodaválasztásnál már említett csoportszellem, mintakövetés ebben az esetben magasabb értékeket képvisel (2,16), és a divattal, sznobizmussal is párhuzamba vonható. A magyar óvodákban folyó pedagógiai munka minőségét, az óvónő szimpátiáját kereső, illetve azt fontosnak tartó válaszadók következtetések, hiszen a többségi nevelési nyelvű óvoda választásánál jóval kisebb mértékben vélik úgy, hogy az ukrán nevelési nyelvet választó szülők a nem megfelelő képesítésű vagy viselkedésű magyar óvónők miatt döntenek (1,23–1,3-as átlag) az ukrán óvoda mellett. Ezzel együtt az is megfigyelhető, hogy az általuk ismert magyar nevelési nyelvű óvodák bár korszerűsítésre szorulnak az eszközök és az épületek, belső terek, bútorzat szempontjából is, mégsem ezek azok a tényezők, melyek döntő befolyást gyakorolhatnak a választásnál.

7. ábra: A többségi óvodaválasztás befolyásoló tényezői az adatközlők ismeretségi körében (négyfokú skálán kapott átlagok, ahol 1 – egyáltalán nem, 4 – nagyon)

Iskolaválasztás

Az óvodáskorú gyermekek szüleit a közelgő iskolaválasztásról is megkérdeztük. A 330 értékelhető válasz alapján 90%-uk magyar, 10%-uk ukrán tannyelven kívánja iskoláztatni csemetéjét néhány éven belül. Az iskola helyszínét illetően a döntő többség (72%) a település legközelebbi iskolájába íratná be a gyermekét, de 11–11%-nyian mondták azt, hogy a településen nem a legközelebbi óvodában, illetve egy a lakóhelytől eltérő településen tervezik az iskoláztatást.

Az óvodaválasztáshoz hasonlóan az iskolaválasztásban is nagyon fontos befolyásoló tényezőnek bizonyul a pedagógiai munka minősége (3,79). Ezzel szinte egyenértékű az iskola biztonságos környéken való elhelyezkedése (3,77), amely magyarázható azzal, hogy míg az óvodába a gyerekeket viszik-hozzák, addig az iskolás évek az önállóságra nevelés részeként már az egyéni közlekedést vetítik előre, vagyis a gyerek egyedül közlekedik az iskola és a lakóhely között, így érthető módon fontos szerep jut az iskola kiválasztásánál az iskola környékének. Döntő tényező (3,71) továbbá, hogy a választott iskolában a gyerek mindent megértsen, hogy az iskola eredményes legyen, vagyis magas legyen a továbbtanulók aránya, illetve a tanítást segítő pedagógiai segédeszközök rendelkezésre álljanak. Az iskola állapota és a szimpatikus pedagógus szintén fontos szerepet (3,57) tölthetnek be a választás során, bár ez utóbbi korántsem annyira fontos, mint az óvodában. Az inkább fontos sávban van még a magyar iskolarendszer támogatása (3,44) a magyar tanítási nyelvű iskola választásával, de ugyanilyen fontossággal bír az is, hogy a választás következményeként a gyerek megtanulja az államnyelvet. Az államnyelv elsajátítása mint motiváció, és a magyar iskolarendszer fenntartása mint fontos közösségi cél tehát a válaszok alapján egyformán fontos szerepet játszanak. Átlagban ugyanilyen fontosnak vélik az adatközlők, hogy az iskola ne legyen túl zsúfolt, egészséges étkeztetést biztosítson a gyerekek számára és rendelkezzen olyan speciális szakemberekkel, mint a logopédus vagy az iskolapszichológus. Ezután következik az, hogy közel legyen a lakóhelyhez, és hogy a gyerekek szülei jó közösséget alkossanak, közösségi programokon vehessenek részt együtt. A magyar állam által nyújtott oktatási-nevelési támogatásra való jogosultság ezek után következik a rangsorban, melyet a spontán nyelvtanulás, vagyis a nem magyar anyanyelvű gyerekekkel való érintkezés útján elsajátított nyelvtudás követ. A gyerek testvérei, barátai és a szülők barátainak gyerekei, vagyis azok megléte az iskolában kevésbé dönthetnek arról, hogy melyik intézményre esik a választás – a kapott eredmények alapján ezek 2,5–3 között mozognak az 1-től 4-ig terjedő skálán.

Az egyetlen olyan tényező, ami a válaszok alapján inkább nem tölt be fontos szerepet az iskola kiválasztásánál, az a „ne legyen sok hátrányos helyzetű gyerek az iskolában”. Hasonlóan az óvodaválasztáshoz, itt is megjegyezhető, hogy a szegényebb környezetből érkező, hátrányos helyzetű gyerekek esetleges jelenléte korántsem olyan „zavaró” tényező az oktatási intézmény kiválasztásánál, mint mondjuk a roma gyerekek jelenléte. Korábbi kutatási eredmények szerint²¹ a romák közül a tehetősebbek körében egyre inkább megjelenik egyfajta elmagyarosodási tendencia, ami a magyar iskola választásával is együtt jár. A magyar szülők mindezt nem fogadják szívesen és a magyar gyerekek továbbvándorolnak a „magyarabb” elit, vagy akár ukrán iskolákba.

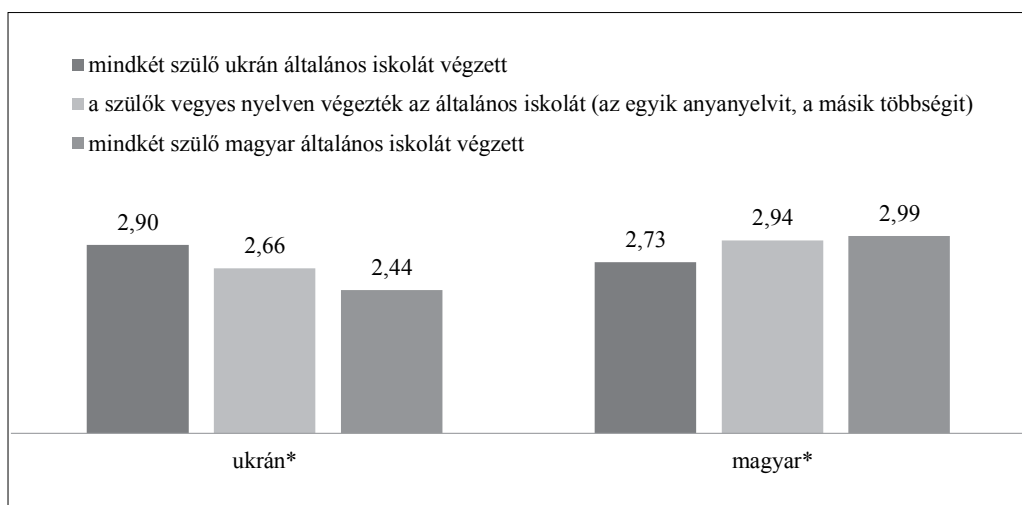
21 Ferenc Viktória – Séra Magdolna: Iskolaválasztás Kárpátalján. *Kisebbségkutatás*, 2012. 21 (3). 473–513. itt: 511.

**8. ábra: Az iskolaválasztást befolyásoló szempontok
(négyfokú skálán kapott átlagok, ahol 1 – egyáltalán nem, 4 – nagyon)**

A szülők tannyelvi motivációt nagyban meghatározza, hogy mit gondolnak az egyes nyelvek fontosságáról, a gyermekek későbbi boldogulásában betöltött szerepükről. A válaszadók az ukrán, a magyar, az angol és német nyelvet értékelték egy háromfokú skálán, annak a gyerek jövőjében betöltött szerepe kapcsán.

Az eredményeket a szülők iskolai tannyelvével összevetve a magyar és az ukrán nyelv esetében mutatkozott szignifikáns összefüggés. A magyarul iskolázott válaszadók szerint a magyar, az ukránul tanulókat szerint az ukrán nyelv fontosabb a gyermekek boldogulása szempontjából. A vegyes nyelven iskolázottak körében a magyar nyelv bizonyult fontosabb eszköznek a későbbi boldogulás során. A nemzetiség kapcsán is szignifikáns különbség van az ukrán és a magyar nyelv értékelése tekintetében a szülők között, amelyek követik a tannyelvi összehasonlításból kiderült értékeket.

9. ábra: Szülői vélekedés az ukrán és a magyar nyelv fontosságáról a gyermek későbbi boldogulása szempontjából a szülők tannyelvi kategóriái szerint (háromfokú skálán kapott átlagok, ahol 1 – egyáltalán nem fontos, 3 – nagyon fontos)

A családi nyelvpolitika változása – testvérek iskolaválasztási stratégiáinak összehasonlítása

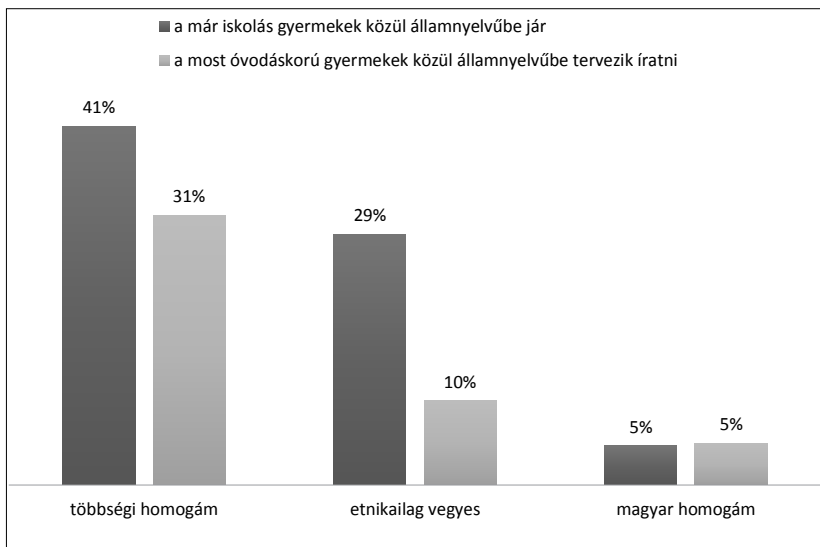
Jelen vizsgálatban 174 olyan válaszadó is volt, akinek már van legalább egy iskoláskorú gyereke. Megkérdeztük a szülőket, hogy a már iskoláskorú gyerekek, vagyis a mostani óvodások idősebb testvérei számára milyen tannyelvet választottak. Ezt azért is tartottuk fontosnak itt bemutatni, mert egyfajta időrendi trend is kirajzolódik egy korábbi és egy a

közeljövőben esedékes iskolaválasztási stratégia között, amely jól szemlélteti majd a családi nyelvpolitika változásait.

A kapott válaszokból kiderül, hogy magyar tannyelvű iskolába a kérdésre válaszolók 82,2%-a adta idősebb gyermekét és közel minden ötödik válaszadó (17,8%) ukránul iskoláztatja azt. Az alapsokaság 1/8-ad részének, vagyis 51 megkérdezettnek a vizsgálat idején három gyereke volt. A második gyerek iskolai tannyelvére vonatkozó adatok szerint 78,4%-uk magyar és 21,6%-uk ukrán tannyelvű iskolában tanul. A fenti adatok szerint tehát nincs lényegi eltérés az első és második gyerekek iskolai tannyelvét illetően. A most óvodáskorú gyermeket ugyanakkor a szülők 90%-a magyar, 10%-a ukrán tannyelven kívánja iskoláztatni.

Az idősebb, már iskoláskorú gyermek tannyelvválasztását összehasonlítva a most óvodáskorú gyermeknek szánt iskola tannyelvével változásokat regisztrálhatunk – méghozzá a többségi iskolaválasztás kárára: ugyanabban a családban jelenleg kevesebben akarják ukránul iskoláztatni a gyereket, mint ahogyan azt korábban tették.

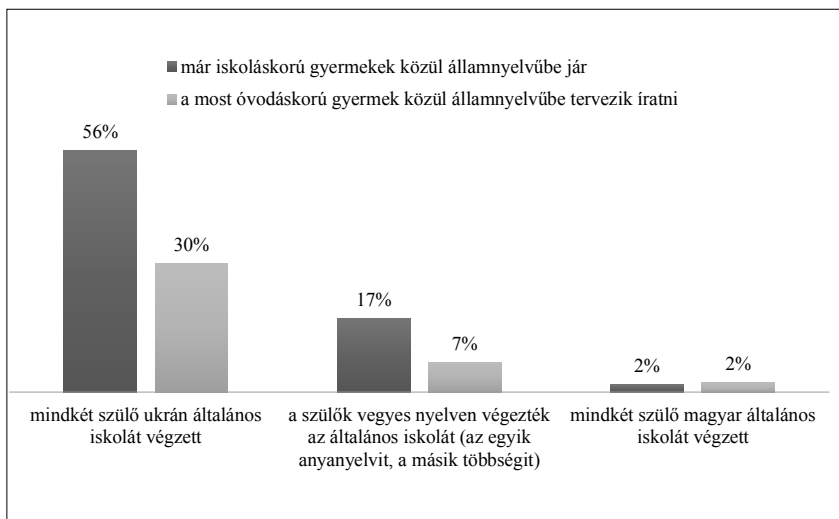
Ha ezeket az adatokat a házasságok etnikai típusa és a szülők tanyelve alapján is megnézzük, olyan megállapítás is tehető, hogy alacsonyabb az államnyelvű iskolaválasztás trendje a jelenleg óvodáskorúak esetében. A legkisebb különbség a magyar–magyar házasságokban és a magyarul iskolázott szülők körében van, vagyis a trend megfordulása nem nekik tulajdonítható, hanem a vegyes és a többségi szülőknél.

10. ábra: Többségi iskolaválasztás a már beiskolázott és a most óvodáskorú gyermekek esetében a házasság etnikai típusa szerint (%)

már iskoláskorú gyermekek közül államnyelvűbe jár

a most óvodáskorú gyermek közül államnyelvűbe tervezik íratni

11. ábra: Többségi iskolaválasztás a már beiskolázott és a most óvodáskorú gyermekek esetében a szülők tannyelve szerint (%)

Az is látható, hogy míg két magyar nemzetiségű házasságában mintegy 5%-nyi esetben választanak többségi iskolát, addig az olyan szülők, akik mindketten magyar iskolába jártak, csak 2%-nyi esetben járnak el így. A vegyes házasságokban, az idősebb gyerek esetében (17% a többségi iskolaválasztás) és az óvadás kapcsán is (7%), szintén a tannyelvnek van erősebb hatása a magyar iskolaválasztásra a nemzetiséggel összehasonlítva (korábban 29%, most 10% a többségi iskolaválasztók aránya a csoporton belül). A teljesen többségi családok esetében is a tannyelv erejét látjuk megnyilvánulni a nemzetiséggel szemben: ahol a szülők mindketten ukránul tanultak, ott az első gyerekeknek 56%-ban ukrán iskolát választottak, szemben az ukrán nemzetiségűekkel, ahol ez az arány picit alacsonyabb, 41%. A többségi családokban most óvodáskorúak esetében még mindig minden harmadik szülő ukrán iskolát tervez a gyerekének, annak ellenére, hogy most magyar óvodába jár. Az idősebb gyerekekhez viszonyított 10–26%-nyi csökkenés mellett, ebben az esetben nincs jelentős különbség tannyelv és a nemzetiség hatása között.

Összegzés

Tanulmányunkban azt vizsgáltuk, hogy miként alakulnak az óvodai és az iskolai tannyelvválasztás tendenciái Kárpátalján a 2017/18-as tanévben. Függetlenül a jelenlegi erősen nemzetiesítő ukrán oktatás- és nyelvpolitikai intézkedésektől a kárpátaljai magyar óvodák és iskolák nem szenvednek létszámhiánytól. A régióban azt tapasztaltuk, hogy az Euromajdan után kialakult politikai, gazdasági válság szempontja a nemzetiesítő diskurzusokat az iskolaválasztási stratégiákban felülírja: a többségi homogám és az etnikailag vegyes, heterogám házasságokban is jellemző a magyar óvoda- és iskolaválasztás.

Általánosságban elmondható, hogy a magyar óvodákat a szülők leginkább az ott folyó pedagógiai munka minősége és az ott dolgozó pedagógusok miatt választják. A kognitív, nyelvi szempont és a magyar iskola előkészítése csak másodlagos. A szintizta ukrán családok számára a legfontosabb szempont a magyar nyelvtanulás, amit a biztonságos környék és a jó minőségű pedagógiai munka követ. A vegyes családoknál a magyar nyelvtanulás már nem annyira elsődleges, körükben az első három helyen az óvoda külső és belső minőségi tulajdonságai jelennek meg úgy, mint a nagy udvar, a jobb minőségű pedagógiai munka, a szimpatikus óvodapedagógus. A homogám magyar házasságban élő szülőknek a legfontosabb, hogy a magyar óvodában a gyerek felkészüljön a magyar iskolára, másodsor, hogy mindent megértsen, ami vele és körülötte történik. Végül pedig a magyar párú szülőknek is fontos, hogy egy szimpatikus óvónénire/bácsira bizzák rá a gyermeküket.

Abból a szempontból, hogy a gyerekek szülei milyen nyelven végezték az általános iskolát szintén differenciálni lehet az óvoda- és iskolaválasztási stratégiákat. Tannyelvi szempontból talán a legszembevetőbb különbség abban ragadható meg, hogy az ukrán tannyelven iskolázott szülők körében nem jelenik meg etnikai/nyelvi motiváció (pedig a homogám többségi házasságoknál ez egy fontos jellemző volt). A többségi tannyelvű intézményt végző szülők minőségi szempontokból választottak óvodát. A vegyes tannyelvűeknél elsőbbséget élvez a minőség, de harmadik helyen megjelenik a magyar iskolaválasztás terve. A magyarul tanuló szülők pedig kifejezetten etnikai motivációkból döntöttek a magyar óvoda mellett: a magyar iskola, a kognitív előny a legfontosabb, amit a szimpatikus óvodapedagógus követ. Ezt támasztja alá az is, amit a szülők a nyelvek fontosságáról árultak el nekünk. A magyarul iskolázott válaszadók szerint a magyar, az ukránul tanulókat szerint az ukrán nyelv fontosabb a gyermekek későbbi boldogulása szempontjából. A vegyes nyelven iskolázottak körében a magyar nyelv bizonyult fontosabb eszköznek a későbbi boldogulás során.

A megkérdezett szülők összesen 46%-a ismer legalább egy olyan magyar nemzetiségű személyt, akinek a gyereke nem magyar óvodába jár. Szerintük az ukrán nyelvű óvoda vagy óvodai csoport választásának legfőbb motivációs tényezője, hogy hosszú távon is ukrán nyelvű oktatásban szeretnék a szülők a gyermeket részesíteni. A korai életkorban történő nyelvtanulás könnyebbége és a társadalmi nyomás, mely szerint Ukrajnában ukrán nevelési nyelvű intézményeket ildomos választani, szintén a fontosabbak között szerepelt, mint a munkahely közelsége vagy a magyar óvodák helyhiánya.

Az óvodáskorú gyermekek szülei a közelgő iskolaválasztással kapcsolatos kérdésre válaszolva 90%-ban magyar, 10%-ban az ukrán tannyelv mellett tették le voksukat. Az óvodaválasztáshoz hasonlóan az iskolaválasztásban is nagyon fontos tényezőnek bizonyul a pedagógiai munka minősége. Ezzel szinte egyenértékű az iskola biztonságos környéken való elhelyezkedése, amely magyarázható azzal, hogy míg az óvodába a gyerekeket elviszik, elhozzák, addig az iskolás évek az egyéni közlekedést vetítik előre, vagyis a gyerek egyedül közlekedik az iskola és a lakóhely között, így érthető módon fontos szerep jut az iskola kiválasztásánál az iskola környékének. Döntő tényező továbbá a kapott válaszok alapján, hogy a választott iskolában a gyerek mindent megértсен.

Az idősebb, már iskoláskorú gyermek tannyelvválasztását összehasonlítva a most óvodáskorú gyermeknek szánt iskola tannyelvével, változásokat regisztrálhatunk, méghozzá a többségi iskolaválasztás kárára: ugyanabban a családban jelenleg kevesebben akarják ukránul iskoláztatni a gyerekeiket, mint ahogyan azt korábban tették. A legkisebb elmozdulás a magyar–magyar házasságokban és a magyarul iskolázott szülők körében van, vagyis az iskolaválasztás trendjének megfordulása Kárpátalján a többségi vagy vegyes háttérű családok döntésének köszönhető, akik az (többségi) iskolaválasztást inkább praktikusán és nem ideológiailag szemlélik. Ezzel kapcsolatban azt is megállapítottuk, hogy a szülők tannyelvének erősebb hatása van gyermekeik tannyelvére, mint a nemzetiségnek.

RESUME

Viktória FERENC

Introduction

In 2018 the Research Institute for Hungarian Communities Abroad carried out an overall research on the expected number of Hungarian pre-school age children, the situation of Hungarian-medium kindergartens, and the parental motivations of preschool choice regarding Hungarians beyond the border. As a part of the larger research, in the four main regions (Transylvania, Slovakia, Vojvodina and Transcarpathia) a survey was carried out on parental attitudes. All together 1977 questionnaires were collected at 161 kindergartens of 152 settlements. The respondents, parents of children enrolled in Hungarian-medium kindergartens, were asked about their main motivations of preschool choice, their satisfaction regarding the chosen institutions and their plans on school choice. The following studies analyze the main results of the research according to the four main regions.

János MÁRTON

Hungarian children in Hungarian-medium kindergartens – Transylvanian parents' motivations regarding choice of preschool

During the 2017–2018 academic year in Romania, 32,754 children studied in Hungarian-medium kindergartens. The paper gives an overview of the most important results of a questionnaire based on a sample of 702 parents of the above-mentioned children. The parental attitudes towards kindergarten and school choice are analyzed according to the following aspects: (1) the influencing factors in kindergarten selection, (2) the relation between parents and the kindergarten/its personnel, and (3) the main factors in school choice. One of the most important conclusions of the research is that only 40% of the parents had a real option to choose between at least two institutions. In these cases, where a choice took place, pre-school selection primarily was based on pragmatic aspects, including factors such as the quality of the pedagogic work, infrastructure, location, and equipment.

The survey highlighted that ethnically determined factors have smaller effect on the parental decisions; however they still belong to the very important motivations. Regarding future school choice, parents base their decision on the quality of the pedagogic work and the facilities of the schools. Linguistic factors seem to be less influential; however, the ratio of language switch (a change to Romanian school after Hungarian-medium kindergarten) is low.

Krisztián RÁKÓCZI – Kinga TAMÁS

Slovakian Hungarian pre-school choice based on parental motivation

In this study, we analyze the survey data of the research results of the Carpathian Basin Kindergarten Development Program. In the survey, parents of Hungarian nursery schools across the border were interviewed. The data collection was based on a questionnaire survey, with a sample of 482 people. In the framework of the research, we learned about the socio-demographic background of parents of children attending Hungarian kindergarten, the five most important factors affecting pre-school choices and school choices, the relationship between parents with the kindergarten and kindergarten teachers. We have also learned the factors based on Hungarian parents enroll their children in majority language kindergartens.

Réka ÁGYAS

The situation of pre-school institutions based on a research with Hungarian families in Vojvodina

The kindergartens, as well as most of the minority schools in Vojvodina, are bilingual (Serbian and Hungarian). Education and nursing take place in 136 localities in Vojvodina. The survey presents the situation of Serbian – Hungarian pre-school institutions, based on the opinion of Hungarian parents. In the survey, we examined the motivations of pre-school selection, which can be categorized primarily as subjective factors: the personality and sympathy of the teacher, as well as the quality of the pedagogical work. There were objective factors as well, such as the importance of mother tongue education and nursery, or the good physical condition of the facility in a safe area. The parents formulated some development directions, such as the importance of sports and physical education, and playful acquisition of the official and foreign languages (primarily English). The paper highlighted that in Hungarian families the plan of the majority language education hardly appears.

Viktória FERENC – Anita NÁNÁSI-MOLNÁR**Who choose minority Hungarian kindergartens in Transcarpathia?
Motivations of Ukrainian and Hungarian parents after the Euromaidan**

The paper examines the tendencies of kindergarten and school choice in Transcarpathia in the 2017–2018 academic year. Based on 407 questionnaires, the survey points out that the post Euromaidan political and economic crisis overwrites the actual nationalist discourses in the Ukrainian education and language policy: not only parents of Hungarian homogeneous marriages choose Hungarian kindergartens and schools, but also their counterparts of ethnically heterogeneous and Ukrainian homogeneous marriages follow the same strategy. Generally speaking, the main reasons behind choosing Hungarian kindergartens are the better quality of the pedagogic work and the more sympathetic personnel. However, motivations differ according to the nationality of the parents: Ukrainian families would like that their children learn the Hungarian language, ethnically mixed pairs choose according to inner and outer quality aspects of the kindergarten, while for the Hungarian parents the most important thing is to prepare their children for the Hungarian-medium school. The participants – parents of children in kindergarten – were also asked about the approaching school choice. As the results show, 90% of them will remain in the minority Hungarian education system, but 10% plan to choose Ukrainian-medium schools. Among families with one or two older, school-aged children we noticed a change: these families are less likely to choose Ukrainian-medium school for their younger children than previously.

SZÁMUNK SZERZŐI

ÁGYAS Réka

Szociológus, kutató, Magyarságkutató Tudományos Társaság, Vajdaság

FERENC Viktória

Nyelvész, kutató, Nemzetpolitikai Kutatóintézet

MÁRTON János

Oktatáskutató, Omnibus Kft., Gyergyószentmiklós, Románia

NÁNÁSI-MOLNÁR Anita

Nyelvész, Debreceni Egyetem, Rendezvénykoordinációs és Alumni Központ

RÁKÓCZI Krisztián

Politológus, kutató, Nemzetpolitikai Kutatóintézet

TAMÁS Kinga

Szociológus, junior kutató, Mediaworks Hungary Zrt.